

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİM PROGRAMLARI ANABİLİM DALI
EĞİTİMDE PROGRAM GELİŞTİRME PROGRAMI**

**DEMOKRAT YURTTAŞ NİTELİKLERİNİN KAZANDIRILMASI AÇISINDAN
7.-8. SINIF VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ DERSİ
PROGRAMI (2000) İLE 6.-7. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİ
PROGRAMININ (2005) KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Serkan Keleşoğlu

**Ankara
Aralık, 2008**

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİM PROGRAMLARI ANABİLİM DALI
EĞİTİMDE PROGRAM GELİŞTİRME PROGRAMI**

**DEMOKRAT YURTTAŞ NİTELİKLERİNİN KAZANDIRILMASI AÇISINDAN
7-8. SINIF VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ DERSİ
PROGRAMI (2000) İLE 6-7. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİ
PROGRAMININ (2005) KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Serkan Keleşoğlu

**Danışman: Prof. Dr. F. Dilek Gözütok
Eş Danışman: Doç. Dr. İsmail Güven**

**Ankara
Aralık, 2008**

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼'ne,

Bu alışma j¼rimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında Y¼KSEK LİSANS TEZİ ALIşMASI RAPORU olarak kabul edilmiştir.

Başkan (İmza)
Prof. Dr. F. Dilek GÖZÜTOK

Üye (İmza)
Doç. Dr. İsmail GÜVEN

Üye (İmza)
Doç. Dr. Yasemin KARAMAN KEPENEKÇİ

Üye (İmza)
Yard. Doç. Dr. H. Ömer ADIGÜZEL

Üye (İmza)
Yard. Doç. Dr. Melike T¼rkan BAğLI

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

.../.../2008

Enstit¼ M¼d¼r¼
Prof. Dr. Ayşe ÇAKIR İLHAN

ÖNSÖZ

Demokrasi toplumun her bireyinin demokrasinin anlamını tam olarak bilmesi ve onu özümsemesi ile yaşayabilir. Ancak bu düşünceye sahip bireylerle demokrasi tam anlamıyla uygulanabilir. Demokrasiyi benimsememiş bireylerin oluşturduğu toplumlarda demokrasi kavramı yalnızca ülkelerin anayasalarında yer alan bir kavram olmaktan öteye geçemez. Demokrasi'nin yalnızca bireylerin aklında bir kavram olarak kalmaması, bireylerin yaşam biçimi haline gelmesi gereklidir. Bireylerin demokrasiyi anlayabilmeleri, yaşayabilmeleri için en önemli görev eğitim sistemine düşmektedir. Eğitim sisteminin demokrasinin istediği yurttaş tipini biçimlendirmesi, demokrat bir yurttaşın sahip olması beklenen nitelikleri bireye kazandırması gerekmektedir. Bu sayede demokrasi yaşatılabilir ve yaşanabilir. Öncelikle Türk milletinin demokrasi yönetimini yaşamasını sağlayan Büyük Önder M. Kemal ATATÜRK'ü anmak isterim. Ayrıca bu çalışmaya katkıda bulunan değerli kişiler;

Beni Program Geliştirme alanına yönlendiren, bana her zaman sabır gösteren, araştırmamın her aşamasında bana yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. F. Dilek GÖZÜTOK'a emekleri için teşekkürü bir borç bilirim.

Üniversite hayatımın başladığı andan günümüze kadar beni yalnızca öğretmenliğe değil hayatın kendisine hazırlayan Doç. Dr. İsmail GÜVEN'e, Yrd. Doç. Dr. H. Ömer ADIGÜZEL'e ve Dr. Tuncer BÜLBÜL'e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmaya görüşleri ile önemli katkılarda bulunan Doç. Dr. Yasemin Karaman Kepenekçi ve Yrd. Doç. Dr. Melike Türkan BAĞLI hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Lisansüstü eğitimim sırasında her türlü kolaylığı sağlayan TED Ankara Koleji Vakfı Okulları'na ve her an desteklerini yanımda hissettiğim Program Geliştirme Ölçme Değerlendirme birimindeki çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Son olarak hayatıma dair aldığım bütün kararlarda ne olursa olsun arkamda duran, her zaman daha iyi bir eğitim alabilmem için ellerinden geleni fazlasıyla yapan, maddi manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen Annem Naciye, Babam Hamit ve Kardeşim Seda KELEŞOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.

Serkan KELEŞOĞLU

ÖZET

DEMOKRAT YURTTAŞ NİTELİKLERİNİN KAZANDIRILMASI AÇISINDAN 7.-8. SINIF VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ DERSİ PROGRAMI (2000) İLE 6.-7. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİ PROGRAMININ (2005) KARŞILAŞTIRILMASI

Keleşoğlu, Serkan

Yüksek Lisans Tezi

Yüksek Lisans, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı
Program Geliştirme Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. F. Dilek Gözütok
Eş Danışman: Doç. Dr. İsmail Güven

Aralık, 2008, 146 Sayfa

Bu araştırmanın amacı 6-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi 2005 yılı öğretim programı ile 7-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi 2000 yılı öğretim programının Demokrat Yurttaş Niteliklerini kazandırması açısından karşılaştırılmasıdır. Bu amaca ulaşmak için öncelikle demokrat yurttaş niteliklerinin neler olduğunu belirlemek amacıyla alanyazın taraması yapılmıştır. Yapılan araştırma sonuçlarında belirlenen nitelikler listelenmiştir. Listelenen nitelikler hakkında uzman görüşü alınmıştır. Uzman görüşünün de alınması sonucunda ortaya çıkan nitelikleri hangi öğretim programının öğrencilere kazandırmada daha etkili olduğunu belirleyebilmek için bir ölçek geliştirilmiştir. Geliştirilen ölçek 2005 öğretim programlarının pilot uygulamasını yapan okullarda öğrenim gören 481 öğrenciye uygulanmıştır. Pilot okullardaki 227 8. sınıf öğrencisi 7-8. sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi 2000 yılı öğretim programında, 254 7. sınıf öğrencisi de 6-7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 2005 yılı öğretim programında öğrenim görmektedirler. Ölçekte yer alan sorulara uygun olarak verilerin çözülmesi için İki Yönlü Anova istatistiksel analiz yöntemi kullanılmıştır.

Yapılan analiz sonuçlarına göre; 6-7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 2005 yılı öğretim programının, 7-8. sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi 2000 yılı öğretim programına göre öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranış göstermeleri açısından daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine ilişkin olumlu görüş kazanmaları açısından karşılaştırılan iki öğretim programının arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

ABSTRACT

COMPARISON OF DEMOCRATIC CITIZENSHIP ATTRIBUTION ASPECTS OF 7TH-8TH GRADES CİTİZENŞİP AND HUMAN RİGHTS EDUCATION CURRICULUM (2000) WITH 6TH-7TH GRADES SOCIAL STUDİES CURRICULUM (2005)

Keleşoğlu, Serkan

Master's Thesis

**Master, Department of Curriculum Development and Instruction
Division in Curriculum Development**

**Thesis Supervisor: Prof. Dr. F. Dilek Gözütok
Co-Supervisor: Assoc. Prof. Dr. İsmail Güven**

December 2008, 146 pages

The purpose of this study is to compare the roles of the 6th-7th grades Social Studies 2005 curriculum and the 7th-8th grades Citizenship and Human Rights Education 2000 curriculum in terms of students' gain of democratic citizen qualifications.

First, in order to accomplish this aim, a literature review was conducted in order to determine the qualifications of a democratic citizen. Second, the desired qualifications were listed and third, expert opinion was obtained. Then, an instrument was developed by the researcher to determine which curriculum was more effective in gaining students the listed qualifications. The instrument that had been developed was administered to 481 students who were educated in the schools in which the 2005 curriculum was piloted. 227 of the 8th grade students were educated with the 7th-8th grades Citizenship and Human Rights Education 2000 curriculum and the other 254 7th grade students were educated with the 6th-7th grades Social Studies 2005 curriculum.

The data was analyzed with two-way ANOVA by means of SPSS statistical package. The results revealed that 6th-7th grades 2005 curriculum was found to be more effective in promoting the students to display behaviors of democratic citizen qualifications than the 7th-8th grades 2000 curriculum. On the other hand, no significant difference was found between the two curriculums in developing students' positive attitudes towards democratic citizen qualifications.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
ÇİZELGELER LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
BÖLÜM	
1. GİRİŞ	1
Problem	1
Amaç	5
Önem	7
Varsayımlar	8
Sınırlılıklar	9
Kısaltmalar	9
2. YURTTAŞLIK EĞİTİMİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	10
Eğitim	10
Yurttaşlık	11
Demokrat Yurttaş Nitelikleri	14
Yurttaşlık Eğitimi	20
Türkiye’de Yurttaşlık Eğitimi	21
Cumhuriyet Öncesi Yurttaşlık Eğitimi	22
Cumhuriyet Dönemi Yurttaşlık Eğitimi	22
İlgili Araştırmalar	45
3. YÖNTEM	52
Araştırmanın Modeli	52
Çalışma Grubu	52
Verilerin Toplanması	56
Verilerin Çözümlemesi	60
4. BULGULAR VE YORUMLAR	61
Araştırmanın Alt Problemlerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar	61

	Sayfa
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	111
Sonuç	111
Öneriler	114
KAYNAKÇA	116
EKLER	123

ÇİZELGELER LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 1. 7. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Amaç/Davranış Sayısı ve Ünitelerin Dağılımı	30
Çizelge 2. 8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Amaç/Davranış Sayısı ve Ünitelerin Dağılımı	30
Çizelge 3. 2005 İlköğretim Programlarında Yer Alan İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplini Kazanımları ve Kazanımların Yer Aldıkları Dersler ve Sınıf Düzeyleri (1-5. sınıf)	39
Çizelge 4. 2005 İlköğretim Programlarında Yer Alan İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplini Kazanımları ve Kazanımların Yer Aldıkları Dersler ve Sınıf Düzeyleri (6-8. sınıf)	41
Çizelge 5. 2005 İlköğretim Programı İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplini Kazanımlarının Derslere Göre Dağılımı. (1-5. Sınıflar)	43
Çizelge 6. 2005 İlköğretim Programı İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplini Kazanımlarının Derslere Göre Dağılımı. (6-8. Sınıflar)	44
Çizelge 7. Araştırmaya Katılan İlköğretim Okulları ve Öğrenci Dağılımları	53
Çizelge 8. Çalışma Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları	53
Çizelge 9. Çalışma Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Ailelerindeki Birey Sayısı Değişkenine Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları	54
Çizelge 10. Çalışma Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Ailelerinin Aylık Gelir Değişkenine Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları	54
Çizelge 11. Çalışma Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Annelerinin Öğrenim Düzeyleri Değişkenine Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları	55
Çizelge 12. Çalışma Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Babalarının Öğrenim Düzeyleri Değişkenine Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları	55
Çizelge 13. Ankette Yer Alan Öykülerde Ölçülen Demokrat Yurttaş Nitelikleri	58
Çizelge 14. Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma Düzeyleri	59

	Sayfa
Çizelge 15. Ailedeki Birey Sayısı ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma Puanlarının Betimsel İstatistikleri	97
Çizelge 16. Ailedeki Birey Sayısı ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma Puanlarının ANOVA Sonuçları	98
Çizelge 17. Ailedeki Birey Sayısı ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine İlişkin Görüş Puanlarının Betimsel İstatistikleri	99
Çizelge 18. Ailedeki Birey Sayısı ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine İlişkin Görüş Puanlarının ANOVA Sonuçları	100
Çizelge 19. Ailenin Aylık Geliri ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygunluk Puanlarının Betimsel İstatistikleri	100
Çizelge 20. Ailenin Aylık Geliri ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma Puanlarının ANOVA Sonuçları	101
Çizelge 21. Ailenin Aylık Geliri ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine İlişkin Görüş Puanlarının Betimsel İstatistikleri	102
Çizelge 22. Ailenin Aylık Geliri ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine İlişkin Görüş Puanlarının ANOVA Sonuçları	103
Çizelge 23. Babanın Öğrenim Durumu ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma Puanlarının Betimsel İstatistikleri	104
Çizelge 24. Post Hoc Analizi Sonuçları	105
Çizelge 25. Babanın Öğrenim Durumu ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma Puanlarının ANOVA Sonuçları	105
Çizelge 26. Babanın Öğrenim Durumu ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine İlişkin Görüş Puanlarının Betimsel İstatistikleri	106
Çizelge 27. Babanın Öğrenim Durumu ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine İlişkin Görüş Puanlarının ANOVA Sonuçları	107
Çizelge 28. Annenin Öğrenim Durumu ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma Puanlarının Betimsel İstatistikleri	107
Çizelge 29. Annenin Öğrenim Durumu ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma Puanlarının ANOVA Sonuçları	109
Çizelge 30. Annenin Öğrenim Durumu ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine İlişkin Görüş Puanlarının Betimsel İstatistikleri	109
Çizelge 31. Annenin Öğrenim Durumu ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine İlişkin Görüş Puanlarının ANOVA Sonuçları	110

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre Öğrencilerin Ayşe Güngör'ün Yerinde Olsalardı Görüşlerini Yönetim Kuruluna Açıklayıp Açıklamama Konusunda Verdikleri Kararlardan Aldıkları Puanların Yüzdelerinin Dağılımı	62
Şekil 2. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre Öğrencilerin Korhan Bey'in Yerinde Olsalardı Ayşe Güngör'ün Düşüncesini Yönetim Kuruluna Açıklayıp Açıklamaması Konusunda Verdikleri Kararlardan Aldıkları Puanların Yüzdelerinin Dağılımları	64
Şekil 3. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre "Bireyler, Görüşlerini Hiçbir Etki Altında Kalmadan Açıklayabilmelidirler." Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri	66
Şekil 4. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre "Bireyler, Kendilerini Olumsuz Etkileyecek Olsa Da Başkalarının Düşüncelerini Özgürce Açıklamalarına İzin Vermelidirler" Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri	67
Şekil 5. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre "Bireyler, Olayları Eleştirel Bir Bakış Açısıyla Değerlendirebilmelidirler" Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri	68
Şekil 6. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre "Her Birey Sorumluluklarını Bilmelidir" Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri	69
Şekil 7. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre "Her Birey Sorumluluklarını Yerine Getirmelidir" Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri	70
Şekil 8. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre "Bireyler, Görüşlerini Açıkladıkları Durumlarda Olumsuz Etkilenebileceklerse Sessiz Kalmalıdır" Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri	71
Şekil 9. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre "Bireyler, Kendilerinin Olumsuz Etkileneceği Durumlarda Başkalarının Düşüncelerini Açıklamalarını Engellemelidirler" Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri	72
Şekil 10. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre "Bireyler, Kendilerinin Olumsuz Etkilenecekleri Durumlarda Sorumluluklarını Yerine Getirmemelidirler" Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri	73

	Sayfa
Şekil 11: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre “Bireyler Sorumluluklarının Neler Olduğunu Bilmek Zorunda Olmamalıdır” Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri	74
Şekil 12: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin Doktor Sinan’ın Yerinde Olsalardı İlaç Fiyatını Düşürüp Düşürmeme Konusunda Verdikleri Kararlardan Aldıkları Puanların Yüzdelik Dağılımı	75
Şekil 13: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler, İnsan Haklarına Uygun Davranmalıdırlar” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri	76
Şekil 14: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler Kendi Ülkeleri Dışında İnsan Haklarına Karşı Gerçekleşen Olumsuzluklarla da İlgilenmelidir” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri	77
Şekil 15: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler Olumsuzluklar Yaşamamak İçin İnsan Haklarını Çiğneyebilirler” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri	78
Şekil 16: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Dünya’nın Neresinde Olursa Olsun İnsan Haklarına Karşı Yaşanan Olumsuzluklar Her Bireyi İlgilendirmemelidir” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri	79
Şekil 17: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler, Dünya Genelinde Kabul Gören Değerlere Uygun Davranışlar Sergilemelidirler” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri	80
Şekil 18: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler Olumsuzluklar Yaşamamak İçin Etik Kurallara Uygun Davranmayabilir” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri	81
Şekil 19: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin Hâkim’in Yerinde Olsalardı, İlhan Bey’e Ceza Verip Vermeme Konusunda Verdikleri Kararlardan Aldıkları Puanların Yüzdeleri	82
Şekil 20: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Yasalar Karşısında Herkese Eşit Davranılmalıdır” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri	84
Şekil 21: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Her Birey Sorumluluklarını Bilmelidir” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri	85

Şekil 22: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Her Birey Sorumluluklarını Yerine Getirmelidir” Önermesi İle İlgili Olarak Görüşlerinin Yüzdeleri	86
Şekil 23: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler Toplumun Çıkarlarını Göz Önünde Bulundurarak Yasalara Aykırı Davranabilirler” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri	87
Şekil 24: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Toplum İçin Önemli Kişiler Yasalar Karşısında Korunmalıdır” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri	88
Şekil 25: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler Sorumluluklarının Neler Olduğunu Bilmek Zorunda Olmamalıdır” Önermesi İle İlgili Olarak Görüşlerinin Yüzdeleri	89
Şekil 26: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin Erdoğan Bey’in Yerinde Olsalardı Samuel’i İşe Alıp Almama Konusunda Verdikleri Kararlardan Aldıkları Puanların Yüzdeleri	90
Şekil 27: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler Diğer İnsanlara Karşı Önyargılı Davranmalıdırlar” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri	91
Şekil 28: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler İnsan Haklarına Saygılı Davranmalıdırlar” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri	92
Şekil 29: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “İnsanlar Arasında Ayrımcılık Yapılmamalıdır.” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri	93
Şekil 30: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireylerin Geçmiş Yaşantıları Tanımadıkları İnsanlara Karşı Olan Davranışlarını Etkilememelidir” Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri	94
Şekil 31: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler Olumsuzluklar Yaşamamak İçin İnsan Hakları İhlallerinde Bulunabilirler” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri	95
Şekil 32: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “İnsanlar Arasında Renk, Dil, Din vb Farklılıklarına Göre Ayrımcılık Yapılabilir” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri	96

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Problem

Eğitim, toplumun sahip olduğu kültürün devamlılığının ve gelişmesinin sağlanması için gerekli niteliklerin yurttaşlara kazandırılmasında devletin yararlandığı bir sistemdir. İster teokratik, ister monarşik hangi yönetim biçimi seçilmiş olursa olsun tüm yönetimler için eğitimin önemi yadsınamaz. Özellikle de demokrasi ile yönetilen toplumlarda eğitim sistemi çok önemlidir. Çünkü demokratik düzenin devamlılığının sağlanabilmesi için yurttaşların demokrasiyi benimsemeleri ve bir yaşam biçimi haline getirmeleri gerekmektedir. Demokrasi, olaylara eleştirel bir bakış açısıyla bakabilen, kendini en iyi biçimde ifade edebilen, katılımcı yurttaşlarla gerçekleştirilebilir. Demokrasinin kendi kendini yaşatabilmesi için yurttaşların demokrasinin gerektirdiği niteliklere sahip olmaları gerekmektedir. Bu niteliklerin yurttaşlara kazandırılması için de eğitim çok önemli bir sistem olarak demokrasinin vazgeçilmezidir. Bu amaçla özellikle yönetim biçimi olarak demokrasiyi seçmiş olan devletler yurttaşlarına demokrasiyi hem öğrenip hem de yaşayabilecekleri bir “Yurttaşlık Eğitimi” verirler.

1923’de demokratik yönetimi seçmiş olan Türkiye’de yurttaşlık eğitiminin tarihi II. Meşrutiyet’e kadar dayanmaktadır. Osmanlı Devleti’nde II. Meşrutiyet Dönemi’nden başlayarak dünyadaki gelişmelere paralel olarak yurttaşlık kimliği tanımlanmış ve bu kimliğin yurttaşlarda oluşturulabilmesi için de yurttaşlık eğitimi önem kazanmıştır. Cumhuriyetin ilânı ile önemi daha da artan “Yurttaşlık Eğitimi” 2005 yılına gelinceye kadar eğitim programları içerisinde farklı dersler adları altında verilmiştir.

Yurttaşlık eğitimi, Cumhuriyet tarihinde ilk olarak Mustafa Kemal'in etkin katılımı ile Prof. Dr. Afet İnan'ın kaleme aldığı "Vatandaş İçin Medeni Bilgiler" adlı kitabın okutulduğu "Malûmat-ı Vataniye" dersi ile 1926 ilköğretim programında yerini almıştır. "Yurttaşlığı öğretmeyi amaçlayan bu ders, daha sonra Vatani Malûmat, Yurt Bilgisi, Yurttaşlık Bilgisi adları ile 1995'den sonra da İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi adı altında 4-8. Sınıflarda bazen bir saat, bazen iki ya da üç saat olarak okutulmuştur" (Gözütok, 2003. s.3).

2005 yılına gelindiğinde disiplinler arası yaklaşımı benimsediği vurgulanan 2005 ilköğretim programları uygulanmaya başlanmıştır. Bu programlarda çeşitli ara disiplin alanları belirlenmiştir. Bu ara disiplin alanlarından biri de "İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi" ara disiplin alanıdır. 2005 öğretim programları "Yurttaşlık Eğitimi"ni bu ara disiplin alanı aracılığıyla Türkçe, Matematik ve Fen ve Teknoloji, İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, Müzik, Beden Eğitimi, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinde gerçekleştirme yaklaşımını uygulamaya koymuştur. Bu uygulamaya paralel olarak da programda ayrı bir ders olarak okutulan "Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi" dersi programdan kademeli olarak kaldırılmaktadır.

Ara disiplin alanı aracılığıyla birçok ders arasında ilişkilendirmeler yapılarak gerçekleştirilecek yurttaşlık eğitiminde Sosyal Bilgiler dersinin önemli bir yeri vardır. Çünkü Sosyal Bilgiler dersinin bir yönü de vatandaşlık yeterliliklerinin kazandırılmasıdır. Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi (NCSS), Sosyal Bilgiler dersini, sosyal ve beşeri bilimlerin yurttaş yetiştirme amacıyla birleştirilmiş biçimi olarak tanımlar (NCSS, 2005). Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin konuları, Sosyal Bilgiler dersi konuları içerisine dağıtılarak da yurttaşlık eğitiminin büyük bir ağırlığı Sosyal Bilgiler dersine yüklenmiştir.

2005 yılında hazırlanan öğretim programları 2005-2006 öğretim yılından itibaren kademeli olarak uygulanmaya başlanmıştır. 2005-2006 öğretim yılında MEB tarafından belirlenen okullarda 6. sınıf, 2006-2007 öğretim yılında 7. sınıf, 2007-2008 öğretim yılında ise 8. sınıf öğretim

programlarının pilot uygulamaları yapılmıştır. Bir yıl süresince pilot uygulaması yapılan öğretim programlarının gerekli düzeltme ve geliştirme çalışmalarının yapılmasının ardından bir sonraki öğretim yılında Bakanlığa bağlı tüm okullarda uygulanmasına geçilmiştir. 2008-2009 öğretim yılı itibarıyla de “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi öğretim programlarından tamamen kaldırılmış, yerine yeni programların yapısındaki ara disiplin yaklaşımı yerleşmiştir.

Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin kaldırılmasıyla yurttaşlık eğitimi, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi ara disiplini yoluyla Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, Türkçe, Matematik, Fen ve Teknoloji, İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, Müzik ve Beden Eğitimi derslerinin sorumluluğu altına girmiştir. Bu noktada akla ilk gelen soru çok sayıda dersin kapsamına alınan bu sorumluluğu ne düzeyde gerçekleştirebileceğidir.

Eğitim Programları ve Öğretimi Profesörler Kurulu'na göre (2005) “2005 öğretim programlarının ilköğretim düzeyindeki eğitime önemli katkılar getirecek potansiyele sahiptir. Ancak çok iyi hazırlanmış bir program bile yetkin ellerde ve program hedeflerine uygun koşullarda uygulanmıyorsa, sonuç başarısız olur. Çünkü programın iddia ettikleri, sınıflara yansımadağı sürece, programların başarıyla uygulanması mümkün değildir” (Gözütok ve diğerleri, 2007; Akt. Aklın ve Gözütok 2008) Programların etkili olabilmesi için en önemli görev uygulayıcı olarak öğretmenlere düşmektedir. Öğretmenlerin programların vizyonunu, misyonunu ve yaklaşımını çok iyi benimsemiş olmaları gerekmektedir. 2005 öğretim programlarının en önemli eksiği bu noktada ortaya çıkmaktadır. Programlar uygulanmaya başlanmadan önce öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitimler yeterli düzeyde gerçekleştirilememiş ya da çok kısıtlı sayıda öğretmen gruplarına kısa süreli olarak ulaştırılmıştır.

2005 öğretim programlarının pilot uygulamaları süresince programlara yönelik çeşitli değerlendirme çalışmaları yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda öğretmenlerin programın yapısını tam olarak anlayamadıkları görülmüştür. Özellikle ara disiplin alanları ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda öğretmenlerin ara disiplinlerden haberdar olmadıkları gerçeğiyle karşılaşmaktadır. Bümen

(2005; Akt; Alkın ve Gözütok 2008), yaptığı araştırmada, öğretmenlerin ara disiplin kavramıyla kastedilenin olduğunu anlamadıklarını, “ara disiplin” kavramının anlamını ve işlevini kavrayamadıklarını, bazı ara disiplin kazanımlarıyla ders kazanımlarını ilişkilendirmede zorlandıklarını, bu kavramdan yanlış ya da farklı anlamlar çıkardıklarını, kavramın sınıf yönetimi ve disiplini ile ilgili olduğunu sandıklarını vurgulamıştır. Alkın ve Gözütok ise (2008) insan hakları ve vatandaşlık ara disiplinini ele aldığı çalışmalarında, ara disiplinlerin programda, yalnızca kazanım düzeyinde yer aldığına, kazanımların kazanılıp kazanılmadığının herhangi biçimde değerlendirilmediğine dikkat çekmişlerdir.

Gözütok ve Alkın (2008), İlköğretim Öğretmenlerinin Programdaki Ara Disiplin Yaklaşımına İlişkin Görüşleri başlıklı araştırmalarında ilköğretim öğretmenlerinin ara disiplin yaklaşımından haberdar olup olmadıklarının ve haberdarlarsa, ara disiplinlerin işlevine, yapısına, uygulanmasına yönelik bilgi düzeylerinin; ara disiplinleri uygulayıp uygulamadıklarının belirlenmesini amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin çoğunun ara disiplin yaklaşımından haberdar olmadıkları ya da ara disiplinin anlamını ve işlevini yanlış bildikleri; insan hakları ve vatandaşlık ara disiplininin derslerle ilişkilendirmesinde çok zorlandıkları; ara disiplinler hakkında bilgilendirilmedikleri görülmüştür.

Ara disiplinlerle ilgili olarak yapılan araştırmalardan sonra yurttaşlık eğitiminin ara disiplin yoluyla etkili olarak gerçekleştirilemediği sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu bulgular 2005 programının uygulanmaya başlanmasıyla yurttaşlık eğitiminin bütün sorumluluğunun Sosyal Bilgiler dersi üzerine kaldığını görülmektedir.

Demokrat yurttaşlar yetiştirmeyi amaçlayan “Yurttaşlık Eğitimi”nin öğretim programlarında ayrı bir ders olarak yer alması yaklaşımının mı yoksa disiplinler arası yaklaşımın mı daha etkili olacağı sorusundan yola çıkılarak bu araştırma yapılmıştır. Araştırmada Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programı (2000) ile Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı (2005) demokrat yurttaş yetiştirme yeterliliği açısından karşılaştırılmıştır.

Amaç

Bu araştırmada, “7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Öğretim Programı (2000)” ile “6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (2005)”nın demokrat yurttaş niteliklerini kazandırma açısından öğrenci görüşlerine dayalı olarak karşılaştırılması amaçlanmıştır. Ayrıca sosyo-ekonomik düzeyin demokrat yurttaş niteliklerinin kazanılmasında bir etkisi olup olmadığının da belirlenmesine çalışılmıştır. Bu amaçlara hizmet etmek üzere aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Alt Amaçlar

7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrenciler ile 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranma puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrenciler ile 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine ilişkin görüş puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Ailelerindeki birey sayısı açısından 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrenciler ile 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranma puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Ailelerindeki birey sayısı açısından 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrenciler ile 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000)

öğrenim gören öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine ilişkin görüş puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Ailelerinin aylık gelirleri açısından 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrenciler ile 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranma puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Ailelerinin aylık gelirleri açısından 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrenciler ile 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine ilişkin görüş puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Babalarının öğrenim durumu açısından 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrenciler ile 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranma puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Babalarının öğrenim durumu açısından 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrenciler ile 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine ilişkin görüş puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Annelerinin öğrenim durumu açısından 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrenciler ile 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranma puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Annelerinin öğrenim durumu açısından 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrenciler ile 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine ilişkin görüş puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Önem

Dünyada insan hakları ve yurttaşlık eğitiminin verilmesine yönelik üç yaklaşım izlenmektedir. Bu yaklaşımlar;

- a. Bu alanın ders olarak programda yer alması,
- b. Bu alanın ara disiplinler olarak derslerin içine yayılması,
- c. Bu alanın hem ders olarak hem de ara disiplinler halinde programda yer alması.

Türk Eğitim sistemi 2005 yılına kadar “Yurttaşlık Eğitimi”nin öğretim programlarında bir ders olarak yer alması yaklaşımını izlemiştir. Ancak sistemde Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersini okutacak, öğretmenleri yetiştirecek öğretmen eğitimi programı olmadığı için bu dersi farklı alanlarda yetişmiş ve öğretmen olarak istihdam edilenler okutmuştur. Öğretmenler davranışçı yaklaşım temel alınarak hazırlanmış programın da özelliği nedeni ile bu dersin konularını kavramsal olarak öğrencilere anlatmayı tercih etmişlerdir.

Milli Eğitim Bakanlığı bir önceki öğretim programının değerlendirme çalışmalarını yapmadan yeni bir yaklaşımı uygulama yoluna gitmiş, ara disiplin yaklaşımı ile vatandaşlık ve insan hakları eğitimi vermeyi tercih etmiştir. Hazırlanan program da kademeli olarak uygulamaya konulmuştur.

2006-2007 öğretim yılı; pilot okullarda 7-8 Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programının (2000) son kez uygulandığı aynı zamanda 6.-7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının (2005) pilot uygulamasının yapıldığı bir dönemdir. Aynı zaman diliminde benzer koşullarda uygulanan bu

iki farklı öğretim programının etkilerini değerlendirebilmek program geliştirme alanı açısından bir fırsat olarak görülmüştür.

Bu araştırma ile “Demokrat Yurttaş Nitelikleri”ni kazandırması açısından 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programının (2005) mı yoksa 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının (2000) mı daha etkili olduğu belirlenmiştir. Bulguların program geliştirme çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın sonuçlarının yurttaşlık eğitiminin ve demokrat yurttaş yetiştirmede izlenmesi gereken yaklaşımın belirlenmesinde de yön verebileceği umulmaktadır.

Varsayımlar

Bu araştırmada;

1. Çalışma grubunda yer alan 7. - 8. sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin 2006-2007 öğretim yılı sonunda programda yer alan davranışları gerçekleştirdikleri,
2. Çalışma grubunda yer alan 6. - 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin 2006-2007 öğretim yılı sonunda programda yer alan kazanımları edindikleri,
3. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi ara disiplin alanı kazanımlarının diğer derslerde gerçekleştirilmediği,
4. Öğretmenlerin öğretim programlarına karşı olan tutumlarının öğretim sürecini etkilemeyeceği,
5. Öğrenciler arasındaki yaş farkının araştırma sonuçlarını etkilemeyeceği,
6. Öğrencilerin uygulamalara içten dönütler verdikleri varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma,

1. 2006 - 2007 öğretim yılı ile,
2. 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersi öğretim programının (2000) uygulandığı ve araştırma için MEB'in izin verdiği pilot okullar (EK-4) ile,
3. 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının (2005) uygulandığı ve araştırma için MEB'in izin verdiği pilot okullar (EK-4) ile,
4. 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) yer alan davranış ifadeleri ile,
5. 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının (2005) kazanımları ile,
6. İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplini kazanımları ile,
7. Konu ile ilgili yapılmış alanyazın taraması ile sınırlıdır.

KISALTMALAR:

V.İ.H.E.: Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi

S.B.: Sosyal Bilgiler

M.E.B. : Milli Eğitim Bakanlığı

DYNUD: Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma

DYÑİG: Demokrat Yurttaş Niteliklerine İlişkin Görüş

NCSS: Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi

BÖLÜM II

YURTTAŞLIK EĞİTİMİ VE YURTTAŞLIK EĞİTİMİ İLE İLGİLİ

ARAŞTIRMALAR

Eğitim

Bütün toplumlar, varlığını sürdürebilmek için kültürel değerlerini kendi gelecek kuşaklarına aktarma gereksinimi duyar. Toplumlar bu önemli gereksinimi karşılamak amacıyla eğitimden yararlanmaktadırlar. “Eğitim sistemi; ekonomi, siyaset, töre, gelenek, görenek, spor, felsefe, din, inanç, iletişim, moda, güzel sanatlar, bilim, teknik, nüfus ve yerleşim vd. sistemler gibi toplumsal sistemin bir alt koludur” (Sönmez, 1994, s.6). Bu sistemler kendi aralarında etkileşerek zaman içerisinde birbirlerini değiştirirler.

Adıgüzel (2003) eğitimi; “bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla amaçlı olarak belirli değişiklikler oluşturma süreci” biçiminde tanımlamaktadır (Adıgüzel, 2003, s.10). Bu tanımda yer alan “amaçlı olarak belirli değişiklikler oluşturmak” ifadesi; toplumun kültürel yapısını oluşturan değerlerin toplumun bir parçası olan bireyde de yerleşmesinin sağlanması biçiminde açıklanabilir. Eğitimin temelinde bulunan düşünce, bireyin toplumsal yaşama sağlıklı bir biçimde ayak uydurabilmesine yardımcı olmaktır. Bireyin kendi başına sahip olamayacağı bu değerlerin bireye kazandırılması, bireyin topluma uyumunun sağlanması, eğitim sisteminin var olma nedenlerinin başında gelir.

Eğitim sisteminin, bireyi topluma uyumlu hale getirmenin dışında başka amaçları da vardır. Binbaşoğlu (2003, s.6) eğitimin amaçlarını şöyle özetlemektedir:

Kişinin kendini gerçekleştirmesini sağlamak, potansiyel bütün yeti ve yeteneklerini geliştirmek,
Kişinin toplumsal doğasına etkin bir biçimde sağlıklı uyumunu sağlamak ve çağdaş uygarlığın değişme, gelişme ve ilerleme gibi değerlerini benimsemesine yardım etmek,

Kişinin sevgi, hakseverlik duygu ve anlayışıyla, dayanışma ruhu içinde, hoşgörülü, özgür, iradeli, demokratik ve bağımsız çalışabilme gücü kazanmasını sağlamak, Bireyi, “yaratıcı”, “üretici” yaşama hazırlamak, ona mesleki yeterlilik ve bilimsel bir anlayış kazandırmak, Erdemli, girişimci, sağlam karakterli bir kişilik yetiştirmektir.

Eğitim; yukarıda belirtilen amaçlarının dışında devlet düzenine olan bağlılığı sağlamak ve siyasal eğitim vererek, topluma bir birlik ve dayanışma düşüncesi kazandırmak gibi siyasal amaçları da yerine getirir (Tezcan, 1995). Her yönetim, verdiği eğitimle toplumu oluşturan bireyleri bazı niteliklerle donatır. Bu nitelikler devletin benimsemiş olduğu yönetim biçimine paralel ve kurulan düzenin devamını sağlayıcı nitelikler olmalıdır.

Eğitimin tanımında belirtilen istendik davranışların başında; devletin var olan siyasal sisteminin korunması ve sürekliliğinin sağlanması gelmektedir. Bu nedenle devletler, istenilen niteliklere, sahip yurttaş yetiştirmek için bir yönüyle eğitimi bir araç olarak kullanmaktadırlar.

Devletlerin eğitimden bu amaçla yararlandığı noktasında “Yurttaşlık ne demektir?” ve “Yurttaşların sahip olması beklenen nitelikler neler olmalıdır?” gibi iki soruya yanıt vermek gerekir. Aşağıda ilk olarak “Yurttaşlık” kavramı açıklanmıştır.

Yurttaşlık

Yurttaşlık kavramı Avrupa’da “Aydınlanma Dönemi”nde ulus-devlet anlayışının oluşması ile ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kiliseler dinin toplum üzerindeki etkisini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmışlardır. Kiliselerin toplum üzerindeki etkisinin zayıflaması sonucunda insanlar çevrelerindeki gelişmeleri sorgulamaya, toplumu ilgilendiren konularda kendi görüşlerini ifade etmeye ve sosyal yaşama katılmaya başlamışlardır. Böylece Aydınlanma Dönemi, “insanların kul olma anlayışından sıyrılarak yurttaş olma düşüncesine geçtikleri bir dönem olmuştur” (Alain, 1997, s.104. Akt: Gündüz ve Gündüz, 2002. s.3).

Ulus-devlet anlayışının egemen olduğu Aydınlanma Dönemi'nde yurttaşlık, yasalar ile güvence altına alınmış ve yasalarda yurttaşlık tanımlanarak hak ve sorumluluklara yer verilmiştir. Bu dönemde “Yurttaşlık hakkının kazanılmasında; bireyin bir ülkede doğmuş ya da ailesinin o ülkede yaşıyor olması, bireyin o ülkenin yurttaşı olarak kabul edilmesi için yeterli görülmüştür” (Sunal ve Hass, 2002. s. 194).

21. yüzyılda gelişen teknoloji ve buna bağlı olarak iletişim alanlarındaki hızlı değişimler ülkeler arasındaki etkileşimin daha da etkili olmasını sağlamıştır. İletişimin önem kazandığı bu yüzyılda yurttaşlık kavramı ulus-devlet döneminden daha farklı şekilde tanımlanmaya başlanmıştır (Lawson, 2001, s. 164). Küreselleşmenin etkisi ile yurttaşlık daha çok sadece bir ülkede doğup büyümenin ya da üyesi olunan ailenin o ülkede yaşıyor olmasının da ötesinde içinde yaşanılan topluma katılma olarak da algılanmaya başlanmıştır (Torney-Purta ve Vermeer, 2004).

Aybay (2004) yurttaşlığı devletin insan ögesinin belirtilmesi için kullanılan bir deyim olarak ifade etmiş ve yurttaşlığı belirli bir devletle kişi arasındaki karşılıklı hak ve yükümlülük ilişkilerini belirleyen, hukuksal bağ olarak tanımlamıştır. Aybay, yurttaşlık tanımında yurttaşlara tanınan haklar ve yurttaşların devletlerine karşı sorumluluklarını ön plana çıkarmıştır.

Yurttaşlık birçok kişi ve kurum tarafından da farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Bu tanımlarda, etkili ve sorumlu yurttaş, demokratik yurttaş, etkin yurttaş, anayasal yurttaş gibi çeşitli vurgular görülmektedir. Yurttaşlık kavramı, farklı açılardan şöyle açıklanmaktadır (DfES, 2004, s .2):

Yasal ve siyasal durum açısından yurttaşlık: Yurttaşlık, bir “yurttaş olma” durumuna işaret eder. Bu anlamıyla yurttaşlık, yasalarda belirtilen hak ve sorumlulukları içerir. Patrick (1999)'e göre yurttaşlık, birey ve içinde yaşadığı demokratik toplum arasındaki yasal ve sosyal ilişkidir. Bu ilişkide demokrasinin sağlıklı bir biçimde işleyebilmesi için yurttaşın yerine getirmesi gereken birçok görev ve sorumluluğu da bulunmaktadır.

Toplumsal yaşama katılım açısından yurttaşlık: Yurttaşlık, toplumsal yaşama katılma ve toplum içinde eylem ve davranışlarda bulunmadır. Etkin yurttaş olarak tanımlanan bu yurttaşlık, seçimlerde oy vermeden bir siyasal kuruluşta yer alma ve güncel toplumsal konularla ilgilenmeye kadar bir dizi etkinliğe etkin katılımı vurgular. Üstel'e (1999, s. 13) göre "yurttaşlık, devlet modeli içinde yer bulan hukuksal ve siyasal içeriğinden sıyrılmış, farklı aidiyet, konum ve duyarlık biçimlerini içine alan kamusal bir kavramdır."

Eğitimsel etkinlik açısından yurttaşlık: Yurttaşlık bireylerin etkin, bilgili, sorumlu yurttaş olmayı öğrenmesine yardım edecek süreçtir. Bu anlamıyla yurttaşlık, yurttaşlık eğitimi ya da yurttaşlık için eğitim olarak da bilinir.

Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) (2002) etkili yurttaşlık kavramını benimsemiş ve bu kavramı; demokratik bir toplumda bireylerin yurttaşlık konumunun gerektirdiği bilgi, beceri ve değerlere sahip olması biçiminde açıklamıştır. Öztürk ve Dilek (2002, s. 57) ise, etkili yurttaşı; düşünen, duyarlı ve yeterliliğe sahip yurttaş olarak tanımlamaktadır.

Etkili Yurttaşlık kavramı dışında çeşitli nitelikleri açısından yurttaşlık kavramı açıklanmıştır. Bunlardan bazıları şu biçimdedir. Düşünen yurttaş, yaşamla ilgili temel kavram ve genellemeleri anlayan, bunları karar alırken ve problem çözerken kullanan kişidir. Duyarlı yurttaş, temel demokratik değerlere sahip ve bunu, içinde yaşadığı değerlere uygulayabilen kişidir. Yeterliliğe sahip yurttaş ise, yaşamını sürdürebilmek için beceri birikimine sahip olan ve becerilerini düşünmesine yardımcı olacak biçimde kullanan kişidir.

Araştırmada konu alınan yurttaşlık; demokrat yurttaşlıktır. Demokrat yurttaş kavramı ise yapılan yurttaşlık tanımları ışığında; "hak ve sorumluluklarının bilincinde, diğer yurttaşlara karşı saygılı, toplumsal yaşama katılımcı, eleştirel düşünebilme niteliklerini sergileyen kişidir" biçiminde tanımlanabilir. Demokratik bir yönetim sistemi içerisinde yer alan yurttaşın demokratik değerler ve niteliklerle donanması beklenmektedir. Ancak bu sayede demokrasi varlığını sürdürebilir.

Demokrat Yurttaş Nitelikleri

Yurttaşlık kavramı ne kadar farklı tanımlanırsa tanımlansın önemli olan bazı bilgi, beceri ve değerlerin yurttaşlara kazandırılması gerektiğidir. Bu bilgi, beceri ve değerlerin neler olacağı ise daha çok devletin benimsemiş olduğu yönetim anlayışı ile örtüşmelidir ki yönetim anlayışının devamlılığı sağlanabilir.

21. yüzyılda dünya üzerindeki çoğu ülke demokratik yönetim biçimini benimsemiştir. Demokratik yönetim biçimini seçmiş olan her devlet; yurttaşlarının, bağlı olduğu devlete karşı sorumluluklarını bilen ve görevlerini yerine getiren, bir birey olarak sahip olduğu hak ve özgürlüklerin farkında olan kişiler olmasını bekler, aynı zamanda bu kişilerin yer aldığı bir toplum düzeni oluşturmayı da amaçlar. Devletler bu amaçlarını gerçekleştirebildiği sürece siyasal düzenin devamlılığı sağlanabilir ve devletin varlığı geliştirilebilir.

Yeşil (2002)'e göre demokrasi kavramı ve onu yaşatacak yurttaşların yetiştirilmesi için eğitim, büyük önem taşımaktadır. Sözelimi eğitimin siyasal bakımdan görevleri, demokratik yönetim biçimini benimsemiş Türkiye Cumhuriyeti'nden demokratik yönetim düzeninin devamlılığının sağlanması için yurttaşlarına demokrat yurttaş niteliklerini kazandırması beklenmektedir. Bu nedenle eğitim, Türkiye Cumhuriyeti için büyük bir öneme sahiptir.

Türkiye'de Türk Milli Eğitimi'nin temel amacı, haklarını, görevlerini ve sorumluluklarını bilen yurttaş yetiştirmektir. Bu amaçla, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda Türk milli eğitiminin amaçları arasında ve Türk milli eğitiminin genel amaçları doğrultusunda hazırlanan "İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin Amaçlar ve Genel Esaslar" bölümünde yurttaşlık bilinci kazandırmak için düzenlenmiş maddelere yer verilmiştir. 1739 sayılı kanunda Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçları içinde istenilen yurttaşlık özellikleri şöyle belirtilmiştir:

Türk Milli eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini, Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin milli, ahlâki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini vatanını ve milletini seven, ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik lâik ve sosyal bir

hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını davranış haline getirmiş yurttaşlar yetiştirmektir (MEB, 2005).

Ayrıca Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan on dört ilkedен biri olan Demokrasi Eğitimi (8. İlke) şu şekilde yer almaktadır (m.11):

(Bu madde 16.6.1983 tarih ve 2842 sayılı kanunun 3. maddesi ile aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.)

Güçlü ve istikrarlı hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olması gereken demokrasi bilincinin yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarından öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak, eğitim kurumlarından Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliği'ne aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karşılanmasına hiç bir şekilde meydan verilmez (<http://bilecik.meb.gov.tr/kanun/1739.htm>)

İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nde ise, ilköğretimin amaç ve görevleri, ulusal eğitimin genel amaç ve ilkelerine uygun olarak "Her Türk çocuğuna iyi bir yurttaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak, onu ulusal ahlâk anlayışına uygun yetiştirmek" biçiminde verilmiştir (Vural, 2005).

Demokratik yönetim biçimini seçmiş bir ülkede yurttaştan beklenen demokratik düzenin devamlılığını sağlamasıdır. Bunun için de yurttaşların demokratik değerlere uygun davranışlar göstermesi beklenmektedir. Bu demokratik değerler olarak Özbudun (1993) şunları sıralar; Eşitlik, katılma, kararların serbest tartışma ve oylama ile alınması, uzlaşma geleneği, siyasi hedeflerin gerçekleştirilmesinde şiddetin kesinlikle reddi, özgürlük ortamının taşıdığı vazgeçilmez önem, hoşgörü, gerçeğe ancak hür düşünce ve tartışma yoluyla varılabileceği inancı, çoğulculuk, siyasi çoğunluk, hukuk devleti vd.

Eğitim, demokrasinin bu değerlerine bağlı kalarak bireylerde hedeflenen davranışları kazandırmalıdır. Bu noktada bireylere kazandırılması beklenen demokratik davranışların neler olması gerektiği sorusunun yanıtı aranmalıdır. Demokratik değerlere sahip bir yurttaşın göstermesi beklenen davranışları belirlemek için çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Bu çalışmalardan birinde Varış ve diğerleri (1998 s.154) demokrat bireyi şu tümcelerle belirlemektedir:

1. Kendisi gibi düşünmeyenlerin hatalı olduklarını iddia etmekten sakınır.
2. Başkalarının düşüncelerine saygı gösterir.
3. Olaylara çok yönlü bakar.
4. Başkalarını düşüncelerinden dolayı suçlamaktan sakınır.
5. Farklı görüşlere, tarafsız bir gözle bakar ve anlamaya çalışır.
6. Görüşlerini hiçbir etki altında kalmadan açıkça söyler.
7. Başkalarının görüşlerini özgürce açıklamalarını engelleyecek davranışlardan sakınır.
8. Başkalarının konuşmalarını sonuna kadar dinler.
9. Verilecek bir kararın kendi düşünceleri doğrultusunda çıkmasını sağlamak için çevresini etkileme çabası gösterir.
10. Karşı fikirde olanları engellemekten sakınır.
11. Oylamaya saygılıdır, etki altında kalmadan oylamaya katılır, kendi fikri benimsenirse de oylamayı engellemekten sakınır.
12. Çoğunluğun kararına uyar, benimsediği kararları eleştirir, nedenlerini tartışır.
13. Haklarını kullanır, haksızlıkları eleştirir.
14. Olaylara eleştirel bir gözle bakar, karşı görüşler ve teklifler önerir.
15. Yeterli kanıt ya da bilgi olmadan bir konuda karar vermekten kaçınır, özel ya da gizli belgeleri açıklamamaya özen gösterir.
16. Grupla çalışırken sorumluluk alır, yerine getirir, bilgileri başkaları ile paylaşır, işbirliği yapmaktan hoşlanır.
17. Başkalarına karşı sevgi dolu ve dostça bir yaklaşım içindedir.

Yukarıda belirtilmiş olan demokrat birey nitelikleri incelendiğinde demokrat yurttaşın; eleştirel düşünme becerisine ve farklılıklara saygılı davranma niteliğine vurgu yapıldığı görülmektedir.

Otluca (1996) Türk ulusal eğitiminin genel amaçları ve ilkeleri doğrultusunda demokratik toplumun değerlerine sahip bireyin aşağıdaki nitelikleri taşımaları gerektiğini belirtmiştir;

1. İnsan onuruna saygı gösterme,
2. İnsan kişiliğinin değerlerine inanma,
3. İnsan haklarına saygı duyma,
4. Özgürlüklere inanma ve değer verme,
5. Açık fikirli olma,
6. İşbirliği ilkesine bağlı olma,
7. Grup hedeflerine bilinçli katılma, uyumlu olma,
8. Kendini denetleme,
9. Fırsat eşitliği ilkesini benimseme,
10. Yurttaşlık temel hak ve sorumluluklarını bilme, yerine getirme,
11. Sosyal gruplar arasındaki özgür etkileşimin önemine inanma,
12. Bağımsız düşünme,
13. Bilimsel yöntemlerden yararlanma,
14. Kararlılık ve esneklik ilkesini benimseme,
15. Ortak kararlara saygı duyma ve uygulama,
16. İnsanları dil, din, ırk, geldiği çevre, özürülü vb. özelliklere göre gruplamama,
17. Başkalarının haklarına saygı duyma,
18. Sosyal değişimlere açık olma,
19. Herkesin yasalar karşısında eşit haklara sahip olduğuna inanma,

20. Ahlâki değerleri benimseme,
21. İnsan üstünlüğüne inanma,
22. Bilimsel düşünme,
23. Hoşgörülü olma,
24. Üretken olma,
25. Evrensel kültür içinde milli değerleri benimseme,
26. Kültürel kimlik sahibi olma.

ABD'nin eğitim kuruluşlarından biri olan "Denetim ve Program Geliştirme Birliği" (ASCD), demokrat bir bireyde bulunması gereken temel değerleri ve bunlara bağlı olarak göstermesi beklenen davranışları aşağıdaki maddelerle sıralamıştır (Aktaran: Martorella, 1998).

- 1. İnsan değerine saygı:**
 - a. Tüm insanların hak ve değerlerine saygı gösterme,
 - b. Yanıltmadan ve sahtekârlıktan kaçınma,
 - c. İnsanlar arası eşitliği sağlamaya çalışma,
 - d. Farklı görüşlerde olan insanlarla çalışma,
 - e. Önyargılı hareketlerden kaçınma,
 - f. Vicdan özgürlüğüne saygı.
- 2. Başkalarının iyiliğini düşünme:**
 - a. İnsanlar arasındaki bağlılığı kabul etme,
 - b. Sosyal adalet arama,
 - c. Ülkesini düşünme,
 - d. Başkalarına yardımdan zevk alma,
 - e. Başkalarının etik olarak olgunlaşmasına yardım etmeye çalışma.
- 3. Bireysel çıkar ve sorumlulukları kaynaştırma:**
 - a. Toplum yaşamıyla ilgilenme,
 - b. Çevrede üzerine düşeni yapma,
 - c. Günlük yaşamda doğruluk, dürüstlük, kendini kontrol, kibarlık, çalışkanlık gibi değerlere önem verme,
 - d. Sözlerini yerine getirme,
 - e. Başkalarıyla iletişime girerek özgüven geliştirme.
- 4. Doğru/dürüst olma:**
 - a. Özenle ve sabırla çalışma,
 - b. Etik ilkelere uyma,
 - c. Etik cesaret gösterme,
- 5. Etik seçenekler üzerinde düşünme:**
 - a. Yargılarda bulunurken etik ilkelerini uygulama,
 - b. Kararların sonuçları hakkında düşünme,
 - c. Toplumdaki ve dünyadaki önemli etik sorunlar üzerinde bilgilenmeye çalışma.

6. Çatışmalara barışçıl çözümler arama:

- a. Kişisel ve sosyal çalışmalarda adil çözümler arama,
- b. Fiziki ve sözel saldırganlıktan kaçınma,
- c. Başkalarını dikkatli dinleme,
- d. Başkalarını iletişim kurmaya özendirme,
- e. Barış için çalışma.

Uluslararası düzeyde bir başka önemli kurum olan UNESCO, uluslararası eğitim önerilerine dayalı olarak evrensel bir yurttaşın göstermesi beklenen davranışlar belirlemiştir. Buna göre;

Sosyal ve Duygusal Amaçlar:

- İnsan haklarını ahlâk olarak benimseme
- Olumlu benlik imgesi ve özgüven geliştirme
- Kendine ve başkalarına karşı sorumluluk hissetme
- Çatışmayı şiddetsiz çözüme ulaştırma,
- Değişime ve yeniliklere açık olma
- Adalet ve eşitlik düzeyini yükseltme isteği
- Farklı kültürleri anlayışla karşılama
- Gruplar arası ve uluslararası dayanışmayı savunma
- Mesleğinin sosyal işlevini ve küresel bağlantılarını fark etme

Bilişsel Amaçlar

- Dünyayı bütünsel ve gerçekçi olarak kavrayabilme
- Eleştirel düşünebilme
- Kendisinin ve başkalarının haklarını ve sorumluluklarını anlayabilme
- Yerel ve küresel sosyal sorunların ve çözüm olanaklarının bilincinde olma
- Küresel düzeyde karşılıklı bağımlılıkları anlayabilme
- Uluslararası işbirliği sürecinde ülkesinin rolünü belirleyebilme
- Planlama ve kalkınma uygulamalarında bu rolün etkisini anlayabilme

İşlevsel Amaçlar

- Bir grup üyesi olarak davranabilme
- Sorumlulukları doğrultusunda harekete geçebilme
- Başkalarını dikkate aldığı davranışlarında gösterebilme
- Farklı kültürden insanlarla iletişim kurabilme
- Düşüncelerini anlaşılır ve kanıtlara dayalı biçimde ifade edebilme
- Bilgi ve deneyimlerini tutarlı ve sürekli biçimde geliştirebilme
- Demokratik katılım becerisi gösterebilme (Ulusavaş, 1991.s.5).

Demokrat bir yurttaşın hangi değerlere sahip olması ve hangi davranışları göstermesi gerektiği, farklı kişi ve kurumların çalışmalarından yararlanarak yukarıda belirtilmiştir. Bu değerler ve davranışlar incelendiğinde bazılarının ortak ve demokrat bir yurttaş tanımlarken olmazsa olmaz nitelikler olduğu göze çarpmaktadır. Bu ortak nitelikler, 21. yüzyılda “yurttaşlık” kavramına yüklenen anlamlar da düşünülülerek ve insan hakları alanında çalışmakta olan uzman kişilerin de görüşleri alınarak yeniden listelenmiştir. Bu

çalışma sonucunda demokrat bir yurttaşın aşağıdaki niteliklere sahip olması beklenmektedir.

1. Görüşlerini hiçbir etki altında kalmadan açıkça söyleme,
2. Başkalarının düşüncelerini özgürce açıklamalarını engelleyecek davranışlardan sakınma,
3. Önyargılarının etkisinde kalmadan davranma,
4. Karar alma sürecine etkin olarak katılma,
5. Çoğunluğun aldığı karara karşı saygılı olma,
6. Haklarını bilme,
7. Haklarını kullanma,
8. Çevresindeki olayları eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirme,
9. İşbirliği içinde çalışma,
10. Sorumluluklarını bilme,
11. Sorumluluklarını yerine getirme,
12. Kendisini sürekli geliştirme çabası içinde olma,
13. Kendi görüş ve davranışlarında da yanılabilceğini kabul etme,
14. İnsan haklarına uygun davranma,
15. Yasalar karşısında herkesin eşit olduğunu bilme,
16. Etik anlayış sahibi olma,
17. Bilimsel yöntemler kullanılarak ulaşılmış gerçekleri kabul etme,
18. İnsanlar arasında ırk, dil, din vb. hiçbir ayırım gözetmeme,
19. Haksızlıklara karşı eleştirilerde bulunma,
20. Sorun çözme becerisine sahip olma,
21. Davranışlarının sonuçlarını görebilme ve sorumluluğunu alma,
22. Siyasal ve hukuksal okuryazarlık becerisine sahip olma,
23. Bir dünya vatandaşı olduğunun farkında olma.

Belirlenen bu niteliklerin yurttaşlarda kalıcı hale gelmesi için demokratik bir devletin gerekli eğitimi yurttaşlarına sağlanması zorunluluğu vardır. Çünkü; “Yetiştirdiği vatandaşlarla korunup geliştirilmeyen rejimler zaman içinde değişmek zorunda kalırlar” (Gözütok, 2006. s.337). Devletler, yurttaşlık kavramına yükledikleri anlama ve yurttaşlarından beklentilerine göre yurttaşlık eğitimini biçimlendirmek ve bu eğitimin sınırlarını belirlemek zorundadırlar.

Yurttaşlık Eğitimi

Bireyler, yurttaşlıkla ilgili bilgi, beceri ve değerleri çeşitli topluluklar içerisinde bir toplumsallaşma süreci kapsamında kazanırlar. Bu topluluklar aile ve okul gibi amaçlı ve örgütlenmiş topluluklar olabileceği gibi medya, komşular ve akran grupları gibi amaçlı olmayan topluluklar da olabilir (Veldhuis, 1997 Akt: Ersoy, 2007). Ancak, demokrasinin sürdürülebilmesi, yaşadığı toplum için gönüllü olarak sorumluluk üstlenebilen, siyasal süreçlere katkı sağlayabilen, etkin ve bilgili yurttaşların varlığına bağlıdır. Bu nedenle, demokrat yurttaşların göstermesi beklenen davranışların yurttaşlara öğretilmesi gerekmektedir. Evde ve işte, günlük sıradan etkinliklerle kısmen yurttaşlık eğitimi gerçekleştirilmesine karşın 21. yüzyılın karmaşık ve çeşitlilik gösteren toplumlarında yurttaşlık rollerini yerine getirmek için planlanmış etkinliklerle rastlantısal olarak gerçekleştirilen eğitim yeterli olmayabilir (DfES, 2004, s. 4). Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde, çocukların aile ortamında olumsuz tutum ve davranışları öğrenerek eğitim sistemine gelmesi bu konuda okullara daha büyük görev ve sorumluluklar yüklemektedir (Gözütok, 1999, s. 56).

Demokratik bir toplumda yurttaşlık eğitimi, bireylerin kendi kendini yönetiminin de eğitimidir. Demokrasinin iyi işlemesi, toplumun her bireyinin yönetim sürecine katılmasına bağlıdır. Bu bağlamda, demokratik bir toplumda yurttaşlık eğitimi, öğrencilerin demokrasinin ideallerini anlamasına, demokrasinin değerlerini ve ilkelerini yorumlayabilmesine yönelik becerilerini geliştirmeyi içerir. Ayrıca, bir demokratik toplum, sosyal değişimlerden her zaman etkilenir. Bireylerin bu değişimler karşısında yeterli bilgi ve beceriye sahip olması ve gerekli davranışları göstermesi yurttaşlık eğitiminin gerçekleştirilmiş olduğunun bir göstergesi sayılabilir (Branson, 1998 Akt: Ersoy, 2007).

Yurttaşlık eğitimi okullarda öğretim programları, öğretim programları dışındaki etkinlikler yoluyla ve okul ortamında kendiliğinden gelişen etkileşimlerle gerçekleştirilmektedir (Birzúa vd. 2004).

Öğretim programları yoluyla yurttaşlık eğitimi: Öğretim programları yoluyla yurttaşlık eğitiminde üç temel yaklaşım vardır. Bunlar, programda ayrı bir ders olarak yurttaşlık eğitimi, bütün dersler yoluyla yurttaşlık eğitimi ve hem bütün dersler içinde hem de bir ders programı içinde yurttaşlık eğitimidir.

Öğretim programları dışındaki etkinlikler yoluyla yurttaşlık eğitimi: Okulda öğretim programları dışında kalan etkinlikler, ders dışı etkinlikler, okul kültürü ve okulun karar alma süreçleri yoluyla yurttaşlık eğitimi yapılmasıdır. Ders dışı etkinlikler; yerel politika liderleriyle yapılan toplantılar, oyunlar, geziler, spor karşılaşmaları, yayın çalışmaları, öğrenci değişimleri, öğrenci kulübü çalışmaları, gönüllü çalışmalar ve kampanyalardan oluşur. Okul kültürü; okul yapısı ve okul ikliminden, okuldaki karar alma süreçleri ise okul meclisi, okul öğrenci başkanı gibi okulda kararların alınmasına katkıda bulunan birimlerdir.

Okulda kendiliğinden gelişen etkileşimler yoluyla yurttaşlık eğitimi: Okulda örtük program ve medya yoluyla gerçekleştirilen öğrenmelerden oluşur. Örtük program akran öğrenmeleri ve boş zaman deneyimini de içerirken; medya yoluyla yurttaşlık eğitimi; toplumda model olabilecek olan kişilerin taklitleri, sembollerin etkisi, mitler, benzetimler ve reklâmları kapsamaktadır.

Türk eğitim sisteminde yurttaşlık eğitimine 2005 yılına kadar programda ayrı bir ders olarak yer verilmiştir. 2005 yılına gelindiğinde yurttaşlık eğitimini birçok dersin içinde yer alan ara disiplinler yoluyla gerçekleştirme kararı alınmıştır.

Türkiye’de Yurttaşlık Eğitimi

Türkiye’de yurttaşlık eğitiminin tarihi II. Meşrutiyet’e (1908) kadar uzanmaktadır. Bu başlık altında “Türkiye’de Yurttaşlık Eğitimi”, “Cumhuriyet Öncesi Dönem ve Cumhuriyet Dönemi” olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir.

Cumhuriyet Öncesi Yurttaşlık Eğitimi

Farklı milletlerin bir arada yaşadığı Osmanlı Devleti, 1789 Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan milliyetçilik akımlarından en fazla etkiyi görmüş ve savaşmadan çok büyük toprak kayıpları yaşamıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisindeki bireyleri bir arada tutmak için birtakım önlemler almasına neden olmuştur. Artık Osmanlı Devleti savaşmak ve vergi vermek dışında devletle bağlantısı bulunmayan “tebâ”ya çeşitli haklar tanımalarının gerektiğini fark etmiştir. “II. Meşrutiyet’in öngördüğü siyasal modernleşme, cemaatten topluma, mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçişiyle tarifini bulan yeni bir siyasal-kamusal alan anlayışını ve onun aktörü olacak “yurttaş”ı gerektirmiştir. II. Meşrutiyet’i izleyen dönemde yapılan bir dizi düzenlemeyle yeni siyasal özne olan “yurttaş” ile devlet arasındaki hukuksal-siyasal ilişkinin kuralları belirlenmiştir” (Üstel, 2004, s. 27).

Cumhuriyet Dönemi’nde ilkokul programlarında yer alan “Yurttaşlık Bilgisi” dersi II. Meşrutiyet’in ilânı sonrasında okullarda “Malûmat-ı Medenîye ve Ahlâkiye ve İktisadiye” adı altında bağımsız bir ders olarak okutulmaya başlanmıştır (Üstel, 2004). Bu dersin içeriğini, uyruğun devlete karşı görevleri, padişah ve devlet kurumlarına ve memurlarına itaat, Meşrutiyet yönetiminin iyilikleri, belediyelerin görevleri gibi konular oluşturmuştur. Bu ders, 1914 yılında kabul edilen “Mekâtib-i İptidaiye-yi Umumiye Talimatnamesi” (İlköğretim Okulu Programı) ile “Mushabat-ı Ahlâkiye” adını almıştır (Altunya, 2003). Cumhuriyet’in ilân edilmesi ile birlikte değişen devlet-yurttaş ilişkisi ile “Yurttaşlık Eğitimi”nin kapsamı da köklü değişikliklere uğramıştır.

Cumhuriyet Dönemi Yurttaşlık Eğitimi

Yüzyıllarca monarşik-teokratik bir yönetim biçimi ile yönetilen Türk toplumu, Cumhuriyet’in ilân edilmesi ile birlikte yurttaş olmanın da ötesinde insan olarak hak ve özgürlüklerinin olduğunun farkına varmıştır. Osmanlı Devleti’nde “tebâ” yetiştirmeyi amaçlayan eğitim, Türkiye Cumhuriyeti’nde tam anlamıyla “yurttaş” yetiştirmeyi hedef olarak biçimlendirilmiştir (Sarıcan, 2006).

1923 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılan bir genelge ile okullarda Cumhuriyet'in ilânını da içerecek biçimde değiştirilen anayasanın öğretilmesi istenmiştir. “Yurttaşlık Eğitimi” ile ilgili bu ilk gelişme Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan ilk önemli program değişikliğidir (Altunya, 2003). Eğitim programlarındaki ilk önemli değişikliğin “Yurttaşlık Eğitimi”nde yapılmış olması Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yurttaş yetiştirmeye verdiği önemi gözler önüne sermektedir.

1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesinin ardından Cumhuriyet tarihinin ilk ilköğretim programları uygulamaya konulmuştur. Bu programla birlikte Osmanlı Devleti döneminde okutulmasına karar verilen “Müşahabat-ı Ahlâkiye” dersi, “Musahabat-ı Ahlâkiye ve Malûmat-ı Vataniye” adını almış, 4. ve 5. sınıflarda haftada birer saat okutulmuştur (Altunya, 2003). 1926 İlkokul Öğretim Programı'nda Yurt Bilgisi, temel hedef olarak “yurttaş yetiştirmek” olan ilköğretimin amaçlarını doğrudan doğruya gerçekleştiren bir ders olması nedeniyle özel bir yer kazanmıştır (Üstel, 2004).

Cumhuriyet'in ilk ilköğretim programı yurttaşlık eğitimi açısından incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

1926 İlkokul Programı Genel Hedefleri (İlkokulun Amaçları): 1926 ilkokul programının genel hedeflerinden biri “iyi yurttaşlar yetiştirmek” olarak ifade edilmiştir. Bu hedeften yola çıkarak yeni kurulan cumhuriyetin, cumhuriyeti devam ettirecek ve geliştirecek bireylerin yurttaşlık eğitimine önem verdiği düşünülebilir.

1926 İlkokul Programında Yurt Bilgisi Dersinin Hedefleri:

Bu dersin hedefleri;

1. Çocuğa etrafında olup biten işlerin, cereyan eden hadiselerin ahlâki, iktisadi, hukuki kısaca, içtimai manâlarını idrak ettirmek.
2. Onda devlet, milliyet ve aile tesanüdüne imtina eden sağlam bir ahlâkiyet hissi tevlit etmek ve yaşatmak.
3. Çocuğa içinde yaşadığı cemiyete kendisinin oynadığı ve oynayacağı rolü sezdirmek, onu, demokratik bir devlette vatandaşların hak ve vazifeleri hakkında esaslı bir fikre sahip etmek.
4. Çocuğa en geniş manâ ile yurdunu ve milliyetini sevdirmek (bu muhabbetin mücerret ve çocuk için ekseriya müphem kelimeler ile nasihat ve irsat sekinde değil,

onu imkân derecesinde gerçeklerle temas ettirmek suretiyle müşahade, tetkik ve tefekküre müstenid olarak telkin edileceğini kaydetmek lazımdır).

5. Türk say (emek) ve tesebbüsü ile meydana gelen ve aynı say ve ikdam ile işletilen müesseselere bilhassa dikkati celp suretiyle çocukta Türk'ün iktisadi ve medeni kudret ve kabiliyeti hakkında itimat ve iman tevliid etmek ve yaşatmak.

6. Çocuğu devlet teşkilatı ve hükümet makinası hakkında esaslı fikirlere ve malumata sahip etmek (İlkokul Programı. 1930, s. 78).

1926 ilkokul programında yer alan “Yurttaşlık Bilgisi” dersinin hedeflerinin; çocuklara yurtseverlik değerinin kazandırılmasının sağlanması, haklarının ve sorumluluklarının neler olduğunun öğretilmesi ve devlet yönetim yapısının nasıl işlediği hakkında bilgi verilmesi olarak görülmektedir.

Ayrıca bu dönemde, rejimin gereksinim duyduğu vatandaşı yetiştirmek yalnızca “Yurt Bilgisi” dersinin kapsamında olmamış, “Tarih” ve “Coğrafya” derslerini de kapsamıştır. Sakaoğlu, (1992) 1929’da kabul edilen İlk Mektepler Talimatnamesi’nin “tedris” bölümünde, çocuğun, kazandığı bilgiyi kullanabilmesi, tedrisin terbiyevî olması, zihnî terbiye ile hissi ve iradi terbiyenin de dikkate alınması, her bir dersin bu amaca hizmet edebilmesi açıklanırken de “Türkçe, tarih, coğrafya ve yurt bilgisi derslerinde çocuklara milliyet ve vatan terbiyesi verilmesi” (m. 41) istendiğini belirtmiştir (Özbaran, 1998).

1936’da yayınlanan ilkokul programında “Yurt Bilgisi” dersi dördüncü sınıfta iki saat, beşinci sınıfta bir saat olmak üzere programda yer almıştır. Aşağıda 1936 ilkokul programında yer alan; Genel Hedefler, ve Yurt Bilgisi dersinin hedefleri incelenmiştir.

1936 İlkokul Programında Genel Hedefler (Milli Eğitimin Amaçları):

1936 İlkokul Programı’nın genel hedefleri incelendiğinde bir önceki programda yer alan “iyi yurttaş” tanımı; yasalara bağlı, devletine saygılı yurtsever biçiminde yer almıştır.

1936 İlkokul Programında Yurt Bilgisi Dersinin Hedefleri:

1936 İlkokul Programında yer alan “Yurt Bilgisi” dersinin hedefleri; Atatürk’ün kurduğu Cumhuriyet rejiminin içeriğini, Türkiye’de nasıl kurulduğunu, bu rejimin başka rejimlere üstünlüğünü, Türkiye’nin hayatı ve istikbâli için ne

kadar önemli ve zaruri bulunduğunu öğrencilere kavratmak ve onları cumhuriyet rejimi için sadık ve fedakâr birer yurttaş olarak yetiştirmek (İlkokul Programı. 1936. s.104) biçiminde özetlenebilir.

1948 yılında ise; “Yurt Bilgisi” dersi, yapılan ilkokul programı reformuyla “Yurttaşlık Bilgisi” adını alarak, 4. sınıflarda haftada iki, 5. sınıflarda bir saat programda yer almıştır. Aynı programla hazırlanan köy ilkokullarında okutulan öğretim programında “Yurttaşlık Bilgisi” dersi 4. ve 5. sınıflarda haftada birer saat okutulmuştur (Üstel, 2004). Yine bu dönemde Tarih ve Coğrafya derslerinin programlarında da yurttaş yetiştirme sorumluluğuna yönelik amaçların yer aldığı görülmektedir.

1948 İlkokul Programı Genel Hedefler (Milli Eğitimin Amaçları):

1948 ilkokul programının genel hedefleri (Milli Eğitimin Amaçları) incelenen 1926 ve 1936 ilkokul programlarına göre daha sistemli ve geniş bir içerikle, dört başlık altında toplanmıştır.

1- Toplumsal Bakımdan;

- a) Türk milletinin bir evlâdı olmanın şerefini duyan ve sorumluluğunu kavrayan,
- b) Şerefli Türk tarihinin değerlerini korur, Türk Devriminin ilkelerine bağlı,
- c) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın sağladığı yurttaş hak ve hürriyetlerine saygılı,
- d) İnsanlara karşı iyi duygulu,
- e) Yurttaşlar arasında millî birlik esaslarını bozmayan fikir ayrılıklarını hoş gören,
- f) Kanunlara uyar ve medeni vazifelerini yerine getiren,
- g) Millî kaynakları koruyan,
- h) Kötü şartları düzeltmek için çalışan,
- i) Bilimsel çalışma ve ilerlemenin genel refaha getireceği yardımı kavrayan;

1926 ve 1936 ilkokul programların da görev ve hak kavramları öne çıkarken, 1948 ilkokul programında ilk kez “yurttaş hak ve hürriyetlerine saygılı” ifadesiyle bireyin hak ve özgürlüklerinden söz edilmiştir. Yine ilk kez ulusal birliği bozmamak kaydıyla düşünce ayrılıklarının olabileceğinin ve bunların hoş görülmesi gerektiğinin de programda yer alması düşünce özgürlüğü adına önemli bir ifade olarak yer almaktadır.

Programda yer alan diğer başlıklar;

2- Kişisel Bakımdan;

- a) Öğrenme ve gelişme isteğine, pratik hayatın gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip,
- b) Ana dilini doğru olarak konuşur, okur ve yazar,
- c) Kendisinin ve etrafındakilerin sağlığını korur,
- d) Çevresinin sağlık şartlarını düzeltmek için uğraşır,
- e) Sporlara ve diğer temiz eğlencelere katılır ve bunları seyretmekten zevk alır,
- f) Kendi davranışlarını kontrol edebilir ve iyiye yöneltir,
- g) Serbest zamanlarını temiz ve faydalı işlerle geçirir,
- h) Güzel sanatları ve tabiatı sever,
- i) Sorumlu işler almaya hazırlıklı;

3- İnsanlık İlişkileri Bakımından;

- a) Başkalarıyla birlikte çalışıp oynayabilir,
- b) Sözüne güvenilir,
- c) Davranışlarında toplumsal nezaket esaslarına uyar,
- d) Aileye değer verir, evini idarede becerikli,
- e) Ailesinin bütün üyelerine karşı saygılı ve şefkatli;

4- Ekonomik Hayat Bakımından (Üretici Olarak);

- a) Çalışmanın şevkini duyar,
- b) İş üzerindeki kudretini geliştirerek devam ettirir,
- c) Yeteneklerine uygun işi seçebilir,
- d) Geçimini düzenlemeye muktedir,
- e) Hesabını bilir

(İlkokul Programı. 1948, s. 1).

1948 öğretim programının amaçları incelendiğinde kişisel bakımdan öğrencilerin kendi davranışlarını kontrol etme ve sorumlu işler almaya hazırlıklı olma maddelerinin bu programda öğrencilerin sorumluluk kazanmalarına önem verildiği görülmektedir. İnsan ilişkileri bakımından işbirliği içinde çalışabilmesi, sözüne güvenilir olması ve ailesi ile ilişkilerinde nasıl davranması gerektiği belirtilmiştir. Bir üretici olarak öğrenciden beklenenlerin sorumluluk ağırlıklı olduğu göze çarpmaktadır.

1948 Programında Yurttaşlık Bilgisi Dersinin Hedefleri: (İlkokul Programı 1948, s. 147);

1. Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu, ulus kavramını ve Türk ulusunun karakterini öğrencilere kavratmak, onların Türk ulusuna, Türk askerine ve Türk ordusuna karşı duyulan saygı, sevgi ve güven duygularını kuvvetlendirmek.
2. Ulus ve yurt işlerine karşı öğrencilerde yakın ilgi uyandırmak, ulus ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi çocuklarda alışkanlık ve ülkü haline getirmek.

3. Öğrencileri Cumhuriyetçi, Ulusçu, Halkçı, Devletçi, Laik ve Devrimci birer yurttaş olarak yetiştirmek için ilk adımı atmak.
4. Cumhuriyet rejiminin niteliğini, Türkiye’de nasıl kurulduğunu, bu rejimin Türkiye’nin hayatı ve geleceği için ne kadar önemli ve zorunlu bulunduğu öğrencilere kavratmak.
5. Türk devriminin manasını ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye’nin saadet ve refahına yaptığı ve yurdun geleceğine yapacağı etkiyi öğrencilere kavratmak ve onları Türk devriminin değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır fedâkar birer Türk evladı olarak yetiştirmek.
6. Kanun kavramını öğrencilere benimsetmek, kanuna ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazandırmak, öğrencilere ödev ve hak kavramlarını kavratarak yurttaşlık hak ve ödevlerini onlara benimsetmek.
7. Türkiye’nin devlet teşkilatını seviyelerine göre çocuklara kavratmak

1948 Yurttaşlık Bilgisi dersinin hedefleri incelendiğinde; öğrencilere yurttaşlık hak ve ödevlerini benimsetmenin yanı sıra 1936 programındaki gibi Cumhuriyet rejiminin önemi ve bu rejimin devamlılığının sağlanmasının gerekliliği belirtilmiştir. Topluluk halinde yaşamının zorunluluk olduğunun da altının çizilmiş olması ulus bilincinin önemine yapılan bir vurgudur. Önceki programlardan farklı olarak öğrencilerin yaş seviyelerine göre devlet yapılanmasının kavratılması hedefine de yer verilmiştir.

1968’de kabul edilen İlkokul Programı’nda tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri, “Sosyal Bilgiler” dersi adı altında birleştirilmiştir (Cicioglu, 1982; Arslan, 2000; Tazebay ve diğerleri, 2000; Altunya, 2003). Aynı program 1975 yılında bazı değişikliklere uğramış ve Sosyal Bilgiler dersi temel eğitimin I. kademesinde 4 ve 5. sınıflarda haftada üç saat okutulmuştur.

1968 İlkokul Programında Genel Hedefler (Milli Eğitimin Amaçları): bireyleri yeterliliklerine göre en üst seviyede yetiştirmiş, ulusa ve insanlığa yararlı, iyi ve verimli yurttaşlar haline getirmek, çeşitli vasıftaki insan gücünü hazırlamak olarak belirtilmiştir.

Üç alt başlıkta toplanan, milli eğitimin yetişmesini sağlayacağı yurttaş tipini 1968 programı şöyle tanımlamıştır (İlkokul Programı. 1968 s. 1):

1- Toplumsal Yönden;

- a) Türkiye Cumhuriyeti’nin, insan haklarına dayanan, millî demokratik, lâik ve sosyal hukuk devleti olduğunu, Türkiye Devleti’nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olduğunu bilir ve Türk milletinin bir ferdi olmanın şerefini duyar ve sorumluluğunu kavrar;

- b) Herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilemez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlerine sahip olduğunu; dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin kanun önünde eşit bulunduğunu; yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme haklarına, kişi hürriyetlerine sahip olduğunu kabul eder;
- c) Ailenin Türk toplumunun temeli olduğunu bilir ve ona değer verir;
- d) Atatürk devrimlerine bağlıdır;
- e) Kanunlara ve nizamlara karşı saygılıdır.
- f) Milli kaynakları korur, değerlendirir ve geliştirir;
- g) İçinde bulunduğu şartları devamlı olarak iyileştirmeye çalışır;
- h) Genel refahın, bilimsel çalışma ve ilerlemelerle sağlanacağını kavrar;
- i) Toplum olayları ile ilgilenir ve toplum menfaatlerini kişisel menfaatlerinin üstünde tutar;
- j) "Yurtta Sulh cihanda sulh" ilkesine bağlıdır;

1968 programında diğer programlardan farklı olarak insan hak ve hürriyetlerine yer verilmiştir. Ayrıca temel haklara vurgu yapılmış ve kanunlar önünde herkesin her ne koşulla olursa olsun eşit olduğu ifade edilmiştir. Atatürk'ün milli dış politikasını belirten "Yurtta sulh cihanda sulh" sözü alıntı yapılarak barış kültürünün yerleştirilmesine önem verildiği de dikkat çekmektedir.

2- Kişisel Yönden; Öğrencilerin, Türkçeyi doğru olarak konuşan, okuyan, yazan, çevresinin sağlığını koruyan, gelişme isteğine, hayatta gerekli bilgi ve becerilere sahip, boş zamanlarını sanatla değerlendiren, yurdunu seven ve tanıtan, büyüklere saygılı, küçüklere sevgili, insanları seven, ormanları ve hayvanları seven, tarihi eserlere ilgi duyan, koruyan, yurt savunmasındaki ödevini bilen, tecrübe ve araştırmaya önem veren, güzel sanat eserlerini seven, kendine güvenen, medeni cesaretle, teşebbüs kabiliyeti gelişmiş, hizmete hazır yurttaşlar olarak yetiştirilmesi ifade edilmiştir.

3- Ekonomik Hayat Yönünden; Öğrencilerin, iş ve meslek hayatına saygılı, verimli çalışmaktan zevk alan, işini geliştirmeye çalışan, kabiliyetine uygun işi seçebilen, bilgi ve tekniğe inanmış, tutumlu, yatırım yapmanın değerini bilen yurttaşlar olarak yetiştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

1968 İlkokul Programında Genel Hedefler (İlkokulun Amaçları):

1968 İlkokul programının genel hedeflerinde (ilkokulun amaçları) yetiştirmeyi ön gördüğü yurttaş profili çizilmekle birlikte insan hakları ve demokrasi öğretimiyle ilgili, doğrudan olmasa da, bazı davranışlara da dolaylı olarak yer verdiği görülmektedir (İlkokul Programı, 1968, s. 3).

Örnek olarak;

- a. Yurt sevgisi, yurdunu tanıma ve tanıtmaya arzusunun, yurda hizmet duygusu gelişmiş,
- b. Çevresindeki belli başlı toplum kuruluşlarının görevleri hakkında temel bilgilere sahip,
- c. Görev ve sorumluluk duygusu kazanan,
- d. Başkaları ile çalışmayı ve beraber yaşamayı öğrenen,
- e. Çevresindeki insanlara saygı, anlayış ve güler yüz gösteren,
- f. İnsanlar arasındaki duygu ve anlayış farklarına saygı duyar, toplumun bütünlüğünü bozmayan farklı duygu ve görüşlerin toplumu sosyal ve kültürel bakımdan zenginleştirdiğine inanan,
- g. Bir toplum içinde kendi görüş ve duygusunu savunabilen,
- h. Grubun çoğunluk kararına saygı gösterip uyan,
- i. Beraber çalışma ve karar verme kurallarını bilen ve uygulayan,
- j. Her insanın bir değer olduğuna inanan,
- k. İnsanların kanunlar karşısında eşit olduklarını kabul eden,
- l. Kanun ve nizamlara, bunların temsilcilerine saygılı olan,
- m. Yurttaşlık görev ve sorumluluklarının neler olduğunu bilen,
- n. Toplumun menfaatlerini kendi menfaatlerinin üstünde tutan,
- o. Demokrasinin sadece bir irade şekli olmayıp, herkesin karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıkları, birbirlerinin görüş ve inanışlarını saygı ile, hoşgörülülikle karşıladıkları bir yasama şekli olduğu düşüncesini benimseyen.

1968 programını diğer programlardan ayrılan temel yanının, “iyi insan” ve “iyi yurttaş” yerine “milli ödev ve ülkülerini gerçekleştirecek birer “Türk yurttaşı” yetiştirmeyi, başka bir ifadeyle uyumlu bir yurttaş anlayışının egemen kılınmasını amaçlamış olduğu belirtilebilir (Gülmez, 2001, s.235).

2000 yılına gelindiğinde Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi programı içerisinde; ders ile ilgili olarak 15 genel amaç belirlendiği görülmektedir. Genel amaçlarda öğrencilerin insan haklarının etik boyutunu tanımaları, vatandaşlık bilincini kazanmaları, demokratik bir devletin vatandaşı olarak sahip olduğu hakların ve sorumlulukların farkına varmaları, insan haklarının önemini fark etmeleri ve Atatürk'ün insan haklarına verdiği önemi kavrayabilmeleri gibi öğeler yer almaktadır. Ayrıca önceki programlarda yer alan “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesinin insanlık için taşıdığı önemin değerinden de söz

edilmektedir. Bu programdaki amaçların daha çok insan haklarını ön plana çıkardığı fark edilmektedir.

Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinde 7. sınıfta 26, 8. sınıfta 29 özel amaç ifadesine yer verildiği görülmektedir. Bu özel amaçların ünitelere göre dağılımı Çizelge 1 ve 2’de verilmiştir.

Çizelge 1. 7. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Amaç/Davranış Sayısının ve Üniteler Dağılımı

ÜNİTELER	AMAÇ SAYISI	DAVRANIŞ SAYISI	ORAN (%)
I. İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI	6	19	25
II. İNSAN HAKLARI	6	16	20
III. ETİK VE İNSAN HAKLARI	5	25	15
IV. TEMEL HAKLAR VE ÖZGÜRLÜKLER	9	32	40
TOPLAM	26	92	100

(Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Programı, 2000).

Çizelge 2. 8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Amaç/Davranış Sayısının ve Üniteler Dağılımı

ÜNİTELER	AMAÇ SAYISI	DAVRANIŞ SAYISI	ORAN (%)
I. DEVLET, DEMOKRASİ, ANAYASA, VATANDAŞLIK, VATANDAŞLIK HAKLARI VE SORUMLULUKLARI	11	52	30
II. İNSAN HAKLARININ KORUNMASI	5	32	20
III. MİLLİ GÜVENLİK VE MİLLİ GÜÇ UNSURLARI	8	35	30
IV. İNSAN HAKLARININ KORUNMASINDA KARŞILAŞILAN SONUÇLAR	5	26	20
TOPLAM	29	145	100

(Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Programı, 2000).

“Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi 2000 programında programın uygulanmasıyla ilgili olarak ek açıklamalara da yer verilmektedir. Buna göre dersin eğitim ve öğretiminde; öğrencilere bilgi kazandırmanın yanı sıra, insan haklarının korunup uygulanmasıyla ilgili düşünce ve davranışları kazandırma da amaçlanmaktadır (M.E.B. 2000). Bu davranışları

kazandırmada çeşitli (soru-yanıt, tartışma, örnek olay, canlandırma, grup tartışmaları vb.) aktif öğrenme yöntem ve tekniklerinin işe koşulması gerektiği belirtilmiştir. Öğrencilere demokratik kişilik kazandırabilmek için sınıf, okul içi ve okul dışı etkinliklerden yararlanma ortamının sağlanması gerektiği üzerinde durulmaktadır.

2000 yılı Öğretim Programında öğretmene yönelik yapılan açıklamalar bölümünde “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersinin amaç ve davranışlarının sadece bu derste değil yeri geldiğinde diğer derslerle ilişkisi kurularak işlenmesi istenmiştir. Ayrıca sınıf ortamında demokratik bir havanın oluşturulmasının önemine de değinilmiş, öğretmenin demokratik davranışlar sergilemesi gerektiği vurgulanmıştır.

Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersi 2000 yılı programı genel ve özel amaçları ile hedef davranışları üzerine yaptıkları çalışmada Kepenekçi ve Gökçe (2000); dersin genel ve özel amaçlarının bir sistematik içinde ele alınmadan birbirini tekrar eder nitelikte olduğunu, dersin içeriğinin geniş ve kapsamlı tutulduğunu, öğrencilerin gelişim özelliklerinin dikkate alınmadığını, dersin belirlenen amaçlarına ulaşılmadığını ve günlük yaşamla ilişki kurulamadığını belirtmişlerdir.

Selvi (2004)'ye göre “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi, öğrencilere vatandaşlık ve insan hakları konularıyla ilgili kimi bilgilerin aktarılmasını sağlayan bilişsel amaçların gerçekleştirilmesi ile sınırlı bir ders olarak kalmaktadır. Ders daha çok bilişsel amaçlara dayalı, duyuşsal kazanımlar ve uygulama becerileri ile desteklenmeyen bir özellik taşıması nedeniyle sadece bilgi ve kavrama düzeyinde kalmaktadır. Bu görüş dersin beklenen hedeflere ulaşamamasının, yurttaşlık eğitiminin gerektiği gibi yapılamadığının da bir göstergesi olabilir.

Karaman-Kepenekçi (2005) “A Study of Effectiveness of Human Rights Education in Turkey” adlı çalışmasının sonucunda Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin etkili biçimde gerçekleştirilebilmesi için; öğretim programının öğrencilerin eleştirel düşünme, işbirliği, katılım becerilerini

geliştirecek biçimde yeniden gözden geçirilmesi, eğitisel etkinliklerin uygulanabilmesi için haftalık ders saatlerinin artırılması, dersi verecek öğretmenler için içeriği geliştirici ve içeriğe uygun öğrenme yöntemleri sunan kılavuzlar hazırlanması ve öğretmenin okul yönetimi tarafından desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Türkiye’de yurttaşlık eğitimi üzerine yapılan pekçok araştırmanın genellikle çeşitli boyutları ile “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersinin değerlendirilmesine yönelik olduğu görülmektedir. Bu araştırmaların ortak sonuçları içerisinde dersin çok kapsamlı ve kendini tekrar eden bir içeriği olduğu ve günlük yaşamdan soyutlanmış bir yapısının bulunduğu görülmektedir.

2004 yılında T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu’nun 12.07.2004 tarih ve 114, 115, 116, 117 ve 118 sayılı kararları ile 2005 ilköğretim programları hazırlanmıştır. Hazırlanan bu ilköğretim programlarının hedefleri arasında yurttaşlık eğitiminin ayrı bir ders olarak okutulması yerine ara disiplinler aracılığıyla dersler arasında ilişkilendirmeler yapılarak gerçekleştirilmesi yer almaktadır. “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersinin de kademeli olarak öğretim programından kaldırılması kararı alınmıştır.

Birçok ülkede yurttaşlık eğitimi ilköğretimin her düzeyinde Sosyal Bilgiler dersi içerisinde verilmektedir. Genellikle yurttaşlık eğitimine ilişkin konular Sosyal Bilgiler dersi içinde aşamalı olarak üniteler biçiminde dağıtılmıştır. Bununla birlikte, kimi ülkelerde, ilköğretim ikinci basamak düzeyinde yurttaşlık eğitimiyle ilgili doğrudan dersler de yer almaktadır. Yurttaşlık eğitiminin tek ve ayrı bir ders olarak verilmesinin öğrencilerin yurttaşlık becerilerinin geliştirilmesi bakımından yeterli olmadığı ileri sürülmekte ve böyle bir uygulamanın yurttaşlık eğitimi bakımından yanlış olduğu belirtilmektedir (Quigley, 2000).

Gözütok (2003) insan hakları ve yurttaşlık eğitimini programda yer alacak bir ders içine sıkıştırılmaması gerektiğini belirterek bu düşüncesini şu biçimde ayrıntılandırmıştır:

İnsan hakları ve yurttaşlık eğitimi, yalnızca öğretim programında yer alan bir derse ve o ders saati içine sıkıştırılamaz. Ders kapsamı içinde çocuk hakları sözleşmesinin bir maddesini bilmediği için öğretmeni tarafından hakarete uğrayan, hatta dövülen bir çocuk, insan haklarını öğrenemez. Okulda çocuk hakları sözleşmesinin ilgili hükümlerini öğrendikten sonra evde anne babası tarafından hiçe sayılan, sözü dinlenmeyen, aile içinde alınan kararlara katılmayan ya da şiddete uğrayan çocuğun insan hakları eğitimi alması çok güçtür. Tarih ya da matematik dersinde öğretmenin kimseye söz vermediği, soruların yanıtlarını bilmedikleri için öğrencilere hakaret ettiği, okul yönetimi konusunda öğrencileri ilgilendiren kararların alınmasında çocukların dışlandığı bir okulda insan hakları eğitiminden söz etmek olası değildir (Gözütok, 2003. s. 6).

Birçok ülkede yurttaşlık eğitimi öğretim programları içerisinde ara disiplinler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Ara disiplin yaklaşımına uygun olarak hazırlanan 2005 öğretim programlarında İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin alanı yer almaktadır. Bu ara disiplin alanı kazanımları aracılığıyla Türkçe, Matematik, Fen ve Teknoloji, Müzik, Beden Eğitimi, İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersleri içerisinde yurttaşlık eğitiminin gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Ancak programın uygulayıcısı öğretmenlerin, programların yaklaşımını tam olarak anlayamamış olmaları ve ara disiplin kavramından haberdar olmamaları programın uygulandığı ilk yıllarda yurttaşlık eğitiminin sorumluluğunu yalnızca Sosyal Bilgiler dersi üzerine bırakmıştır.

Sosyal Bilgiler

Eğitimde Sosyal Bilgiler adı, ilk kez 1916 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde, orta dereceli okulların programlarını yeniden düzenlemekle görevli olan bir komite tarafından resmen kullanılmıştır (Güngördü, 2002). Sosyal bilgiler, ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak

öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır (Erden, 1996). Sosyal bilgiler dersleri 1-3. sınıf düzeyinde temeli Hayat bilgisi dersi tarafından atılan 4-7. sınıflar düzeyinde programlarda yer alan bir derstir.

Öztürk ve Otluoğlu (2002, s.6)'na göre sosyal bilimlerin bulgularını bütünleştirip öğrencilerin düzeylerine göre basitleştiren, bunları kullanarak öğrencilere, sosyal yaşama uyum sağlamada ve sosyal sorunlara çözüm üretmede gereksinim duyacakları bilgi, beceri, tutum ve değeri kazandırmayı amaçlayan bir yurttaşlık eğitim programıdır.

A.B.D. Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS)'ne (1992) göre, Sosyal Bilgiler dersinin temel amacı, birbirine bağımlılığı giderek artan evrensel bir dünyada kültürel farklılıkları içeren demokratik toplumda bireyleri bilgilendirmek ve yeteneklerini geliştirmektir. Michaelis ve Garcia'ya (1996, s. 2) göre de, Sosyal Bilgiler dersi ile öğrencilerin, farklı kültürel özelliklere sahip demokratik toplumlarda karşılıklı dayanışma içerisinde yaşamlarını devam ettirebilmeleri için yeteneklerini geliştirmek amaçlanmaktadır. Doğanay'a (2002) göre ise, demokratik bir ülkede, Sosyal Bilgiler öğretiminin temel amacı, demokratik süreçleri geliştirecek etkili yurttaşlar yetiştirmektir. Böylece demokrasi, ona inanmış, onun için gerekli bilgi ve becerilerle donanmış insanlar aracılığıyla gelişebilir.

NCSS sosyal bilgileri şu şekilde tanımlar; Sosyal Bilgiler, yurttaşlık yeterlilikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır. Sosyal bilgilerin temel amacı; birbirlerine bağımlı, evrensel bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun yurttaşları olarak, kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirebilmek için genç insanlara yardımcı olmaktır (NCSS, 1993). Sosyal bilgilerin temelinde demokrat yurttaş yetiştirme olduğu görülmektedir. NCSS sosyal bilgilerin amaçlarını bilgi, demokratik değer, inanışlar ve beceriler olmak üzere üç kategoride toplamıştır. (NCSS, 1994).

Sosyal bilgilerin tanımını Barth ve Demirtaş (1997, s.1.)’da şöyle yapmaktadır:

1. Türk demokratik toplumundaki sorumluluk sahibi yurttaşların görevlerine uygun amaçlar üreten,
2. İçeriğini tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi konularını ilişkilendirerek oluşturan,
3. Yaşam boyu sürecek yurttaşlık becerileri sunan bir eğitim programıdır.

Barth ve Demirtaş’a göre sosyal bilgiler öğretiminde üç farklı yaklaşım vardır. Bu yaklaşımlar: Sosyal Bilgiler’in yurttaşlık aktarımı olarak öğretilmesi, sosyal bilim olarak öğretilmesi ve düşünerek araştırma yoluyla öğretilmesi yaklaşımlarıdır.

1. Sosyal bilgilerin yurttaşlık aktarımı olarak verilmesi: Bu yaklaşımda sosyal bilgilerin esas amacı; kültürün varlığının devamını sağlamaktır. Bu amaçla gerekli olan bilgi, değer ve beceriler bilinçli olarak aktarılmaktadır. Geleneksel değerler ve inançlar kavratılır.
2. Sosyal bilgilerin bir sosyal bilim olarak öğretilmesi: Bu yaklaşımda sosyal bilgilerin amacı öğrencileri sosyal bilimcilerin düşünme tarzlarını öğrenmiş yurttaş yetiştirmektedir. Öğrenci dünyayı bir sosyal bilimci gözü ile algılamalı ve etkin kararlara varabilmelidir. Sosyal bilimcilerin üzerinde durduğu problemler öğrencilere kavratılır.
3. Düşünerek araştırma yoluyla öğretilen sosyal bilgiler yaklaşımında ise amaç, öğrencilerin toplumsal ve bireysel sorunları eleştirel düşünce çerçevesinde saptamalarda bulunarak, analiz yapıp karar verme süreçlerini geliştirmektir. Burada çağdaş dünya sorunları temel konulardır.

Bu üç yaklaşımın ortak özelliğinin sosyal bilgiler dersi aracılığıyla “demokrat yurttaşlar” yetiştirmek olduğu görülür. Demokrat yurttaş; bilgiyi edinen, edindiği bilgiyi analiz ederek kullanabilen, uygun tutum ve değer geliştirebilen, toplumda aktif rol alabilecek bilgi ve beceriyle donanmış birey olarak toplumda yer alır.

Sosyal Bilgiler dersinin evrensel düzeyde belirlenen amaçlarına bakıldığında, toplumsal yapı içerisinde bireysel, toplumsal ve kültürel kimliğinin bilincinde olan demokratik değerleri ve yaşam biçimlerini benimsemiş; ülkesini ve tüm dünyayı ilgilendiren sorunlara duyarlı, sorun çözebilen, karar verebilen ve yurttaşlık sorumluluğunun gerektirdiği katılım becerilerini kazanmış bireyler yetiştirilmesi vurgulanmaktadır (Çengelci, 2005).

Sosyal Bilgiler dersinin amacına ilişkin yapılan bu tanımlardan demokrasi ile yurttaşlık eğitimi arasında sıkı bir ilişki olduğu görülmektedir. Demokrasi, eğitimli yurttaşlar, etkili siyasetçiler ve çok partili dinamik bir alana bağlıdır. Eğitimli yurttaşlar yalnızca seçimlerde yer almazlar, aynı zamanda, siyasal konuları tartışarak, eleştirerek ve işbirliği içinde çalışarak siyasal karar alma süreçlerini etkilerler. Etkili yurttaşlar olmadıkça siyasal politikanın geliştirilmesi olanaklı değildir. Bu nedenle, etkili yurttaşlık eğitimi demokrasinin sürdürülebilmesi bakımından çok önemlidir (Puolimatka, 1996).

Bir ülkenin demokratik yaşamını sürdürebilmesi ile için ilköğretimde Sosyal Bilgiler dersine gereken önemin verilmesi arasında önemli bir ilişki vardır. Öyle ki Sosyal Bilgiler dersinde, öğrencilerin, temel yurttaşlık bilgilerini, becerilerini ve değerlerini yeterli olarak kazanamaması onların daha sonraki eğitim basamaklarında, etkili birer yurttaş olarak yetiştirilmeleri için gerekli hazırbulunmuşluk düzeyine gelmemelerine neden olabilir (NCSS, 1998).

Sosyal Bilgiler eğitimcileri, yurttaşlık eğitiminde Sosyal Bilgiler dersinin önemini kabul etmekle birlikte yurttaşlık eğitiminin nasıl yapılması gerektiği konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Bu görüş ayrılıkları nedeniyle Sosyal Bilgiler dersinde, yurttaşlık eğitimine ilişkin bazı temel yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlar; (Martorella, 1998, s. 9):

- Kültürel mirasın aktarımı olarak yurttaşlık eğitimi: Yurttaşların kararlarını verebilmeleri için geleneksel bilgi ve değerlerin öğretimini savunur.
- Sosyal bilimler olarak yurttaşlık eğitimi: Öğrencilerin daha sonraki öğrenmelerine temel olabilmesi için sosyal bilimlerin temel kavramları, genellemeleri ve süreçlerini öğrenmeleri gerektiğine odaklanır.
- Yansıtıcı düşünme olarak yurttaşlık eğitimi: Yurttaşların etkili kararlar verebilmesi için düşünme süreçlerinin öğretimi ve uygulamasını sağlamaya odaklanır.
- Sosyal eleştirinin öğretimi olarak yurttaşlık eğitimi: Deneme ve eleştiriler yoluyla geçmiş ve var olan uygulamalarla ve problem çözme yöntemlerinin yeniden gözden geçirilmesinin öğretimine odaklanır.
- Kişisel gelişim: Olumlu bir benlik kavramı ve güçlü bir kişilik geliştirmek için yurttaşlık eğitimi yapılması gerektiğini savunur.

2004 İlköğretim programları yurttaşlık eğitimini İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin alanı kazanımları aracılığıyla Türkçe, Matematik, Fen ve Teknoloji, Hayat Bilgisi, T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, Din Kültürü ve

Ahlâk Bilgisi, Müzik, Beden Eğitimi ve Sosyal Bilgiler dersinde gerçekleştirme kararı almıştır. Ara disiplin alanı kazanımlarının tam olarak gerçekleştirilemediği bulgusundan yola çıkılarak yurttaşlık eğitimi sorumluluğunu Sosyal Bilgiler dersinin üstlendiği düşünülmektedir.

Bu nedenle Sosyal Bilgiler 6.-7.Sınıf Öğretim Programı Yurttaşlık Eğitimi açısından incelenmiştir. 2005 öğretim programlarında önceki programlardan farklı olarak vizyon ve misyon başlıkları yer almaktadır. Programların vizyonu;

“...21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılâplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, Sosyal Bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları yetiştirmektir”

biçiminde belirtilmektedir (MEB, 2005. s. 3).

Sosyal Bilgiler programının vizyonu da; “temel demokratik değerlerle donatılmış, insan haklarına saygılı, haklarını ve sorumluluklarını bilen yurttaşlar yetiştirmektir” ifadesinin yer almış olması yurttaşlık eğitiminde, demokrasinin ve insan haklarının ön plana çıktığını göstermektedir.

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı incelendiğinde sarmal bir yapı içerisinde hazırlanmış olduğu göze çarpmaktadır. Programda yer alan öğrenme alanlarının 4. sınıf düzeyinden başlayarak 7. Sınıf düzeyine kadar genişleyerek devam ettiği görülmektedir.

Öğrenme alanı, birbiri ile ilişkili beceri, tema, kavram ve değerlerin bir bütün olarak görülebildiği, öğrenmeyi organize eden yapıdır. Sosyal Bilgiler dersi için planlanan öğrenme alanları; 'Birey ve Toplum', 'Kültür ve Miras', 'İnsanlar Yerler ve Çevreler', 'Üretim, Dağıtım ve Tüketim', 'Bilim, Teknoloji ve Toplum', 'Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler', 'Güç, Yönetim ve Toplum', 'Küresel Bağlantılar'dır. Programda yapılan açıklamaya göre; 'Birey ve Toplum', 'Kültür ve Miras', 'Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler' ve 'Güç,

Yönetim ve Toplum' öğrenme alanları yurttaşlık bilgisini de kapsamaktadır (M.E.B. 2005).

Ayrıca 2005 öğretim programları içerisinde ara disiplinler belirlenmiştir. Ara disiplinler, program hazırlanma sürecinde göz önünde bulundurulan ana disiplinlerle açık ve kapsayıcı biçimde örtüşen diğer disiplinler olarak tanımlanmıştır. Sivil toplum örgütleriyle ortak çalışmalar sonucunda belirlendiği açıklanan bu ara disiplinler; afet eğitimi, girişimcilik, insan hakları ve vatandaşlık, kariyer bilinci geliştirme, özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışma, sağlık kültürü, spor kültürü ve olimpik eğitim'dir.

Bu ara disiplinlerinden bir tanesi olan “İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi” ara disiplinine ait 1-8. sınıf programlarında yer alan Hayat Bilgisi, Türkçe, Matematik, Fen ve Teknoloji, Müzik, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, Beden Eğitimi, T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ve Sosyal Bilgiler derslerinde gerçekleştirilmek üzere 83 adet kazanım bulunmaktadır. Bu kazanımlardan 57'si 1-5. sınıf, kalan 26'sı ise 6-8. sınıf düzeylerindeki derslerde yer almaktadır. Ara disiplin kazanımları ve kazanımların yer aldığı ders/sınıf düzeyleri Çizelge 3 ve Çizelge 4'de sunulmuştur.

Çizelge 3: 2005 İlköğretim Programlarında Yer Alan İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplini Kazanımları ve Kazanımların Yer Aldıkları Dersler/Sınıf Düzeyleri (1-5. sınıf).

İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK ARA DİSİPLİNİ KAZANIMLARI	DERS/SINIF
1. Hak ve özgürlüklerin paylaşılması gerektiğinin farkına varır.	Hayat Bilgisi/2
2. Haklarını korumanın önemini açıklar.	Sosyal Bilgiler/5
3. BM'nin çocuk haklarına dair sözleşmesinin varlığından haberdar olur.	Hayat Bilgisi/2
4. Okuldaki karar verme süreçlerine katılır.	Türkçe/4
5. Atatürk İnkılâplarının, insan haklarının ülkemizde gelişimi için önemli olduğunu fark eder.	Sosyal Bilgiler/5
6. İnsan hakları ile ilgili istatistik verilerinden faydalanmasını bilir	Matematik/5
7. Kadın ve erkeklerin cumhuriyetle birlikte yeni haklar elde ettiğini bilir.	Sosyal Bilgiler/5
8. Vatandaş olmanın anlamını kavrar.	Hayat Bilgisi/3
9. Özgür ve özerk birey olmanın önemini kavrar	Hayat Bilgisi/3
10. Düşünce ve ifade özgürlüğünün yaşamındaki önemini kavrar.	Türkçe/3
11. İnsan haklarını içeren metinleri okuyup tartışır.	Beden Eğitimi/3 Türkçe/4
12. Bilimsel çalışmalara ve çalışmaları yapan kişilere saygı duyar.	Fen ve Teknoloji/4 Sosyal Bilgiler/5
13. Okulda demokratik ortamın geliştirilmesine katkıda bulunması gerektiğini fark eder.	Matematik/1
14. Sorumluluklarını evde ve okulda yerine getirir.	Hayat Bilgisi/2 Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi/4 Müzik/4 Sosyal Bilgiler/5
15. Grup çalışmalarında sorumluluk üstlenir ve bu sorumlulukları yerine getirmek için çaba harcar.	Beden Eğitimi/1-2-3-5
16. Hukuk kurallarının toplumsal yaşamı kolaylaştıran bir değerler sistemi olduğunu kabul eder.	Sosyal Bilgiler/5
17. T.C. Anayasasının varlığının farkına varır.	Sosyal Bilgiler/5
18. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin önemini kavrar.	Sosyal Bilgiler/5
19. Trafik kurallarına uymanın bir vatandaşlık görevi olduğunu bilir.	Hayat Bilgisi/3
20. İş birliği yapmayı sever ve iş birliği için olanaklar sağlar.	Türkçe/2
21. Ortak mirasın korunması gerektiğini bilir.	Hayat Bilgisi/3
22. Her insanın saygıyı hak ettiği bilincini taşır.	Hayat Bilgisi/3
23. Ön yargı, ayrımcılık ve çatışmanın olumsuzluklarını bilir.	Hayat Bilgisi/3
24. Kendisinin ve başkalarının hata yapabileceğini, bunun normal olduğunu kabul eder.	Hayat Bilgisi/1
25. Çatışmaları şiddete başvurmadan çözebilme becerisi gösterir.	Hayat Bilgisi/1-3

Çizelge 3 (devamı): 2005 İlköğretim Programlarında Yer Alan İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplini Kazanımları ve Kazanımların Yer Aldıkları Dersler/Sınıf Düzeyleri (1-5. sınıf).

İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK ARA DİSİPLİNİ KAZANIMLARI	DERS/SINIF
26. Farklılıkları insanlığın kültürel zenginliği olarak görür.	Matematik/3
27. Uzlaşmanın etik bir değer olduğunu bilir.	Hayat Bilgisi/1
28 Arkadaşlarının fiziksel ve kişisel özelliklerine saygı duyar.	Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi/5
29. İnsanların inançlarına saygı duyar.	Hayat Bilgisi/3
30. Aile kavramının önemini fark eder.	Hayat Bilgisi/1 Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi/4
31. Aile içinde demokratik bir ortamın oluşmasının önemli olduğunu bilir.	Hayat Bilgisi/1-2
32. Yaşam ve eğitim hakkına zarar verecek kötü alışkanlıklardan uzak durması gerektiğini bilir.	Hayat Bilgisi/3
33. Kaynakların verimli kullanılması ve bilinçli tüketilmesi gerektiğini kabul eder.	Hayat Bilgisi/1-3 Fen ve Teknoloji/4
34. Dayanışmanın önemini kavrar.	Hayat Bilgisi/1
35. Demokrasi ve ilkelerinin önemini kavrar.	Sosyal Bilgiler/5
36. Demokrasinin insan hakları için vazgeçilmez bir değer taşıdığını takdir eder.	Sosyal Bilgiler/5
37. Demokrasinin temelini özgürlük ve eşitliğe dayandığını bilir.	Sosyal Bilgiler/5
38. Okulda karşılaştığı sorunlara yönelik demokratik çözüm yolları üretir.	Hayat Bilgisi/1-3
39. Sivil toplum kavramının önemini kavrar.	Sosyal Bilgiler/4-5
40. Sivil toplum örgütlerinin çalışmalarının yasal olduğunu bilir.	Sosyal Bilgiler/4-5
41. Yakın çevresindeki sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin farkında olur.	Sosyal Bilgiler/4-5
42. Merkezî yönetimin hangi birimlerden oluştuğunu bilir.	Sosyal Bilgiler/5
43. Ülkemizi yönetenlerin halkın oyu ile yönetime geldiklerini bilir.	Sosyal Bilgiler/4
44. Yerel yönetimlerin hangi birimlerden oluştuğunu bilir.	Sosyal Bilgiler/4
45. Vergi vermenin bir vatandaşlık hakkı olduğunu bilir.	Matematik/5
46.Sağlık hakkının olduğunu bilir.	Fen ve Teknoloji/5
47.Yaşama hakkının kutsallığını fark eder ve bu hakkın önemine uygun davranışlar gösterir.	Fen ve Teknoloji/5
48. Dilekçe hakkının olduğunu bilir ve bu hakkını karşılaştığı sorunları çözmeye kullanır.	Türkçe/5
49. Grup çalışmalarında sorumluluk üstlenir ve bu sorumlulukları yerine getirmek için çaba harcar.	Türkçe/5
50. Seçilme hakkının önemini kavrar.	Sosyal Bilgiler/4
51.Yazılı ve görsel basın kaynaklarından elde ettiği materyali insan hakları ile ilgili çalışmalarda kullanır.	Türkçe/5
52. Tüketici olarak haklarını bilir ve kullanır.	Hayat Bilgisi/3 Sosyal Bilgiler/4
53. Tüketici olarak hakları ihlal edildiğinde yasal yollardan haklarını arar.	Sosyal Bilgiler/4
54. Aldığı ürünlerin son kullanma tarihine dikkat etmenin bir tüketici hakkı olduğunu fark eder.	Matematik/4 Sosyal Bilgiler/4 Fen ve Teknoloji/5
55. Çevre haklarının varlığını bilir.	Hayat Bilgisi/2-3 Fen ve Teknoloji/4-5
56. Çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının bir vatandaşlık görevi olduğu bilincine uygun davranışlar gösterir.	Hayat Bilgisi/1 Fen ve Teknoloji/4-5
57. Seçme hakkının önemini bilir ve bu hakkını gerektiği yerde kullanır.	Sosyal Bilgiler/4

Çizelge 4. 2005 İlköğretim Programlarında Yer Alan İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplini Kazanımları ve Kazanımların Yer Aldıkları Dersler/Sınıf Düzeyleri (6-8. sınıf).

İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK ARA DİSİPLİNİ KAZANIMLARI	DERS/SINIF
1. İnsan haklarının tarihsel süreçte nasıl kazanıldığını kavrar.	Sosyal Bilgiler/6 İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük/8
2. Eğitimin kendisi için bir hak olduğunu fark eder.	Sosyal Bilgiler/7 İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük/8
3. Zorunlu ve parasız ilköğretimin bütün çocuklar için bir hak olduğunu belirtir.	Sosyal Bilgiler/7 İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük/8
4. İnsan haklarının yaşadığı toplumda daha etkin uygulanması için önerilerde bulunur.	Sosyal Bilgiler/7
5. Çocukların çalışma yaşamında Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 32. maddesine uygun koşullarda çalışması gerektiğini ifade eder.	Sosyal Bilgiler/7
6. Yakın çevresindeki ortak miras ürünleri hakkında bilgi toplar.	Türkçe/6 Fen ve Teknoloji/6
7. "Okul Meclisleri " çalışmalarına katılarak seçme ve seçilme hakkını kullanır.	Matematik/7
8. Kitap, kaset, CD gibi materyalleri yasalara uygun bir şekilde üreten ve satan yerlerden almaya özen gösterir.	Sosyal Bilgiler/6 Matematik/6
9. Engelli arkadaşlarına karşı ayrımcı bir tavır sergilememeye özen gösterir.	Fen ve Teknoloji/7 Beden Eğitimi/7-8
10. Vatandaş olmanın getirdiği sorumlulukları fark eder.	Sosyal Bilgiler/6 İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük/8
11. Hakların ihlâl edildiği durumlar karşısında yetkili kurumlara başvurmanın bir vatandaşlık görevi olduğunu belirtir.	Sosyal Bilgiler/7 Türkçe/7
12. Düşünce ve ifade özgürlüğünün önemini fark eder.	Sosyal Bilgiler/7 Türkçe/6 İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük/8 Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi/8
13. Yargı kararı olmadıkça hiç kimsenin özel yaşamına, ailesine ve evine karışılmayacağını, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 16. maddesine dayanarak açıklar.	Sosyal Bilgiler/7
14. Bütün insanların haklar yönünden eşit ve özgür doğduklarını belirtir	Sosyal Bilgiler/6
15. Seyahat etmenin bir özgürlük olduğunu belirtir.	Sosyal Bilgiler/7

Çizelge 4 (Devamı). 2005 İlköğretim Programlarında Yer Alan İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplini Kazanımları ve Kazanımların Yer Aldıkları Dersler/Sınıf Düzeyleri (6-8. sınıf).

İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK ARA DİSİPLİNİ KAZANIMLARI	DERS/SINIF
16. İnsan haklarının uluslar arası belgelerde güvence altına alındığını belirtir.	Sosyal Bilgiler/6 Matematik/6 İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük/8
17. Hakları ihlâl edilenlere karşı yardımcı olmanın insanî bir davranış olduğunu belirtir.	Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi/7 Türkçe/8
18. Temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşamının bir hak olduğunu kavrar.	Fen ve Teknoloji/7-8 Beden Eğitimi/7-8
19. Yakın çevresindeki ortak miras ürünlerinin korunması gerektiğini ifade eder.	Fen ve Teknoloji/6 Sosyal Bilgiler/7 Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi/7
20. Ülkemizde yasama, yürütme ve yargı organlarının bağımsız olduğunu fark eder.	Sosyal Bilgiler/7
21. Basın ve yayın organlarının kısıtlama olmadan özgürce çalışmaları gerektiğini ifade eder.	Sosyal Bilgiler/7
22. Kamu güvenliği ve kamu sağlığı söz konusu olduğunda, kanunlar çerçevesinde özgürlüklerin sınırlanabileceğini kavrar.	Sosyal Bilgiler/6-7 İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük/8
23. İnsan hakları ile ilgili istatistik verilerden yararlanır.	Matematik/7
24. Herkesin çalışma ve işini özgürce seçme hakkı olduğunu fark eder.	Sosyal Bilgiler/7
25. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni imzalayan ülkeler arasında olduğumuzu ifade eder.	Sosyal Bilgiler/6 İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük/8
26. Suç ve cezaların yasalara göre tespit edildiğini belirtir.	Matematik/7

1-8. sınıflar düzeyinde kazanımların derslere göre dağılımı Çizelge 5 ve Çizelge 6'da sunulmuştur.

Çizelge 5. 2005 İlköğretim Programı İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplini Kazanımlarının Dersler Göre Dağılımı. (1-5. Sınıflar)

SINIF DÜZEYİ	DERS ADI	KAZANIM SAYISI
1	HAYAT BİLGİSİ	9
	TÜRKÇE	-
	MATEMATİK	1
	BEDEN EĞİTİMİ	1
2	HAYAT BİLGİSİ	6
	TÜRKÇE	1
	MATEMATİK	-
	BEDEN EĞİTİMİ	1
3	HAYAT BİLGİSİ	13
	TÜRKÇE	1
	MATEMATİK	1
4	TÜRKÇE	2
	MATEMATİK	1
	SOSYAL BİLGİLER	11
	FEN VE TEKNOLOJİ	4
	MÜZİK	1
	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ	2
5	TÜRKÇE	3
	MATEMATİK	2
	SOSYAL BİLGİLER	15
	FEN VE TEKNOLOJİ	4
	BEDEN EĞİTİMİ	2
	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ	1

Çizelge 6: 2005 İlköğretim Programı İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplini Kazanımlarının Dersler Göre Dağılımı. (6-8. Sınıflar)

SINIF DÜZEYİ	DERS ADI	KAZANIM SAYISI
6	SOSYAL BİLGİLER	7
	TÜRKÇE	2
	MATEMATİK	2
	FEN VE TEKNOLOJİ	1
7	SOSYAL BİLGİLER	15
	TÜRKÇE	1
	MATEMATİK	3
	FEN VE TEKNOLOJİ	2
	BEDEN EĞİTİMİ	2
	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ	2
8	T.C.İNKILÂP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK	8
	TÜRKÇE	1
	MATEMATİK	-
	FEN VE TEKNOLOJİ	1
	BEDEN EĞİTİMİ	2
	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ	1

Çizelge 6'da da görüldüğü gibi 6. sınıf düzeyinde toplam 12 İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin alanı kazanımının 7'si, 7. sınıf düzeyindeki 25 kazanımın 15'i Sosyal Bilgiler dersi ile ilişkilendirilmiştir. Bu bilgidен yola çıkılarak Yurttaşlık Eğitimi'nin %70 oranında Sosyal Bilgiler dersine yüklenildiği söylenebilir.

2000-2006 yılları arasında 7.-8. sınıflarda haftada bir ders saati olmak üzere okutulan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinde 2000 yılında hazırlanan ders programı uygulanmıştır. Bu ders kademeli olarak uygulanmakta olan uygulanmaya konulan 2005 öğretim programları çerçevesinde 2007-2008 öğretim yılında 7. sınıfların, 2008-2009 öğretim yılında da 8. sınıfların programlarından kaldırılacaktır. Yurttaşlık eğitimi programlarında bulunan "İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi" ara disiplini kazanımı ile gerçekleştirilecektir.

İlgili Araştırmalar

Bu bölümde demokrat yurttaşlığa ve yurttaşlık eğitimine ilişkin yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Türkiye’de demokrat yurttaşlık ve yurttaşlık eğitimi konusunda yapılan araştırmalardan bazıları şunlardır:

Gömleksiz (1988), “Demokratik Sınıf Ortamı Açısından Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Elemanları ve Öğrencilerinin Davranışlarının Değerlendirilmesi” adlı araştırmasında; öğretim elemanları ve öğrencilerin demokrasi ilkelerini oldukça yüksek düzeyde benimsedikleri, öğretim elemanlarının demokrasi ilkelerini benimsemeleriyle sınıf içerisindeki davranışları arasında genelde anlamlı farklar olduğunu ve öğrencilerin de demokrasi ilkelerini benimsemeleriyle sınıf içerisindeki davranışları arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan bu araştırmada demokrasi ilkelerine göre sınıf içerisinde gösterilmesi beklenen demokratik davranışlar belirlenmiştir. Bu demokratik davranışlar, demokrat yurttaş niteliklerinin belirlenmesi açısından yapılacak olan çalışmaya ipuçları sunmuştur.

Büyükkaragöz (1990), Demokrasi Eğitimi başlıklı araştırmasında, öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin demokratik tutum ve davranışlarını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma verileri ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmen, yönetici ve öğrenim gören öğrencilere uygulanan tutum ve davranış ölçekleri ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, erkek ve kadın öğretmenlerin demokratik tutumları arasında bir fark yokken kız ve erkek öğrenciler arasında kızlar lehine anlamlı farklar bulunmuştur. Ayrıca, öğretmenlerin öğrencilerden daha demokratik tutum sergiledikleri, ancak, öğrencilerin öğretmenlerinden daha demokratik davrandıkları belirlenmiştir. Yapılan bu araştırmada bireylerin demokratik tutumlarını ve demokratik davranışlarını belirlemek amacıyla geliştirilen ölçekler incelendiğinde demokrat yurttaş niteliklerinin neler olabileceği konusunda çıkarımlarda bulunulmuştur. Ayrıca yapılan araştırmada yer alan, öğretmenlerin demokratik tutumlarının yüksek olmasına rağmen öğrencilerin daha demokratik davranışlar göstermeleri, bireylerin demokratik tutumları ile demokratik davranışları arasındaki tutarlılığın da kontrol edilmesi gerekliliğini ortaya

koymaktadır. Bu araştırma sonucundan hareketle demokrat yurttaşlık nitelikleri hakkında görüş alınırken aynı zamanda demokratik yurttaşlık niteliklerine uygun davranma düzeyleri de belirlenmeye çalışılmıştır.

Gözütok (1995), “Öğretmenlerin Demokratik Tutumları” başlıklı araştırmasında; öğretmen adaylarını ve farklı sosyo-ekonomik çevrede farklı öğretim kademelerinde görev yapan öğretmenleri çalışma kapsamına almıştır. Sonuçta görev yapan öğretmenlere göre aday öğretmenlerin daha demokratik tutumlara sahip oldukları, cinsiyete ve sosyo-ekonomik çevre düzeyine göre öğretmenler arasında demokratik tutum puanları açısından manidar bir fark olmadığı belirlenmiştir. Demokratik tutum ile belirlenen cinsiyet ve sosyo-ekonomik çevre değişkenleri arasında fark bulunamamış olması demokrat yurttaşlık niteliklerinin kazandırılmasında sosyo-ekonomik değişkenlerin etkili olup olamayacağını araştırılması gerekliliğini düşündürmüştür.

Kıncal (2000), İlköğretim Öğretmenlerinin Davranışlarının Demokratiklik Düzeyi başlıklı araştırmasında, ilköğretim öğretmenlerinin demokratik davranış düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştıma verileri, ilköğretim 8. sınıf öğrencilerine uygulanan ölçek ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin davranışları yeterli düzeyde demokratik bulunmamıştır. Araştırmada öğrencilerin büyük bir çoğunluğu, öğretmenlerin eleştirici bir yaklaşımla hareket etmediklerini, yaptığı etkinliklerin sonuçlarından kaçtıklarını, öğretmenlerin önemli bir kısmının hoşgörülü davranmadığını ve şiddete başvurduklarını belirtmişlerdir. Yurttaşlık eğitiminde öğretim programının ve diğer değişkenlerin yanı sıra öğretmenin demokratik tutumu değişkeni de çok büyük önem taşımaktadır. Yapılacak çalışmalarda demokrat yurttaşlık niteliklerini kazandırma açısından öğretim programlarının etkililiği incelenirken programın uygulayıcısı olarak öğretmenin demokratik yurttaşlık niteliklerine ne kadar sahip olduğunun ya da demokratik tutumunun belirlenmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Aydoğan ve Kukul (2002), Öğretmenler ile Öğretim Üyelerinin Demokratik Davranışlarının Analizi başlıklı araştırmalarında, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenler ile üniversitede görevli

öğretim üyelerinin demokratik davranışlarının düzeyini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma verileri 99 sınıf öğretmeni, 109 lise öğretmeni ve 115 öğretim üyesine uygulanan anket ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, ortaöğretim öğretmenlerinin ilköğretim öğretmenlerine göre daha demokratik davranış gösterdikleri, öğretmenlerin demokratik tutumlarında cinsiyet açısından herhangi bir farklılık olmadığı ve öğretim üyelerinin kimi konulardaki tutumlarının demokratik olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Yapılan bu çalışmadan demokrat yurttaş niteliklerinin belirlenmesi açısından yararlanılmıştır.

Yeşil (2001), İlköğretim Düzeyinde Okul ve Ailenin Demokratik Davranışlar Kazandırmadaki Etkisi başlıklı araştırmasında, ilköğretim düzeyinde aile ve sınıf ortamlarının demokratiklik düzeyini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın verileri, Van ilinde bulunan ilköğretim okullarında görev yapan öğretmen, öğrenci ve velilere uygulanan anket ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenler ile ailelerin yarısının demokratik ortam oluşturma yönünden ilgisiz davrandığı bulunmuştur. Aile ortamı bilgi, katılım, kural ve ilişkiler açısından sınıf ortamından daha demokratik bulunurken sorumluluk açısından sınıf ortamı daha demokratik bulunmuştur. Bu çalışma yurttaşlık eğitiminde, demokratik yurttaşlık niteliklerinin kazandırılmasında öğretim programının uygulandığı sınıf ortamı kadar aile ortamının da etkisinin incelenmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Emir ve Altun (2004), Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Demokratik İlkeleri Kazandırma Durumları ile İlgili Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri başlıklı araştırmalarında, Sosyal Bilgiler dersinde demokratik davranışların kazandırılıp kazandırılmadığını belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma verileri 149 öğretmen ve öğrenciye uygulanan “Genel Demokratik Davranışlar”, “Sınıf İçi Demokratik Davranışlar” ve “Sosyal Bilgiler Dersinde Kazandırılan Demokratik Davranışlar” ölçekleri ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin demokratik davranışları öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca, öğrenci ve öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışlar ve Sosyal Bilgiler dersinde demokratik davranışları konusundaki görüşleri arasında fark bulunmamıştır. Yapılan bu araştırma demokrat yurttaşlık

niteliklerinin belirlenmesi ve bu niteliklerin kazandırılması açısından Sosyal Bilgiler dersinin etkisi hakkında bilgiler sunmakta ve yapılan çalışmaya destek olmaktadır.

Kepenekçi ve Gökçe (2001), Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin Genel ve Özel Amaçları İle Hedef Davranışları Üzerine Bir İnceleme başlıklı araştırmalarında Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin amaçlarını ve hedef davranışlarını incelemiştir. Araştırma verileri Ankara ili, Mamak ve Çankaya ilçelerindeki ilköğretim okullarında Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersini veren 48 öğretmenden toplanmıştır. Araştırma sonucunda; Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin genel amaçlarında ve 7.-8. sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin özel amaçlarında birbirinin tekrarı niteliğinde ve birbiri ile örtüşen birçok amaca yer verdiği, genel ve özel amaçların belli bir sistematik içinde ele alınmadığı, derslerin içeriğinin oldukça geniş ve kapsamlı tutulduğu, özel amaçlar belirlenirken ilköğretim öğrencilerinin gelişim özellikleri, ilgi ve gereksinimlerinin yeterince dikkate alınmadığı bilgilerine ulaşılmıştır. Ayrıca öğretmen görüşlerine göre dersin belirlenen amaçlarına etkili biçimde ulaşmadığı ve bu dersin temel hak ve özgürlüklerin günlük yaşamda kullanılması amacına yeterince etkili bir biçimde hizmet edemediği ifade edilmiştir.

Güven (2002), İlköğretim 7. ve 8. Sınıflarda Okutulmakta Olan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Dersini Veren Öğretmenlerin Nitelikleri ve Derste Karşılaştıkları Problemler başlıklı araştırmasında, ilköğretim 7. ve 8. sınıflarda okutulmakta olan Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersini veren öğretmenlerin nitelikleri ve derste karşılaştıkları sorunları belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma verileri, öğretmenlere uygulanan anket ile toplanmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin dörtte üçü erkeklerden, yarısından fazlası 20-30 yaş grubu, yarısı 0-5 yıllık öğretmenler ve %39'1'i tarih öğretmenlerinden oluşmaktadır. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu bu alanla ilgili lisans eğitiminde ders almamış ve herhangi bir etkinliğe katılmamıştır. Araştırmada öğretmenler plan geliştirme ve uygulamada, ölçme aracı geliştirmede, vatandaşlıkla ilgili temel kavramları öğretmekte güçlük çektiklerini ve etkinlikleri yalnızca sınıfta işlediklerini ve gezi-gözlem yapma olanaklarının olmadığını belirtmişlerdir.

Yapılan bu araştırma Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi (2000) öğretim programının yurttaşlık eğitimi açısından belirlenen hedeflere ulaşamadığı görüşünü desteklemektedir.

Arıkan (2002), Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Eğitim Programının Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi başlıklı araştırmasında, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi eğitim programını öğretmen görüşlerine göre değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırma verileri anket ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenler programda yer alan amaçların tam olarak gerçekleşmediğini, içeriğinin yeterli olmadığını, programın uygulanmasında düz anlatım ve soru yanıt yöntemini daha fazla kullandıklarını, değerlendirme sürecinde geleneksel sınav ve sözlü sınavı tercih ettiklerini ve ders kitabının yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Öğretmenin bir programın uygulanmasındaki önemi düşünüldüğünde bir önceki araştırmada olduğu gibi bu araştırma sonucuna göre de Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi amaçladığı yurttaşlık eğitimini gerçekleştirmede tam anlamıyla etkili olamamaktadır.

Özbek (2004), Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyine İlişkin Öğretmen Öğrenci Tutumlarının Değerlendirilmesi başlıklı araştırmasında, ilköğretim programında yer alan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersinin amaçlarının gerçekleşme düzeyini öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre farklı değişkenler açısından incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma verileri 312 öğrenci ile öğretmene uygulanan anket ile toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğretmenler Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersinin amaçlarının orta düzeyde gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin cinsiyet ve mezun oldukları okula göre görüşleri değişmezken, çalışma yıllarına göre değişmiştir. Buna göre, ilk 5 yılda çalışan öğretmenlerin puanları diğerlerine göre yüksek bulunmuştur. Bu araştırma Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin hedeflerine ulaşamadığını buna bağlı olarak yurttaşlık eğitimi gerektiği gibi yapılamadığını ortaya koymaktadır.

Karataş (2002) “Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları’nda Vatandaşlık Eğitimi” başlıklı araştırmasında Cumhuriyet’in kuruluşundan 2002 yılına kadar eğitim öğretim programlarında vatandaşlık eğitimine yönelik içeriğin, hedefler ve kapsam açısından program geliştirmeye yönelik beklentilerin gerçekleşme durumunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada; Cumhuriyet’in ilk yıllarında 1948 yılına kadar olan programlarda tüm derslerde olduğu gibi Vatandaşlık Eğitimi dersinde de yeni devlet düzeninin halk tarafından daha rahat anlaşılması, sağladığı yararların fark edilmesi ve toplumca kabullenip yaşatılabilmesi için çalışmalar yapıldığı, eğitim programlarının da bu yönde düzenlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca; konu alanı merkezli olarak düzenlenen bu dönem programlarında, bir eğitim programından uygulanması istenen bazı kuralların ve öğretmenlerden yapmaları istenen bazı görevlerin listesi halinde oldukları ifade edilmiştir. Yapılan bu araştırma; yönetim sisteminin, eğitim sisteminden yararlanarak nasıl bir yurttaş yetiştirmek istediği konusunda ve öğretim programlarından bu amaçla nasıl yararlandığı konusunda bilgiler sunmaktadır. Türkiye’de yurttaşlık eğitiminin geçirdiği aşamalar açısından hazırlanan çalışmaya destek olmuştur.

Alkın (2007), İngiltere ve Türkiye’de İlköğretim Programlarındaki Vatandaşlık Eğitimi’nin Karşılaştırılması başlıklı araştırmasında İngiltere ve Türkiye’deki vatandaşlık eğitimi programlarını karşılaştırarak Türkiye’deki vatandaşlık eğitimi uygulamasına öneriler getirmeyi amaçlamıştır. İngiltere’de vatandaşlık eğitiminin, 1990’lı yıllardan sonra, özellikle Vatandaşlık Eğitimi Danışma Grubu’nun kurulması ile gelişmeye başladığını; Türkiye’de ise vatandaşlık eğitiminde bir takım tarihsel süreçlere ve öğretim programlarının yenilenmesine bağlı olarak değişikliklerin gerçekleştiğini göstermiştir. İngiltere’de vatandaşlık eğitiminde bütünlük ve zorunlu yaklaşımların benimsendiği, yaklaşımlar konusunda okullara esneklik tanındığı ve tüm okul yaklaşımının temel alındığı; Türkiye’de ise tüm programa serpiştirilmiş olan “ara disiplin yaklaşımının” benimsendiği tespit edilmiştir. Türkiye’de ve İngiltere’de vatandaşlık eğitimi kazanımlarının nitel ve nicel anlamda birbirinden oldukça farklı olduğu; değerlendirme sürecinin ise “kayıt tutma, rapor etme, ailelerin değerlendirmeden haberdar edilmesi, aktif değerlendirme

etkinlikleri” bakımından farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Aile, okul ve toplum katılımı konusunda iki ülkenin resmi mekanizmalar aracılığıyla oluşturdukları olanakların birbirinden farklı olduğu belirlenmiştir.

Mulhan (2007), 7. sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinde Geçen Kavramların Öğrenilmesinde Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Faktörler ile Eğitim-Öğretim Uygulamalarının Etkileri adlı araştırmasında sosyal, ekonomik ve kültürel faktörler ile eğitim - öğretim uygulamalarının vatandaşlık kavramlarının öğrenilmesindeki etkilerini incelemiştir. Araştırma sonucunda; Öğrencilerin yaşadıkları yer, sahip oldukları olanaklar, katıldıkları kültürel etkinlikler ve öğretmenlerinin kıdemi değişkenlerinin öğrencilerin 7. sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinde geçen kavramların öğrenmelerini olumlu yönde etkilediği, ailelerinin maddi durumunun ve öğretmenlerinin mesleki özelliklerinin kavramların öğrenilmesini etkilemediği sonuçlarına ulaşmıştır.

BÖLÜM III YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yürütülmesinde izlenen model, çalışma grubu, veri toplama aracı ve verilerin analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma iki farklı öğretim programının değerlendirilmesi ve ortaya çıkan sonuçların karşılaştırılması için tarama modeli esas alınarak hazırlanmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu, var olan şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 1999).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu; Ankara ilindeki MEB'e bağlı Çizelge 7'de adları verilen okulların 7. ve 8. sınıflarında öğrenim gören öğrenciler arasından rastgele seçilen 481 öğrenci oluşturmuştur.

Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin öğrenim gördükleri öğretim programına göre dağılımı Çizelge 8'de sunulmuştur.

Çizelge 7. Araştırmaya Katılan İlköğretim Okulları ve Öğrenci Dağılımları

Araştırma Yapılan Okulların Adları	Araştırmaya Katılan 6-7 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Öğrenim Gören 7. Sınıf Öğrencilerinin Sayıları	Araştırmaya Katılan 7.-8. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Öğretim Programında Öğrenim Gören 8. Sınıf Öğrencilerinin Sayıları
Turhan Fevzioğlu İ.Ö.O.	18	19
Çiğiltepe İ.Ö.O.	20	25
Emin Sağlamer İ.Ö.O.	22	20
Kentkoop İ.Ö.O.	32	23
Namık Kemal İ.Ö.O.	25	20
Şeyh Şamil İ.Ö.O.	50	41
Cumhuriyet İ.Ö.O.	87	79
TOPLAM	254	227

Çizelge 8. Çalışma Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

Öğretim Programı Değişkeni	Frekans	Yüzde
7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi (2000) Öğretim Programı	227	47.2
6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi (2005) Öğretim Programı	254	52.8
TOPLAM	481	100

Çizelge 8'de de görüldüğü gibi çalışma grubunu oluşturan 481 öğrencinin 227'si (%47.2) 7.-8. sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi (2000) öğretim programının uygulandığı, 254'ü (%52.8) ise 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi (2005) öğretim programının uygulandığı sınıflarda öğrenim görmektedirler.

Çizelge 9'da çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin ailedeki birey sayısı değişkenine göre yüzdeler dağılımları ve frekansları sunulmuştur.

Çizelge 9. Çalışma Grubu'nu Oluşturan Öğrencilerin Ailelerindeki Birey Sayısı Değişkenine Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

Ailedeki Birey Sayısı Değişkeni	Frekans	Yüzde
4 ve altı	217	45.5
5	154	31.9
6 ve üstü	106	21.8
Yanıtsız	4	0.8
TOPLAM	481	100

Çizelge 9'da da görüldüğü gibi çalışma grubunu oluşturan 481 öğrenciden 217 (%45.5)'sinin ailesi 4 ve daha az sayıda bireyden; 154 (%31.9)'ünün ailesi 5 bireyden; 106 (%21.8)'sının ailesi ise 6 ve daha fazla bireyden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan bu soruya 4 (%0.8) öğrenci yanıt vermemiştir.

Çizelge 10. Çalışma Grubu'nu Oluşturan Öğrencilerin Ailelerinin Aylık Geliri Değişkenine Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

Ailenin Aylık Geliri (YTL Cinsinden) Değişkeni	Frekans	Yüzde
500 YTL ve altı	82	17.0
501-999 YTL	132	27.4
1000-1499 YTL	96	20.0
1500 YTL ve üstü	64	13.3
Yanıtsız	107	22.3
TOPLAM	481	100

Çizelge 10'da da görüldüğü gibi çalışma grubunu oluşturan 481 öğrenciden 82 (%17.0)'sinin ailesinin aylık geliri 500 YTL ve altında; 132 (27.4)'sinin ailesinin aylık geliri 501-999 YTL arasında; 96 (%20.0)'sının ailesinin aylık geliri 1000-1499 YTL arasında; 64 (%13.3)'nün aylık geliri ise 1500 YTL ve üstüdür. Ölçekte yer alan bu soruyu 107 (%22.3) öğrenci yanıtı bırakmıştır.

Çizelge 11. Çalışma Grubu'nu Oluşturan Öğrencilerin Annelerinin Öğrenim Düzeyleri Değişkenine Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

Annenin Öğrenim Düzeyi Değişkeni	Frekans	Yüzde
İlkokul	255	53.0
Ortaokul	108	22.5
Lise ve üstü	94	19.6
Yanıtsız	24	5.0
TOPLAM	481	100

Çizelge 11'de de görüldüğü gibi çalışma grubunu oluşturan 481 öğrenciden 255 (%53.0)'nin annesi ilkokul; 108 (%22.5)'nin annesi ortaokul; 94 (%19.6)'nün annesi lise ve üstü öğrenim görmüştür. Ölçekte yer alan bu soruyu 24 (%5.0) öğrenci yanıtsız bırakmıştır.

Çizelge 12. Çalışma Grubu'nu Oluşturan Öğrencilerin Babalarının Öğrenim Düzeyleri Değişkenine Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

Babanın Öğrenim Düzeyi Değişkeni	Frekans	Yüzde
İlkokul	165	34.3
Ortaokul	110	22.9
Lise	121	25.2
Yüksek Öğrenim	78	16.2
Yanıtsız	7	1.5
TOPLAM	481	100

Çizelge 12'de de görüldüğü gibi çalışma grubunu oluşturan 481 öğrenciden 165 (%34.3)'nin babası ilkokul; 110 (%22.9)'nün babası ortaokul; 121 (%25.2)'nin babası lise; 78 (%16.2)'nin babası yüksek öğrenim mezunudur. Ölçekte yer alan bu soruyu 7(%1.5) öğrenci yanıtsız bırakmıştır.

Verilerin Toplanması

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi: Veri toplama aracının geliştirilmesi için alanyazında “Demokrat Yurttaş”ın nasıl tanımlandığı, ne tür niteliklere sahip olması gerektiği hakkında bilgiler taranmıştır. Ulaşılan demokrat yurttaş niteliklerinin neler olması gerektiği listelenmiştir. “Uzman Görüş Formu” (**EK 1**) hazırlanarak belirlenen nitelikler hakkında uzman görüşüne başvurulmuştur. Bu görüş formları 2005 yılında Çanakkale'nin Biga İlçesi'nde bulunan Gürkaynak Yurttaşlık Enstitüsü'nde 100 saatlik İnsan Hakları Eğiticisi Eğitimi alan 15 kişiye internet ortamında ulaştırılmıştır. Uzmanlardan gelen yanıtlara göre form gözden geçirilmiş ve forma ait gerekli düzeltme ve geliştirme çalışmaları yapılmıştır. Gerekli düzenlemelerden sonra uzman görüş formları ikinci defa aynı uzman grubuna gönderilmiştir. Uzmanlardan gelen görüşler doğrultusunda “Demokrat Yurttaş Nitelikleri”;

1. Görüşlerini hiçbir etki altında kalmadan açıkça söyleme,
2. Başkalarının düşüncelerini özgürce açıklamalarını engelleyecek davranışlardan sakınma,
3. Önyargılarının etkisinde kalmadan davranma,
4. Karar alma sürecine etkin olarak katılma,
5. Çoğunluğun aldığı karara karşı saygılı olma,
6. Haklarını bilme,
7. Haklarını kullanma,
8. Çevresindeki olayları eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirme,
9. İşbirliği içinde çalışma,
10. Sorumluluklarını bilme,
11. Sorumluluklarını yerine getirme,
12. Kendisini sürekli geliştirme çabası içinde olma,
13. Kendi görüş ve davranışlarında da yanılabilirliğini kabul etme,
14. İnsan haklarına uygun davranma,
15. Yasalar karşısında herkesin eşit olduğunu bilme,
16. Etik anlayış sahibi olma,
17. Bilimsel yöntemler kullanılarak ulaşılmış gerçekleri kabul etme,
18. İnsanlar arasında ırk, dil, din vb. hiçbir ayırım gözetmeme,

19. Haksızlıklara karşı eleştirilerde bulunma,
20. Sorun çözme becerisine sahip olma,
21. Davranışlarının sonuçlarını görebilme ve sorumluluğunu alma,
22. Siyasal ve hukuksal okuryazarlık becerisine sahip olma,
23. Bir dünya vatandaşı olduğunun farkında olma

olarak belirlenmiştir. Ayrıca formda **(EK 1)** demokrat yurttaş niteliklerinden hangilerinin 13-14 yaş düzeyindeki bireyler tarafından kazanılmasının daha önemli olduğunu belirleyebilmek için uzmanlardan nitelikleri önem düzeylerine göre puanlamaları da istenmiştir. Uzmanların puanlama sonuçlarına göre yukarıda listelenmiş olan demokrat yurttaş niteliklerinden 1-2-3-10-11-14-15-16-18-19 ve 23. maddelerin ilgili yaş grubu için önem düzeyi yüksek nitelikler olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş düzeyleri de göz önüne alınarak kazanmaları beklenen 12 tane demokrat yurttaş niteliğine hangi düzeyde uygun davranışlar gösterdiklerini belirleyebilmek için “Okuyorum-Düşünüyorum-Yanıtlıyorum” adlı bir ölçek **(EK 2)** geliştirilmiştir. Ölçeğin ilk sayfasında yer alan “Kişisel Bilgi Formu” ile öğrencilere ait kişisel bilgiler toplanmıştır. Hazırlanan ölçekte ikilemli durumların yer aldığı 4 adet öykü, her bir öyküden sonra öykülere ait açık uçlu sorular bulunmaktadır. Öykülere ait açık uçlu sorulardan sonra da öyküde ölçülmek istenen niteliklerle ilişkili öğrencilerin görüşlerini almak için önermelere yer verilmiştir.

Ölçekte öğrencilerin açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlardan yola çıkarak öyküde ölçülmek istenen demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranış gösterip göstermediği belirlenmek istenmiştir. Çizelge 13’de hangi öyküde hangi demokrat yurttaş niteliklerinin ölçülmek istendiği gösterilmektedir.

Çizelge 13. Ölçekte Yer Alan Öykülerde Ölçülen Demokrat Yurttaş Nitelikleri

Öykü Adı	Demokrat Yurttaş Nitelikleri
Ayşe Güngör'ün Zor Kararı	<ul style="list-style-type: none"> • Görüşlerini hiçbir etki altında kalmadan açıkça söyleme (1), • Sorumluluklarını bilme (10), • Sorumluluklarını yerine getirme (11), • Haksızlıklara karşı eleştirilerde bulunma (19), • Başkalarının düşüncelerini özgürce açıklamalarını engelleyecek davranışlardan kaçınma (2).
Doktor Sinan Aksoy	<ul style="list-style-type: none"> • İnsan haklarına uygun davranma (14), • Bir dünya vatandaşı olduğunun farkında olma (23) • Etik anlayış sahibi olma (16).
Ulubey Kasabası	<ul style="list-style-type: none"> • Yasalar karşısında herkesin eşit olduğunu bilme (15), • Sorumluluklarını bilme (10), • Sorumluluklarını yerine getirme (11).
İş Başvurusu	<ul style="list-style-type: none"> • Önyargılarının etkisinde kalmadan davranma (3), • İnsanlar arasında ırk, dil, din vb. hiçbir ayırım gözetmeme (18), • İnsan haklarına uygun davranma (14)

Ölçekte ilk olarak öğrencilerin öyküleri okumaları ve öykülerden sonra yer alan açık uçlu soruları yanıtlamaları istenmiştir. Öncelikle öğrencinin öyküyü anlayıp anlamadığı belirlemek için öyküyü kendi tümceleri ile özetlemeleri istenmiştir. Bu bölümü uygun biçimde yanıtlamayan öğrencilerin sonraki sorulara verdikleri yanıtlar dikkate alınmamıştır. Öğrencilerin okuduğunu anlayıp anlamadığı belirlendikten sonra öykülerde bulunan ikilemler karşısında kendileri kalmış olsalardı “Nasıl bir karar alırlardı? Bu kararı almalarının nedenleri neler olurdu?” sorularına yanıtlar vermeleri istenmiştir.

Ölçeğin ön uygulaması sonrasında öğrencilerin karar alma nedenlerine göre verdikleri yanıtlar incelenmiştir. Öğrencilerin verdikleri yanıtlarda karar alma nedenleri 3 farklı düzeyde gruplandırılmıştır. 1. düzeyde yer alan öğrenciler demokrat yurttaş niteliklerine doğrudan uygun olmayan kararlar almışlardır. Öğrencilerin aldıkları kararların nedenleri olarak da bireysel gereksinimlerini ön planda tuttıkları görülmüştür. 2. düzeyde yer alan öğrenciler demokrat yurttaş niteliklerine uygun karar almışlardır. Ancak aldıkları kararın nedeninin başka bireylerin mutluluğunun sağlanması olduğu

görülmüştür. Demokrat yurttaş niteliklerine uygun karar vermiş görünseler dahi bu niteliklere sahip oldukları söylenememektedir. 3. düzeyde yer alan öğrenciler demokrat yurttaş niteliklerine uygun karar almışlardır ve aldıkları kararın nedeni olarak da insanların sahip olduğu hakları, özgürlükleri ve sorumlulukları göstermişlerdir. Öğrencilerden beklenen, aldıkları kararların demokrat yurttaş niteliklerine uygun olmasının yanı sıra kararlarını bireylerin sahip olduğu haklara, özgürlüklere ve sorumluluklara dayandırmasıdır.

Çizelge 14’de yer alan “Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma Düzeyleri” gösterilmiştir. Ön uygulama sonrasında belirlenen bu 3 düzeye bağlı olarak da öğrenci yanıtlarının puanlandırılması için “Dereceli Puanlama Anahtarı” (EK 3) geliştirilmiştir.

Çizelge 14. Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma Düzeyleri

Düzyey	Kararın Alınma Nedeni
1. Düzey	Bireysel gereksinimlerin ön planda tutulması
2. Düzey	Bireylerin mutlu hissetmelerinin sağlanması
3. Düzey	Bireylerin sahip oldukları haklarına, özgürlüklerine ve sorumluluklarına dayandırılması

Ölçekte yer alan sorulara öğrencilerin verdikleri kararlar birinci düzeyde yer alan nedenlere dayandırılmışsa; 1 puan, ikinci düzeyde yer alan nedene dayandırılmışsa; 2 puan, üçüncü düzeyde yer alan nedene dayandırılmışsa 3 puan üzerinden puanlandırılmıştır. Öğrencilerin ölçeğin bu bölümden aldıkları puanlar öğrencilerin “Demokratik Yurttaşlık Niteliklerine Uygun Davranma” (DYNUD) puanlarını oluşturmaktadır.

Ölçekte her bir öyküden sonra öğrencilerin öykülerde ölçülmek istenen demokrat yurttaş nitelikleri hakkındaki görüşlerini belirlemek için öğrencilere niteliklerle ilgili önermelerin yer aldığı tablolar sunulmuştur. Tablolarda yer alan önermelerle öyküde ölçülmek istenen demokrat yurttaş nitelikleri

hakkında öğrencilerin görüşü belirlenmek istenmiştir. Her bir önerme ile ilgili olarak “Hiçbir zaman”, “Bazen” ve “Her zaman” seçenekleri bulunmaktadır. Öğrencilerden önerme hakkındaki görüşünü ilgili sütunu işaretleyerek belirtmesi istenmiştir. Her bir önerme demokrat yurttaş niteliklerine sahip bir bireyin yanıtlaması beklenen biçimde kendi içerisinde “0”, “1” ve “2” olarak puanlandırılmıştır. Eğer öğrenci önermeye demokrat yurttaş niteliklerine uygun biçimde görüş bildirilmişse 2 puan, uygun olmayan görüş bildirmişse “0” puan ve “bazen” biçiminde görüş bildirmişse “1” puan almıştır. Öğrencilerin önermelere ilişkin görüşleri öğrencilerin “Demokratik Yurttaşlık Niteliklerine İlişkin Görüş” (DYNİG) puanlarını oluşturmaktadır.

Geliştirilen ölçeğin ön uygulaması 46 kişilik bir öğrenci grubuna yapılmış ve Cronbach alpha güvenilirlik katsayısı .84 çıkmıştır. Ölçeğin değerlendirilmesinde kullanılan “Dereceli Puanlama Anahtarı”nın (**EK 3**) tutarlılık ve güvenilirliğinin belirlenmesi için de farklı öğretmenler tarafından bağımsız değerlendirme yapılmıştır ve sonuçlar karşılaştırılmıştır.

Veri Toplama Aracının Uygulanması: Çalışma grubunu oluşturan okullarda ölçeğin uygulanabilmesi için Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden izin alınmıştır. İzin yazısı **EK 4**’de sunulmuştur.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada elde edilen verilerin çözümlenmesi için; SPSS Paket programı kullanılarak; İki Yönlü Anova analizleri yapılmıştır.

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde 7.-8. sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrenciler ile 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranmaları ve demokrat yurttaş niteliklerine ilişkin görüşleri doğrultusunda elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Böylece 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programı (2000) ile 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı (2005) demokrat yurttaş niteliklerini kazandırması açısından bu konuda hazırlanmış öykülere ilişkin görüşleri alınarak karşılaştırılmıştır. Ayrıca her iki öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin; ailedeki birey sayısı, ailenin aylık geliri, anne ve babanın öğrenim durumları değişkenleri ile öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranma puanları ve demokrat yurttaş niteliklerine ilişkin görüş puanları arasında anlamlı farklılık olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

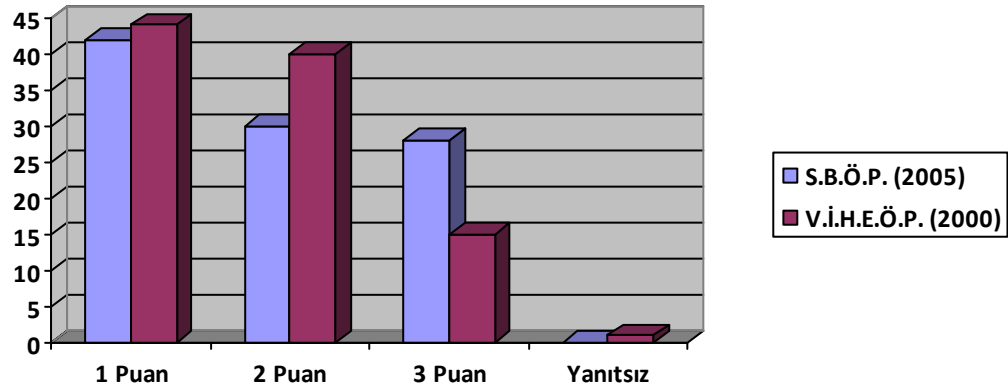
Araştırmanın Alt Problemlerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde ilk olarak öğrencilerin öğrenim gördükleri öğretim programına göre “Okuyorum-Düşünüyorum-Yanıtlıyorum” ölçeğinden aldıkları puanların yüzdelik dağılımlarına yer verilmiştir.

1. “Ayşe Güngör’ün Zor Kararı” Adlı Öyküye Yönelik Öğrenci Yanıtlarıyla İlgili Bulgular ve Yorumlar

Öğrencilerin ölçekte yer alan “Siz, Ayşe Güngör’ün yerinde olsaydınız görüşünüzü yönetim kuruluna açıklayıp açıklamama konusunda ne karar verirdiniz? Kararınızın nedenlerini açıklayınız.” Sorusuna verdikleri yanıtlar dereceli puanlama anahtarı (EK 3) kullanılarak puanlandırılmıştır. Her iki öğretim programında öğrenim gören

öğrencilerin bu soruya ilişkin olarak aldıkları “Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma” puanları Şekil 1’de verilmiştir.

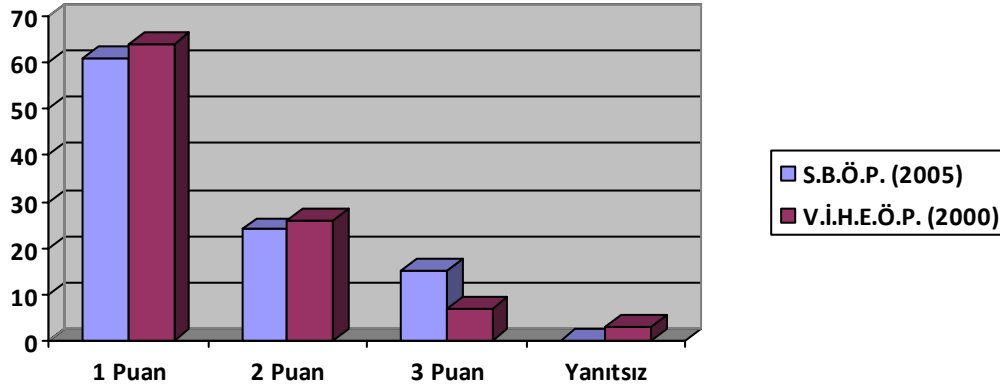
Şekil 1. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre Öğrencilerin Ayşe Güngör’ün Yerinde Olsalardı Görüşülerini Yönetim Kuruluna Açıklayıp Açıklamama Konusunda Verdikleri Kararlardan Aldıkları Puanların Yüzdelik Dağılımı

Şekil 1’de de görüldüğü gibi ilgili soruyu yanıtlayan 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %44’ü 1 puan; %40’ı 2 puan; %15’i de 3 puan almıştır. Aynı soruyu yanıtlayan 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %42’si 1 puan; %30’u 2 puan; %28’i ise 3 puan almıştır.

7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %44’ü, 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %42’si ilgili durum hakkında karar alırken bireysel gereksinimleri ön planda tuttıkları için 1 puan almışlardır. Bu bulgudan yola çıkarak 1 puan alan öğrencilerin benzer bir durumla karşılaştıklarında görüşlerini açıklamaktan vazgeçebilecekleri, sorumluluklarının tam olarak farkında olamayabilecekleri, sorumluluklarını yerine getirmekten kaçınabilecekleri, haksız bir durum karşısında eleştirilerde bulunmayarak varolan durumu kabullenerek sessiz kalabilecekleri yorumuna ulaşılabilir. V.İ.H.E. dersi öğretim programında

(2000) öğrenim gören öğrencilerin %40'ı, S.B. dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %30'u ilgili durum hakkında karar alırken bireylerin mutlu hissetmelerinin sağlanması nedeniyle bağlı olarak yanıt verdikleri için 2 puan almışlardır. Bu bulgudan yola çıkarak 2 puan alan öğrencilerin benzer bir durumla karşılaştıklarında bireylerin mutlu olması için; sorumluluklarını yerine getirebilecekleri, haksız durumlar karşısında eleştirilerde bulunabilecekleri, görüşlerini ancak bu sebeple açıklayabilecekleri biçiminde yorum yapılabilir. V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %15'i, S.B. dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %28'i ilgili durum hakkında karar alırken bireylerin haklarının, özgürlüklerinin ve sorumluluklarının farkında olarak görüşlerini açıklamaları gerektiğini belirttikleri için 3 puan almışlardır. Bu bulgudan yola çıkarak 3 puan alan öğrencilerin benzer bir durumla karşılaştıklarında sorumluluklarının farkında oldukları, sorumluluklarını yerine getirebilecekleri, görüşlerini hiçbir etki altında kalmadan açıkça söyleyebilecekleri, haksızlıklara karşı kendi haklarını savunmak için eleştirilerde bulunabilecekleri biçiminde yorum yapılabilir. Karşılaştırılan her iki öğretim programında 3 puan alan öğrencilerin kendi öğrenim gördükleri program içerisindeki yüzdelerinin düşük olduğu bulgusuna rastlanmaktadır. Ancak 3 puan alan öğrencilerin öğrenim gördükleri öğretim programlarına göre karşılaştırılması yapıldığında S.B. dersi (2005) programında öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinin, V.İ.H.E. dersi (2000) programında öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinden %13 daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır. Bu bulgudan yola çıkarak öyküde ölçülmek istenen demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranış kazandırması açısından S.B. dersi öğretim programının (2005) daha etkili olduğu söylenebilir.

Aynı öyküde yer alan bir başka soru da “Korhan Bey’in yerinde olsaydınız Ayşe Güngör’ün düşüncelerini yönetim kuruluna açıklayıp açıklamaması konusunda nasıl davranırdınız? Kararınızın nedenlerini açıklayınız” sorusudur. Her iki öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin bu soruya ilişkin aldıkları Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma puanları Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre Öğrencilerin Korhan Bey'in Yerinde Olsalardı Ayşe Güngör'ün Düşüncesini Yönetim Kuruluna Açıklayıp Açıklamaması Konusunda Verdikleri Kararlardan Aldıkları Puanların Yüzdelerik Dağılımları

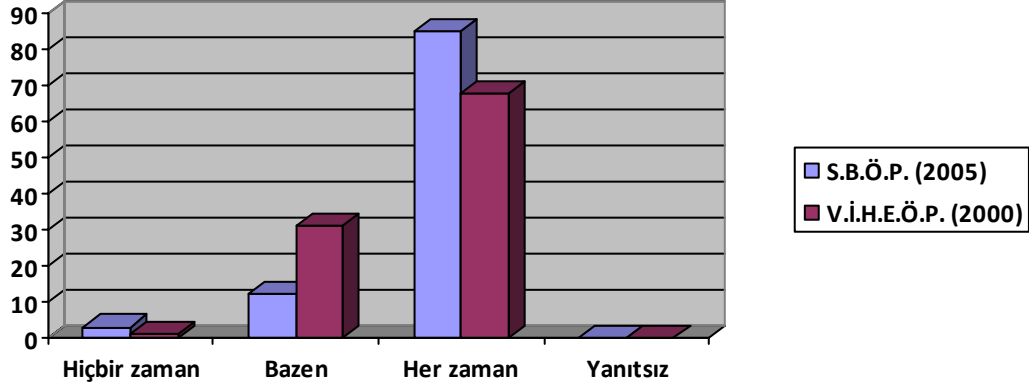
Şekil 2'de de görüldüğü gibi ilgili soruyu yanıtlayan 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %64'ü 1 puan; %26'sı 2 puan; %7'si de 3 puan almıştır. Aynı soruyu yanıtlayan 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %61'i 1 puan; %24'ü 2 puan; %15'i ise 3 puan almıştır.

7.-8. sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %64'ü, 6.-7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %61'i ilgili durum hakkında karar alırken bireysel gereksinimleri ön planda tuttıkları için 1 puan almıştır. Bu bulgudan yola çıkarak 1 puan alan öğrencilerin benzer bir durumla karşı karşıya kaldıklarında karar alırken bireysel gereksinimlerini ön planda tuttıkları için başkalarının düşüncelerini özgürce açıklamalarını engelleyebilecekleri yorumuna ulaşılabilir. V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %26'sı, S.B. dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %24'ü ilgili durum hakkında karar alırken bireylerin mutlu hissetmelerinin sağlanması nedeniyle bağlı olarak yanıt verdikleri için 2 puan almıştır. Bu bulgudan yola çıkarak 2 puan alan öğrencilerin benzer bir durumla karşılaştıklarında karar alırken

bireylerin mutluluğunu düşündükleri için bireylerin düşüncelerini özgürce açıklamasına izin verebilecekleri biçiminde yorum yapılabilir. V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %7'si, S.B. dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %15'i ilgili durum hakkında karar alırken bireylerin haklarının, özgürlüklerinin ve sorumluluklarının farkında olarak bireylerin görüşlerini açıklamalarına izin verebileceklerini belirttikleri için 3 puan almıştır. Bu bulgudan yola çıkarak 3 puan alan öğrencilerin başkalarının düşüncelerini özgürce açıklama hakkını engellemeye kendi hakkı olmadığına farkında olduğu yorumu yapılabilir.

Karşılaştırılan her iki öğretim programında "3" puan alan öğrencilerin kendi öğrenim gördükleri program içerisindeki yüzdelerinin düşük olduğu bulgusuna rastlanmaktadır. Ancak 3 puan alan öğrencilerin öğrenim gördükleri öğretim programlarına göre karşılaştırılması yapıldığında S.B. dersi programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinin, V.İ.H.E. dersi programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinden %8 daha fazla olduğu bulgusuna da ulaşılmaktadır. Bu bulgudan yola çıkarak öyküde ölçülmek istenen demokrat yurttaş niteliğine uygun davranış kazandırması açısından S.B. dersi öğretim programının (2005) daha etkili olduğu söylenebilir.

"Ayşe Güngör'ün Zor Kararı" adlı öyküde ölçülmek istenen Demokrat Yurttaş Nitelikleri hakkındaki öğrenci görüşlerinin belirlenmesi için ölçekte 9 adet önermenin yer aldığı bir tabloya yer verilmiştir. Öğrencilerin tabloda yer alan önermelere ilişkin görüşleri şu şekildedir. (Şekil 3)

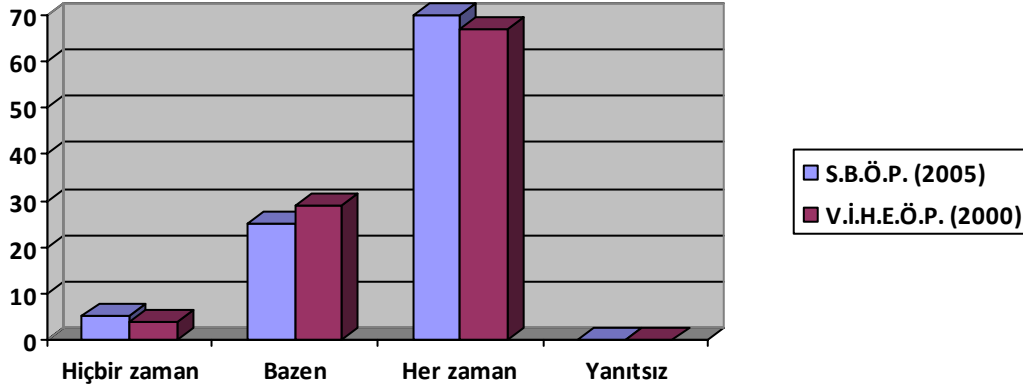

Şekil 3: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre “Bireyler, Görüşlerini Hiçbir Etki Altında Kalmadan Açıklayabilmelidirler.” Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri

“Bireyler görüşlerini hiçbir etki altında kalmadan açıklayabilmelidirler” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %1’i “hiçbir zaman”, %31’i “bazen”, %68’i de “her zaman” biçiminde görüş belirtmişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %3’ü “hiçbir zaman”, %12’si “bazen”, %85’i de “her zaman” biçiminde görüş belirtmişlerdir.

Önerme hakkında “her zaman” biçiminde görüş belirten öğrencilerin programlara göre yüzdeleri incelendiğinde Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerininin, V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinden %17 oranında daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır. Öğrencilerin görüşleri arasındaki bu farkın Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının bireysel farklılıkları dikkate alınarak hazırlanmış bir öğretim programı olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bu bulgudan yola çıkarak S.B. dersi (2005) öğretim programının “demokrat yurttaş görüşlerini hiçbir etki altında kalmadan açıkça söyler” davranışına uygun görüş kazandırması açısından V.İ.H.E. dersi (2000) öğretim programından daha etkili olduğu yorumu yapılabilir.

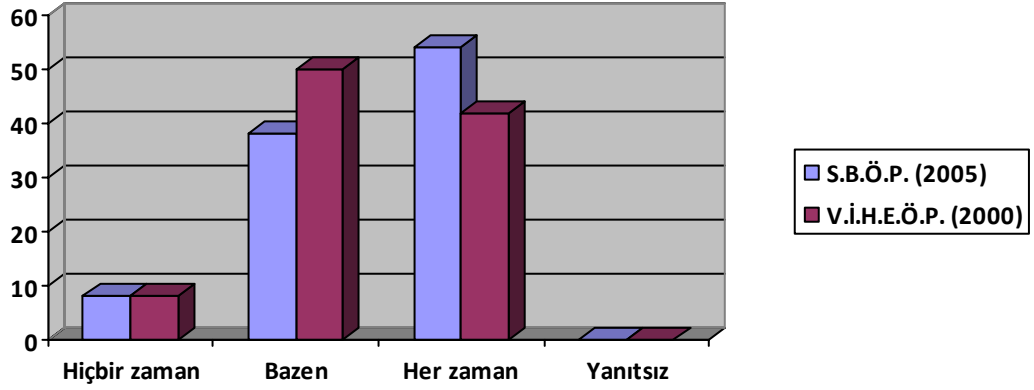

Şekil 4. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre “Bireyler, Kendilerini Olumsuz Etkileyecek Olsa Da Başkalarının Düşüncelerini Özgürce Açıklamalarına İzin Vermelidirler” Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri

“Bireyler kendilerini olumsuz etkileyecek olsa da başkalarının düşüncelerini özgürce açıklamalarına izin vermelidirler” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi (2000) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin %4’ü “hiçbir zaman”, %29’u “bazen”, %67’si de “her zaman” biçiminde görüş belirtmişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi (2005) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin %5’i “hiçbir zaman”, %25’i “bazen”, %70’i de “her zaman” biçiminde görüş belirtmişlerdir.

Önerme hakkında “her zaman” biçiminde görüş belirten öğrencilerin programlara göre yüzdeleri incelendiğinde Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinin, V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinden %3 oranında daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır. Bu bulgudan yola çıkarak S.B. dersi (2005) öğretim programının “demokrat yurttaş başkalarının görüşlerini özgürce açıklamalarını engelleyecek davranışlardan kaçınır” davranışına uygun görüş kazandırması açısından V.İ.H.E. dersi (2000) öğretim programından daha etkili olduğu yorumu yapılabilir.

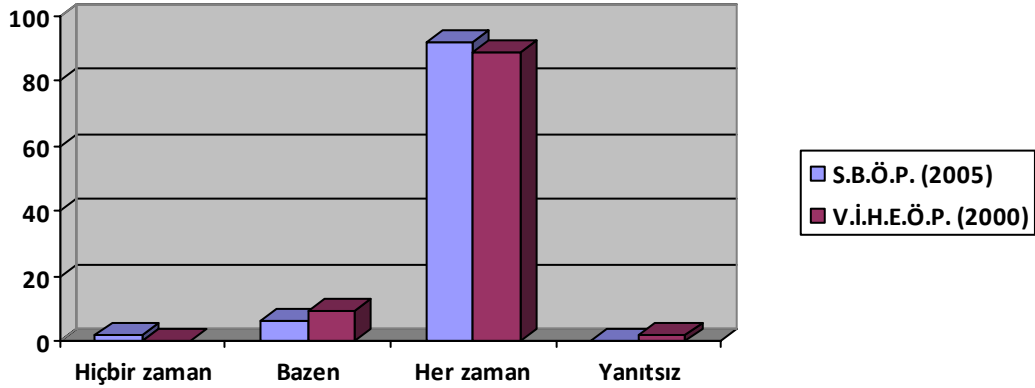
Şekil 5. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre “Bireyler, Olayları Eleştirel Bir Bakış Açısıyla Değerlendirebilmelidirler” Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri

“Bireyler olayları eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirebilmelidirler” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi (2000) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin %8’i “hiçbir zaman”, %50’si “bazen”, %42’si de “her zaman” biçiminde görüş belirtmişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi (2005) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin %8’i “hiçbir zaman”, %38’i “bazen”, %54’ü de “her zaman” biçiminde görüş belirtmişlerdir.

Önerme hakkında “her zaman” biçiminde görüş belirten öğrencilerin programlara göre yüzdeleri incelendiğinde Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinin, V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinden %12 oranında daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır. Bu farkın S.B. dersi öğretim programının (2005) beceri temelli olması ve “eleştirel düşünme” becerisinin öğrencilerde geliştirilmesi beklenen temel becerilerden bir tanesi olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu bulgudan yola çıkarak S.B. dersi öğretim programının (2005) “demokrat yurttaş haksızlıklara karşı eleştirilerde bulunur” davranışına uygun görüş kazandırma açısından V.İ.H.E. dersi öğretim programından (2000) daha etkili olduğu yorumu yapılabilir. Ayrıca ilgili önerme için “bazen” biçiminde görüş bildiren öğrencilerin

yüzdelerinin her iki öğretim programında da yüksek olması öğrencilerin “eleştirel düşünme” becerisinin geliştirilmesi için daha farklı çalışmalar yapılması gerektiğini düşündürmektedir.

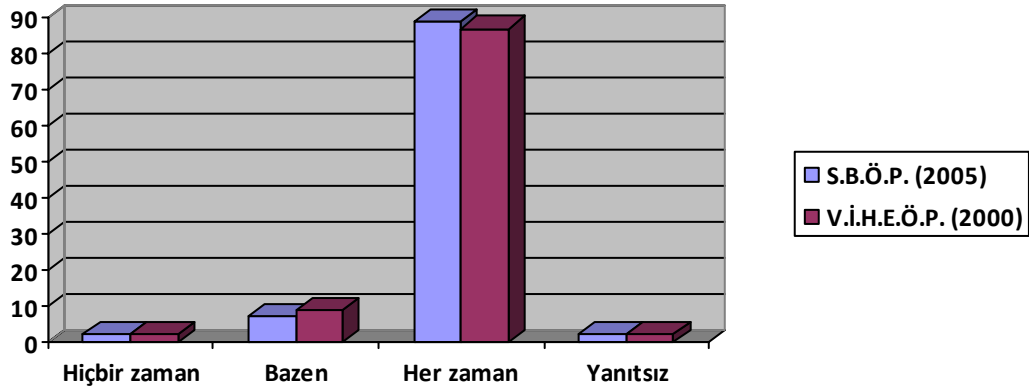

Şekil 6. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre “Her Birey Sorumluluklarını Bilmelidir” Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri

“Her birey sorumluluklarını bilmelidir” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %9’u “bazen”, %89’u da “her zaman” biçiminde görüş belirtmişlerdir. İlgili öğretim programında öğrenim gören öğrencilerden hiçbiri “hiçbir zaman” biçiminde görüş bildirmemiştir. Öğrencilerin %2’si soruyu yanıtız bırakmışlardır.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %2’si “hiçbir zaman”, %6’sı “bazen”, %92’side “her zaman” biçiminde görüş belirtmişlerdir.

Önerme hakkında “her zaman” biçiminde görüş belirten öğrencilerin programlara göre yüzdeleri incelendiğinde Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinin, V.İ.H.E. dersi öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinden %4 oranında daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır. Bu bulgudan yola çıkarak S.B. dersi (2005) öğretim programının “demokrat yurttaş sorumluluklarını bilir” davranışına uygun görüş kazandırması açısından V.İ.H.E. dersi öğretim programından (2000) daha etkili olduğu yorumu yapılabilir.

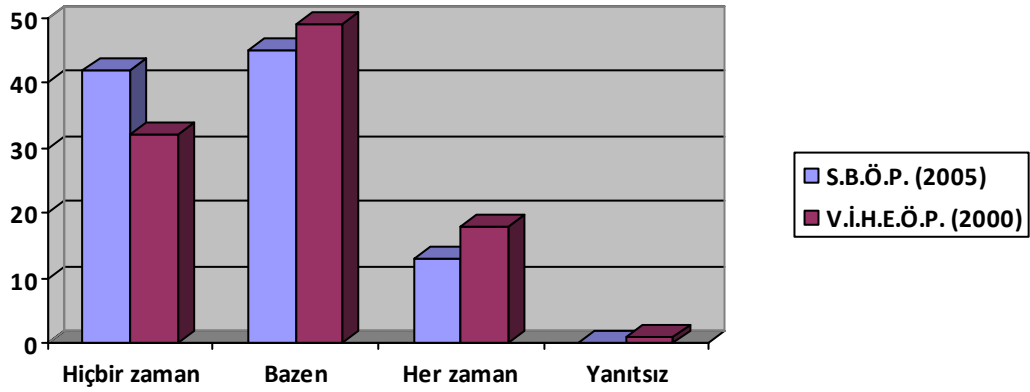

Şekil 7. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre “Her Birey Sorumluluklarını Yerine Getirmelidir” Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri

“Her birey sorumluluklarını yerine getirmelidir” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %2’si “hiçbir zaman”, %9’u “bazen”, %87’si de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %2’si ilgili önerme hakkında görüş bildirmemişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %2’si “hiçbir zaman”, %7’si “bazen”, %89’u da “her zaman” biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %2’si ilgili önerme hakkında görüş bildirmemişlerdir.

Önerme hakkında “her zaman” biçiminde görüş belirten öğrencilerin programlara göre yüzdeleri incelendiğinde Sosyal Bilgiler dersi (2005) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinin, V.İ.H.E. dersi öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinden %2 oranında daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır. Bu bulgudan yola çıkarak S.B. dersi (2005) öğretim programının “demokrat yurttaş sorumluluklarını yerine getirir” davranışına uygun görüş kazandırması açısından V.İ.H.E. dersi (2000) öğretim programından çok az oranda daha etkili olduğu yorumu yapılabilir.

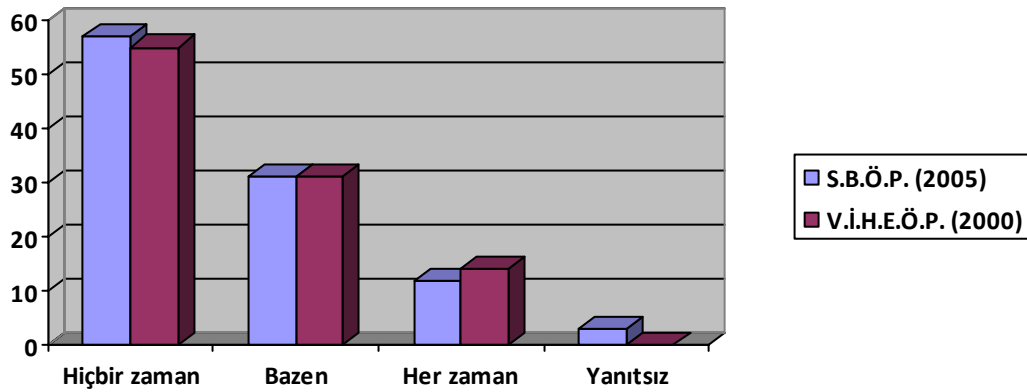

Şekil 8. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre “Bireyler, Görüşlerini Açıkladıkları Durumlarda Olumsuz Etkilenebileceklerse Sessiz Kalmalıdır” Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri

“Bireyler görüşlerini açıkladıkları durumlarda olumsuz etkilenebileceklerse sessiz kalmalıdır” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %32’si “hiçbir zaman”, %49’u “bazen”, %18’i de “her zaman” biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %1’i ilgili önerme hakkında görüş bildirmemiştir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %42’si “hiçbir zaman”, %45’i “bazen”, %13’ü de “her zaman” biçiminde görüş belirtmişlerdir.

Önerme hakkında “hiçbir zaman” biçiminde görüş belirten öğrencilerin programlara göre yüzdeleri incelendiğinde Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinin, V.İ.H.E. dersi öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinden %10 oranında daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır. Bu bulgudan yola çıkarak S.B. dersi öğretim programının (2005) “demokrat yurttaş görüşlerini hiçbir etki altında kalmadan açıkça söyler” davranışına uygun görüş kazandırması açısından V.İ.H.E. dersi öğretim programından (2000) daha etkili olduğu yorumu yapılabilir.

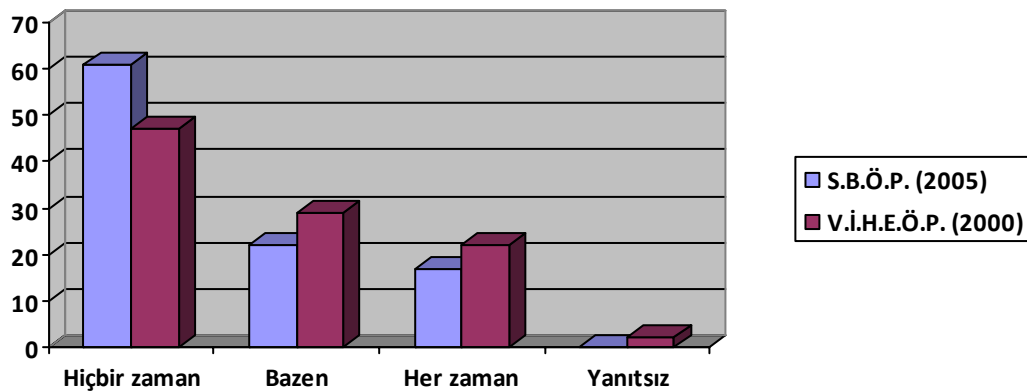

Şekil 9. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre “Bireyler, Kendilerinin Olumsuz Etkileneceği Durumlarda Başkalarının Düşüncelerini Açıklamalarını Engellemelidirler” Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri

“Bireyler kendilerinin olumsuz etkilenebileceği durumlarda başkalarının düşüncelerini açıklamalarını engellemelidirler” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %55’i “hiçbir zaman”, %31’i “bazen”, %14’ü de “her zaman” biçiminde görüş belirtmişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %57’si “hiçbir zaman”, %31’i “bazen”, %12’si de “her zaman” biçiminde görüş belirtmişlerdir.

Önerme hakkında “hiçbir zaman” biçiminde görüş belirten öğrencilerin programlara göre yüzdeleri incelendiğinde S.B. dersi (2005) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinin, V.İ.H.E. dersi (2000) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinden %2 oranında daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır. Bu bulgudan yola çıkarak S.B. dersi (2005) öğretim programının “demokrat yurttaş görüşlerini başkalarının düşüncelerini özgürce açıklamalarını engelleyecek davranışlardan kaçınır” davranışına uygun görüş kazandırması açısından V.İ.H.E. dersi (2000) öğretim programından çok az oranda daha etkili olduğu yorumu yapılabilir.

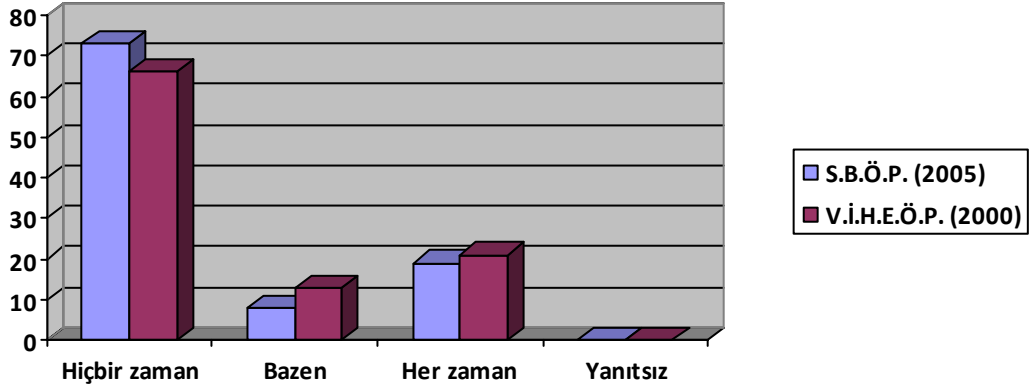

Şekil 10. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre “Bireyler, Kendilerinin Olumsuz Etkilenecekleri Durumlarda Sorumluluklarını Yerine Getirmemelidirler” Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri

“Bireyler kendilerinin olumsuz etkilenebilecekleri durumlarda sorumluluklarını yerine getirmemelidirler” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %47’si hiçbir zaman, %29’u bazen, %22’si de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %2’si ilgili önerme hakkında görüş bildirmemiştir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %61’i hiçbir zaman, %22’si bazen, %17’si de her zaman şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Önerme hakkında “hiçbir zaman” biçiminde görüş belirten öğrencilerin programlara göre yüzdeleri incelendiğinde S.B. dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinin, V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinden %13 oranında daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır. Bu bulgudan yola çıkarak S.B. dersi (2005) öğretim programının “demokrat yurttaş sorumluluklarını yerine getirir” davranışına uygun görüş kazandırması açısından V.İ.H.E. dersi (2000) öğretim programından daha etkili olduğu yorumu yapılabilir.

Şekil 11. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programlarına Göre “Bireyler Sorumluluklarının Neler Olduğunu Bilmek Zorunda Olmamalıdır” Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri

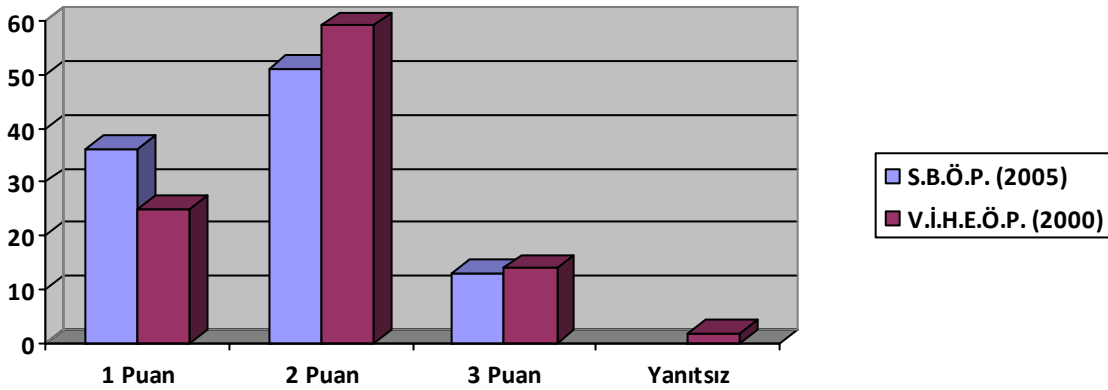
“Bireyler sorumluluklarının neler olduğunu bilmek zorunda olmamalıdır” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %66’sı hiçbir zaman, %13’ü bazen, %21’i de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %73’ü hiçbir zaman, %8’i bazen, %19’u da her zaman şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Önerme hakkında “hiçbir zaman” biçiminde görüş belirten öğrencilerin programlara göre yüzdeleri incelendiğinde S.B. dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinin, V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinden %7 oranında daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır. Bu bulgudan yola çıkarak S.B. dersi (2005) öğretim programının “demokrat yurttaş sorumluluklarını bilir” davranışına uygun görüş kazandırması açısından V.İ.H.E. dersi (2000) öğretim programından daha etkili olduğu yorumu yapılabilir.

2. “Doktor Sinan” Adlı Öyküye Yönelik Öğrenci Yanıtlarıyla İlgili Bulgular ve Yorumlar

Öğrencilerin ölçekte yer alan “Siz, Doktor Sinan’ın yerinde olsaydınız ilaç fiyatını düşürüp düşürmemek konusunda ne karar verirdiniz? Kararınızın nedenlerini açıklayınız.” Sorusuna verdikleri yanıtlar dereceli puanlama anahtarı (EK 3) kullanılarak puanlandırılmıştır. Öğrenim gördükleri öğretim programına göre öğrencilerin bu soruya ilişkin olarak aldıkları “Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma” puanları Şekil 12’de verilmiştir.

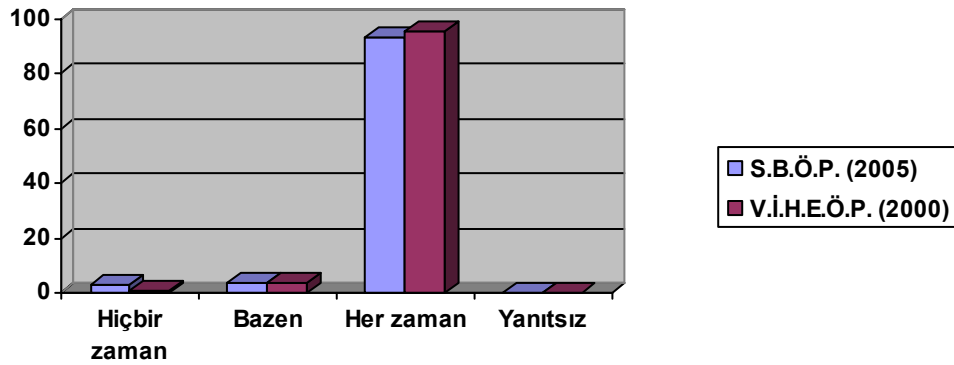
Şekil 12: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin Doktor Sinan’ın Yerinde Olsalardı İlaç Fiyatını Düşürüp Düşürmemeye Konusunda Verdikleri Kararlardan Aldıkları Puanların Yüzdelerik Dağılımı

Şekil 12’de de görüldüğü gibi ilgili soruyu yanıtlayan 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %25’i 1 puan; %59’u 2 puan; %14’ü de 3 puan almıştır. Öğrencilerin %5’i bu soruyu yanıtız bırakmışlardır. Aynı soruyu yanıtlayan 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %36’sı 1 puan; %51’i 2 puan; %13’ü ise 3 puan almıştır.

7.-8. sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %25’i, 6.-7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %36’sı ilgili durum hakkında karar alırken bireysel gereksinimlerini ön planda tuttıkları

için 1 puan almışlardır. Bu bulgudan yola çıkarak 1 puan alan öğrencilerin benzer bir durumla karşılaştıklarında insan haklarına uygun davranamayacakları, bir dünya vatandaşı olduğunun farkında olmadıkları ve etik olarak yapması gerekeni yapamayacakları yorumuna ulaşılabilir. V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %59'u, S.B. dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %51'i ilgili durum hakkında karar alırken bireylerin mutlu hissetmesinin sağlanması nedenine bağlı olarak yanıt verdikleri için 2 puan almışlardır. V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %14'ü, S.B. dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %13'ü ilgili durum hakkında karar alırken insan haklarını göz önünde bulundurdukları için 3 puan almışlardır. 3 puan alan öğrencilerin öğrenim gördükleri öğretim programına göre karşılaştırılması yapıldığında V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinin S.B. dersi (2005) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin yüzdelerinden %1 daha fazla olduğu bulgusuna rastlanmaktadır. Bu bulgudan yola çıkarak ölçülmek istenen demokrat yurttaş niteliğine uygun davranış kazandırması açısından V.İ.H.E. dersi (2000) öğretim programının çok düşük bir oranda daha etkili olduğu söylenebilir.

“Doktor Sinan” adlı öyküde ölçülmek istenen Demokrat Yurttaş Nitelikleri hakkındaki öğrenci görüşlerinin belirlenmesi için ölçekte 6 adet önermenin yer aldığı bir tabloya yer verilmiştir. Öğrencilerin tabloda yer alan önermelere ilişkin görüşleri şu şekildedir.

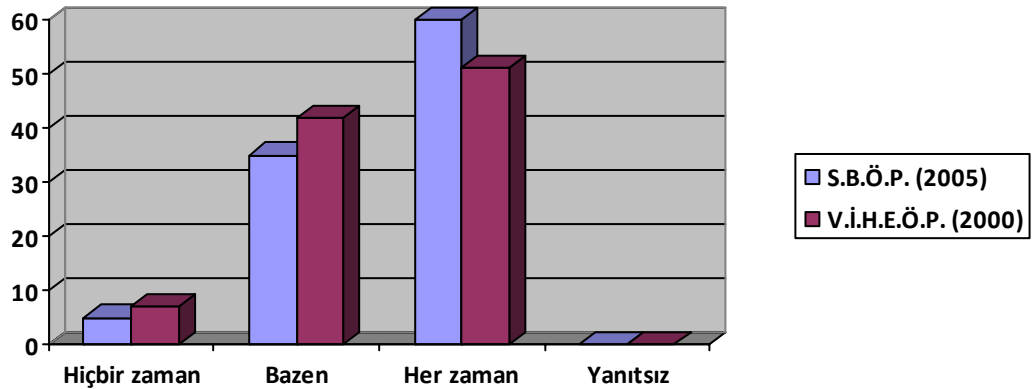

Şekil 13: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler, İnsan Haklarına Uygun Davranmalıdırlar” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri

“Bireyler insan haklarına uygun davranmalıdırlar” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %1’i hiçbir zaman, %4’ü bazen, %95’i de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %3’ü hiçbir zaman, %4’ü bazen, %93’ü de her zaman şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Hem V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) hem de Sosyal Bilgiler öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin büyük bir bölümü bireylerin her zaman insan haklarına uygun davranmaları gerektiği biçiminde görüş bildirmişlerdir.

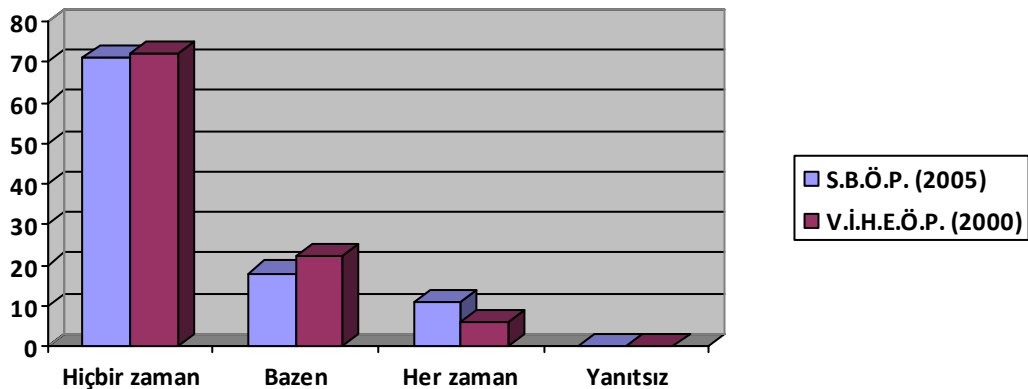

Şekil 14: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler Kendi Ülkeleri Dışında İnsan Haklarına Karşı Gerçekleşen Olumsuzluklarla da İlgilenmelidirler” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri

“Bireyler kendi ülkeleri dışında insan haklarına karşı gerçekleşen olumsuzluklarla da ilgilenmelidirler” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %7’si hiçbir zaman, %42’si bazen, %51’i de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %5'i hiçbir zaman, %35'i bazen, %60'ı da her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir.

V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %51', Sosyal Bilgiler öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin ise %60'ı bireylerin kendi ülkeleri dışında insan haklarına karşı gerçekleşen olumsuzluklarla da her zaman ilgilenmeleri gerektiği biçiminde görüş bildirmişlerdir. Karşılaştırılan iki programda da öğrenim gören öğrencilerin görüşleri arasındaki yüzdeler Sosyal Bilgiler dersi (2005) öğretim programında "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanının yer almasından kaynaklanabileceği yorumu yapılabilir.

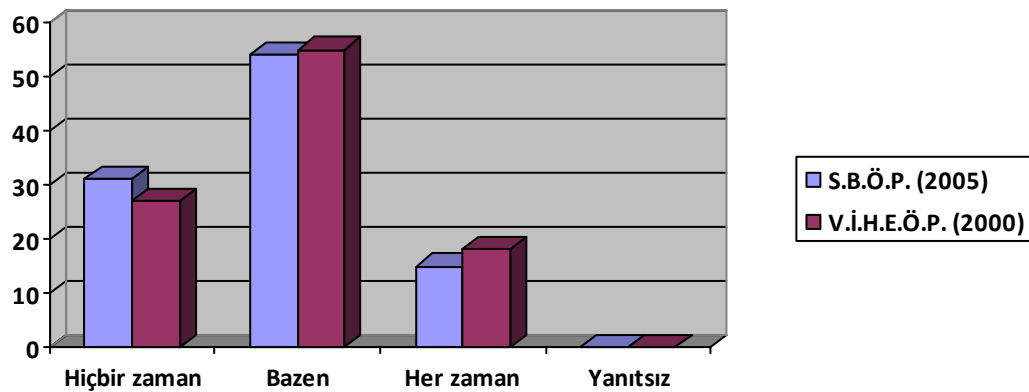

Şekil 15: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin "Bireyler Olumsuzluklar Yaşamamak İçin İnsan Haklarını Çiğneyebilirler" Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri

"Bireyler olumsuzluklar yaşamamak için insan haklarını çiğneyebilirler" önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %72'si hiçbir zaman, %22'si bazen, %6'sı da her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %71'i hiçbir zaman, %18'i bazen, %11'i de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir.

V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %72'si, Sosyal Bilgiler öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin ise %71'i bireylerin olumsuzluklar yaşayacak olsalar bile hiçbir zaman insan haklarını çiğneyecek davranışlarda bulunmamaları gerektiği biçiminde görüş bildirmişlerdir. V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %28'i, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin ise %29'u bireylerin olumsuz etkilenmemeleri için insan haklarını çiğneyebilecekleri biçiminde görüş belirtmişlerdir. “Bireyler insan haklarına uygun davranmalıdırlar” önermesine %90'larda her zaman biçiminde görüş belirtmiş olmalarına rağmen öğrencilerin olumsuzluklardan etkilenmemek için insan hakları ihlalleri yapabilecek olmaları her iki öğretim programında da insan haklarının önemini yeterince kazandırılmadığı biçiminde yorumlanabilir.

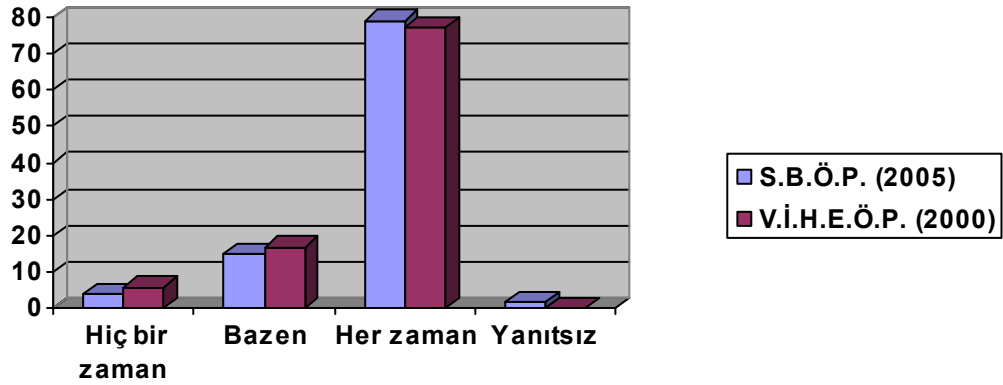

Şekil 16: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Dünya’nın Neresinde Olursa Olsun İnsan Haklarına Karşı Yaşanan Olumsuzluklar Her Bireyi İlgilendirmemelidir” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri

“Dünya’nın neresinde olursa olsun insan haklarına karşı yaşanan olumsuzluklar her bireyi ilgilendirmemelidir” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %27’si hiçbir zaman, %55’i bazen, %18’i de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %31'i hiçbir zaman, %54'ü bazen, %15'i de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir.

V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %27'si, Sosyal Bilgiler öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin ise %31'i dünyanın neresinde olursa olsun insan haklarına karşı yaşanan olumsuzlukların her bireyi ilgilendirmesi gerektiği biçiminde görüş bildirmişlerdir.

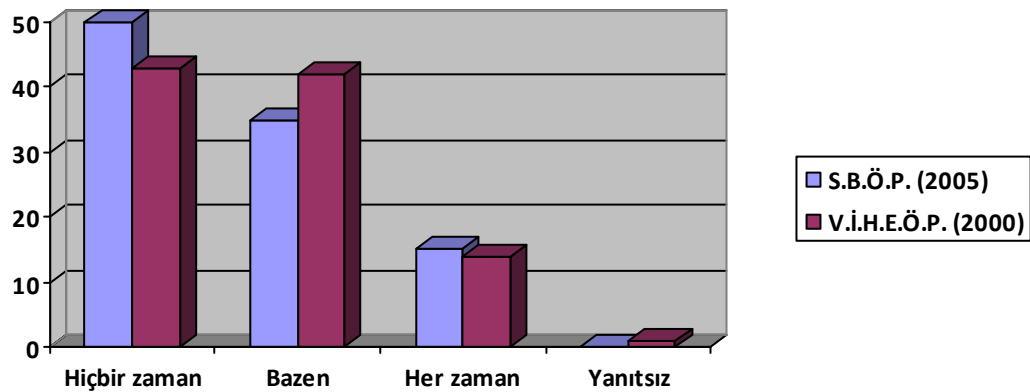
Şekil 17: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler, Dünya Geneline Kabul Gören Değerlere Uygun Davranışlar Sergilemelidirler” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri

“Bireyler Dünya genelinde kabul gören değerlere uygun davranışlar sergilemelidirler” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %6'sı hiçbir zaman, %17'si bazen, %77'si de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %4'ü hiçbir zaman, %15'i bazen, %79'u da her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir.

V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %77'si, Sosyal Bilgiler öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin

ise %79'u bireylerin her zaman dünya genelinde kabul gören değerlere uygun davranışlar sergilemeleri gerektiği biçiminde görüş bildirmişlerdir.

Şekil 18: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler Olumsuzluklar Yaşamamak İçin Etik Kurallara Uygun Davranmayabilir” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri

“Bireyler olumsuzluklar yaşamamak için etik değerlere uygun davranmayabilirler” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %43’ü hiçbir zaman, %42’si bazen, %14’ü de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir.

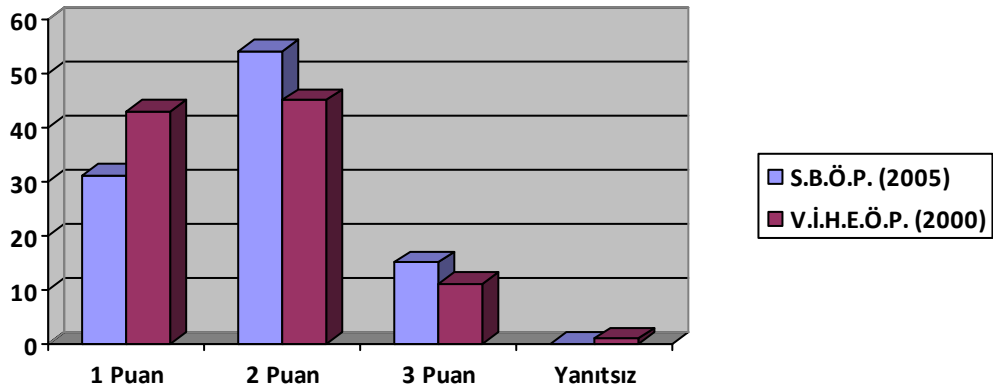
Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %50’si hiçbir zaman, %35’i bazen, %15’i de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir.

V.İ.H.E. dersi (2000) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin %43’ü, Sosyal Bilgiler (2005) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin ise %50’si bireylerin olumsuzluklar yaşayacak olsalar bile hiçbir zaman etik değerlere ters düşen davranışlarda bulunmamaları gerektiği biçiminde görüş bildirmişlerdir. V.İ.H.E. dersi (2000) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin %57’sinin, Sosyal Bilgiler dersi (2005) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin de %50’sinin olumsuzluklardan etkilenmemek için ya her zaman ya da bazen etik değerlere uygun olmayan davranışlar gösterebilecekleri biçiminde yorumlanmaktadır. Öğrencilerin bu önerme ile

ilgili görüşlerinin olumsuz olmasının sebebi olarak öğrencilerin bireysel gereksinimlerini daha çok ön planda tuttıkları için davranışlarının ve düşüncelerinin olumsuz etkilendiği düşünülmektedir.

3. “Ulubey Kasabası” Adlı Öyküye Yönelik Öğrenci Yanıtlarıyla İlgili Bulgular

Öğrencilerin ölçekte yer alan “Siz, Hâkim’in yerinde olsaydınız, İlhan Bey’e ceza verip vermeme konusunda ne karar verirdiniz? Kararınızın nedenlerini açıklayınız.” Sorusuna verdikleri yanıtlar dereceli puanlama anahtarı (EK 3) kullanılarak puanlandırılmıştır. Her iki öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin bu soruya ilişkin olarak aldıkları puanlar Şekil 19’da verilmiştir.

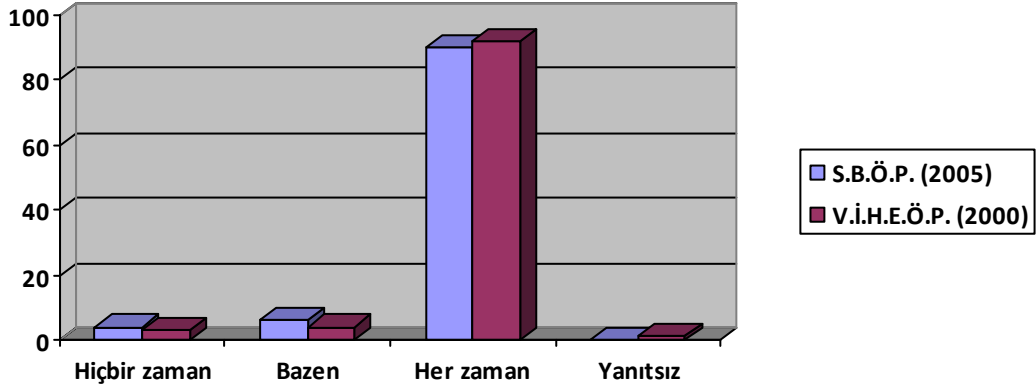

Şekil 19: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin Hâkim’in Yerinde Olsalardı, İlhan Bey’e Ceza Verip Vermeme Konusunda Verdikleri Kararlardan Aldıkları Puanların Yüzdeleri

Şekil 19’da da görüldüğü gibi ilgili soruyu yanıtlayan 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %43’ü 1 puan; %45’i 2 puan; %11’i de 3 puan almıştır. Öğrencilerin %1’i bu soruyu yanıtless bırakmışlardır. Aynı soruyu yanıtlayan 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %31’i 1 puan; %54’ü 2 puan; %15’i ise 3 puan almıştır.

7.-8. sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %43'ü, 6.-7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %31'i bireysel gereksinimlerini göz önünde bulundurarak karar aldıkları için 1 puan almışlardır. Bu yüzdeler dilimlerde yer alan öğrencilerin; Yasalar karşısında herkese eşit davranılması gerektiğini düşünmedikleri, zaman zaman sorumluluklarının farkında olmayarak sorumluluklarını yerine getiremeyecekleri yorumu yapılabilir. V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %45'inin, S.B. dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin de %54'nün ilgili sorun hakkında bireylerin mutlu hissetmelerini sağlamak için olumlu karar verdikleri görülmektedir. V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %11'i, S.B. dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %15'i ilgili sorun hakkında karar alırken yasalar karşısında herkese eşit davranılması gerektiğinin farkında olarak, sorumluluklarının farkında ve sorumluluklarını yerine getirebilecekleri şeklinde yorumlanmaktadır. Karşılaştırılan her iki öğretim programında 3 puan alan öğrencilerin kendi öğrenim gördükleri program içerisindeki yüzdelerinin genele oranla oldukça düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca her iki öğretim programı arasında büyük bir fark görülmemekle birlikte S.B. öğretim programının (2005) ilgili demokrat yurttaş niteliğine uygun davranış gösterme açısından V.İ.H.E. dersi öğretim programına göre daha etkili olduğu söylenebilir.

“Ulubey Kasabası” adlı öyküde ölçülmek istenen Demokrat Yurttaş Nitelikleri hakkındaki öğrenci görüşlerinin belirlenmesi için ölçekte 6 adet önermenin yer aldığı bir tabloya yer verilmiştir. Öğrencilerin tabloda yer alan önermelere ilişkin görüşleri şu şekildedir.

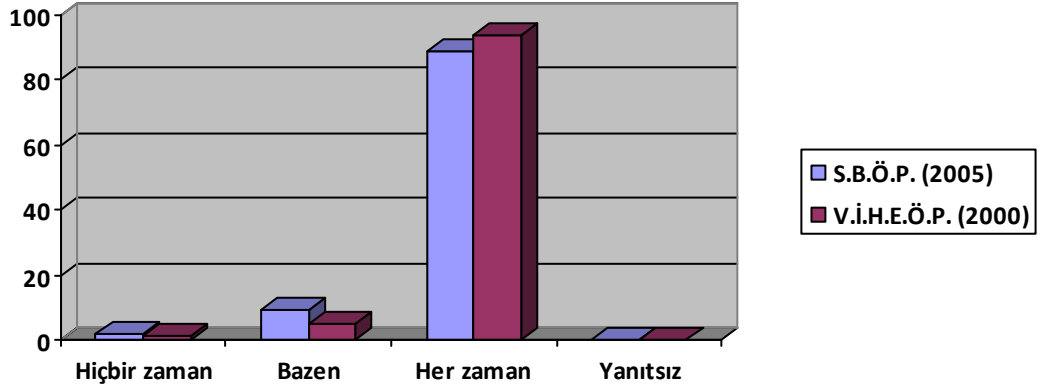

Şekil 20: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “ Yasalar Karşısında Herkese Eşit Davranılmalıdır” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri

“Yasalar karşısında herkese eşit davranılmalıdır” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %3’ü hiçbir zaman, %4’ü bazen, %92’si de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %1’i ilgili önerme hakkında görüş bildirmemişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %4’ü hiçbir zaman, %6’sı bazen, %90’ı da her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir.

V.İ.H.E. dersi (2000) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin %92’si, Sosyal Bilgiler (2005) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin ise %90’ı yasalar karşısında herkese her zaman eşit davranılması gerektiği biçiminde görüş bildirmişlerdir. Bu bulgulardan yola çıkılarak her iki öğretim programında da yasalar karşısında eşitliğin öneminin vurgulanmış olduğu yorumu yapılabilir.

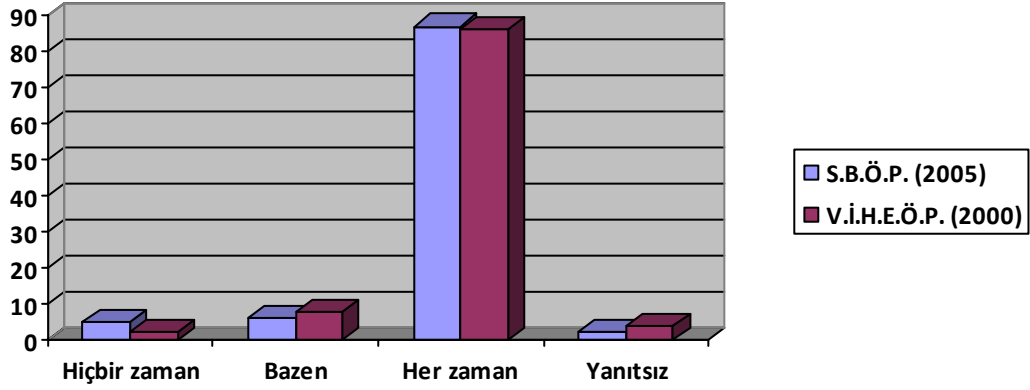

Şekil 21: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Her Birey Sorumluluklarını Bilmelidir” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri

“Her birey sorumluluklarını bilmelidir” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %1’i hiçbir zaman, %5’i bazen, %94’ü de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %2’si hiçbir zaman, %9’u bazen, %89’u da her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir.

V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %94’ünün, Sosyal Bilgiler öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin ise %89’unun “bireyler her zaman sorumluluklarını bilmelidir” biçiminde görüş bildirmişlerdir. Öğrencilerin “Ayşe Güngör’ün Zor Kararı” adlı öyküde de benzer bir önermeye yine aynı biçimde görüş belirtmiş olmaları her iki öğretim programının da sorumluluk bilinci kazandırma da etkili ve tutarlı olduğunu düşündürmektedir.

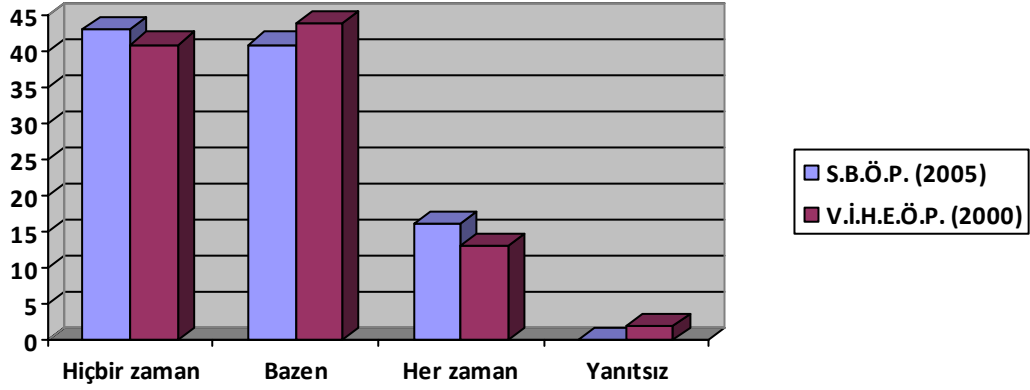

Şekil 22: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Her Birey Sorumluluklarını Yerine Getirmelidir” Önermesi İle İlgili Olarak Görüşlerinin Yüzdeleri

“Her birey sorumluluklarını yerine getirmelidir” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %2’si hiçbir zaman, %8’i bazen, %86’sı da her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %4’ü ilgili önerme hakkında görüş belirtmemişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %5’i hiçbir zaman, %6’sı bazen, %87’si de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %2’si ilgili önerme hakkında görüş belirtmemişlerdir.

V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %86’sı, Sosyal Bilgiler öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin ise %87’si bireylerin her zaman sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiği biçiminde görüş bildirmişlerdir. Öğrencilerin “Ayşe Güngör’ün Zor Kararı” adlı öyküde de benzer bir önermeye yine aynı biçimde görüş belirtmiş olmaları her iki öğretim programının da sorumluluklarını yerine getirme davranışı kazandırma da etkili ve tutarlı olduğunu düşündürmektedir.

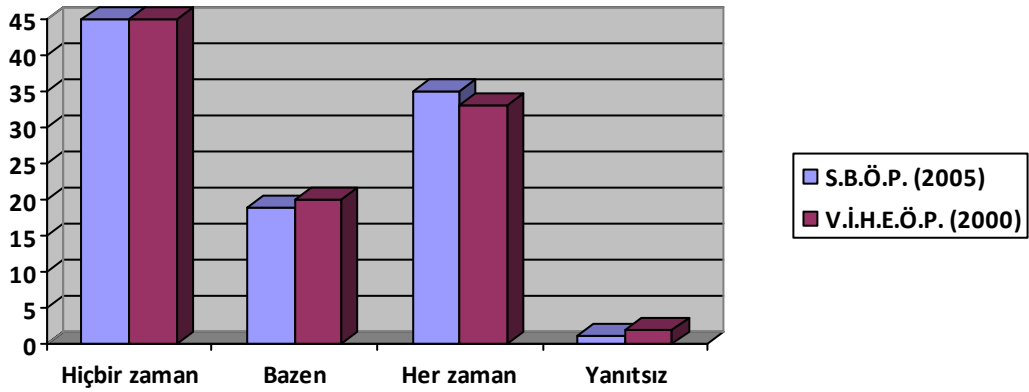

Şekil 23: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler Toplumun Çıkarlarını Göz Önünde Bulundurarak Yasalara Aykırı Davranabilirler” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri

“Bireyler toplumun çıkarlarının göz önünde bulundurarak yasalara aykırı davranabilirler” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %41’i hiçbir zaman, %44’ü bazen, %13’ü de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %2’si ilgili önerme hakkında görüş belirtmemişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %43’ü hiçbir zaman, %41’i bazen, %16’sı da her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir.

V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %41’i, Sosyal Bilgiler öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin ise %43’ü bireylerin hiçbir zaman toplumun çıkarı için bile olsa yasalara aykırı davranmamaları gerektiği biçiminde görüş bildirmişlerdir. Bu önerme ile ilgili olarak her iki öğretim programında da “bazen” biçiminde görüş bildiren öğrencilerin oranlarının yüksek olması dikkat çekicidir. Ancak öğrencilerin bu biçimde görüş bildirirken ne düşündükleri hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

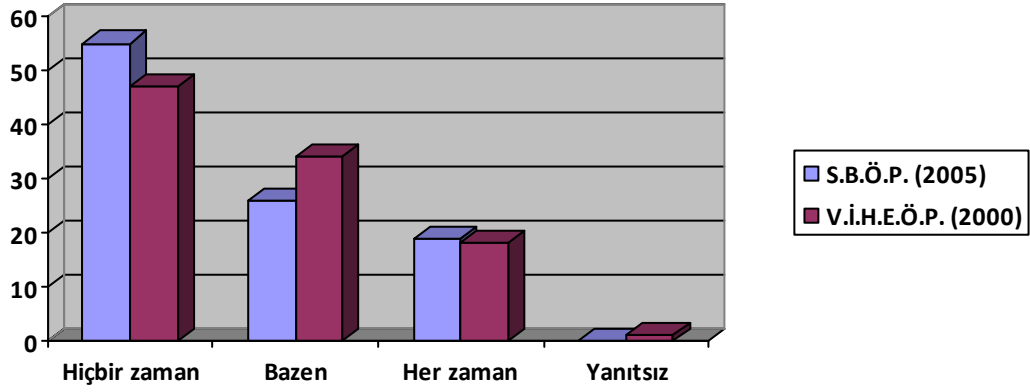

Şekil 24: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Toplum İçin Önemli Kişiler Yasalar Karşısında Korunmalıdır” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri

“Toplum için önemli kişiler yasalar karşısında korunmalıdır” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %45’i hiçbir zaman, %20’si bazen, %33’ü de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %2’si ilgili önerme hakkında görüş belirtmemişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %45’i hiçbir zaman, %19’u bazen, %35’i de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %1’i ilgili önerme hakkında görüş bildirmemiştir.

Hem V.İ.H.E. dersi (2000) hem de Sosyal Bilgiler (2005) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin ise %45’i toplum için önemli kişilerin hiçbir zaman yasalar karşısında korunmaması gerektiği biçiminde görüş bildirmişlerdir. Bu görüşe karşı geri kalan yüzdelerdeki öğrencilerin yasaların bazen ya da her zaman için toplum için önemli kişileri koruması gerektiğini düşündükleri yorumu yapılabilmektedir.

Şekil 25: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler Sorumluluklarının Neler Olduğunu Bilmek Zorunda Olmamalıdır” Önermesi İle İlgili Olarak Görüşlerinin Yüzdeleri

“Bireyler sorumluluklarının neler olduğunu bilmek zorunda olmamalıdır” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %47’si hiçbir zaman, %34’ü bazen, %18’i de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %1’i ilgili önerme hakkında görüş belirtmemişlerdir.

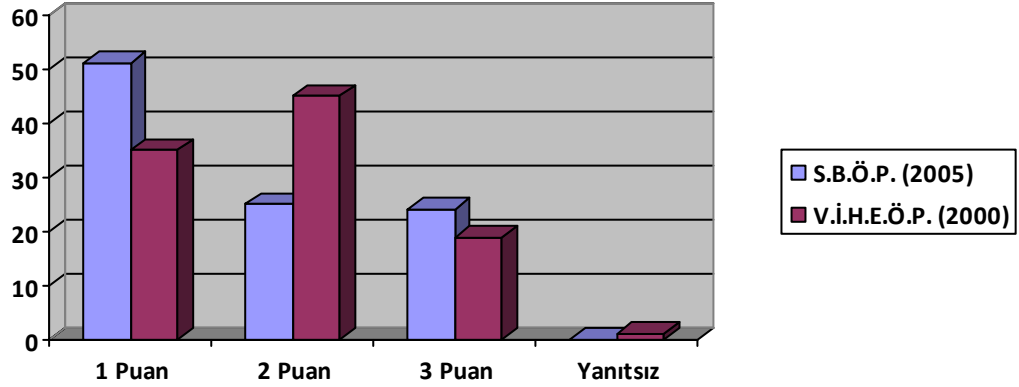
Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %55’i hiçbir zaman, %26’sı bazen, %19’u da her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir.

V.İ.H.E. dersi (2000) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin %47’si, Sosyal Bilgiler (2005) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin ise %55’i bireylerin sorumluluklarının neler olduğunu bilmeleri gerektiği biçiminde görüş bildirmişlerdir.

4. “İş Başvurusu” Adlı Öyküye Yönelik Öğrenci Yanıtlarıyla İlgili Bulgular

Öğrencilerin ölçekte yer alan “Siz, Erdoğan Bey”in yerinde olsaydınız, Samuel’i işe alıp almama konusunda ne karar verirdiniz? Kararınızın nedenlerini açıklayınız.” Sorusuna verdikleri yanıtlar dereceli puanlama

anahtarı (EK 3) kullanılarak puanlandırılmıştır. Her iki öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin bu soruya ilişkin olarak aldıkları puanları şekil 26'da verilmiştir.

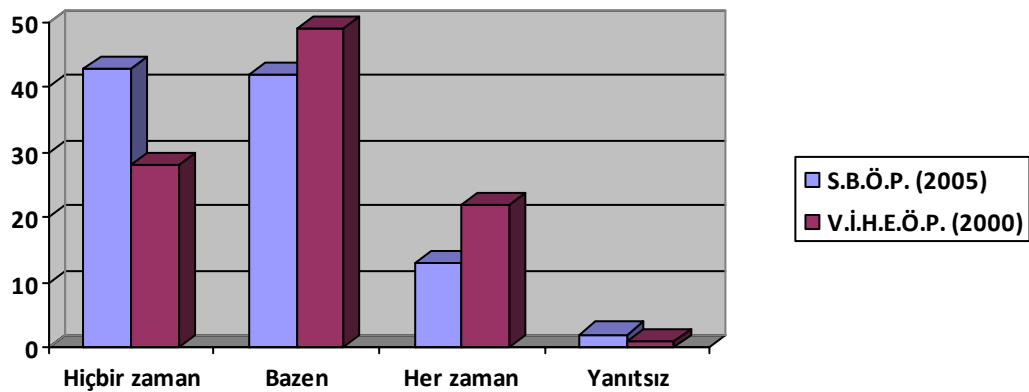
Şekil 26: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin Erdoğan Bey'in Yerinde Olsalardı Samuel'i İşe Alıp Almama Konusunda Verdikleri Kararlardan Aldıkları Puanların Yüzdeleri

Şekil 26'ta da görüldüğü gibi ilgili soruyu yanıtlayan 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %35'i 1 puan; %45'i 2 puan; %19'u da 3 puan almıştır. Öğrencilerin %1'i bu soruyu yanıtsız bırakmışlardır. Aynı soruyu yanıtlayan 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %51'i 1 puan; %25'i 2 puan; %24'ü ise 3 puan almıştır.

7.-8. sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %35'i, 6.-7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %51'i bireysel gereksinimlerini göz önünde bulundurarak karar aldıkları için 1 puan almışlardır. Bu yüzdeler dilimlerde yer alan öğrencilerin; benzer bir durumla karşı karşıya kaldıklarında önyargılarının etkisi altında kalabilecekleri, insanlar arasında ırk, dil, din vb. ayrımlarda bulunabilecekleri ve insan haklarına uygun davranamayacakları biçiminde yorumlanmaktadır. Sosyal Bilgiler öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin benzer bir durumda karşılaştıklarında bireysel gereksinimlerin V.İ.H.E. dersi öğretim programında

öğrenim gören öğrencilere göre daha fazla ön plana çıkardıkları görülmektedir. V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %45'inin, S.B. dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin de %24'nün ilgili sorun hakkında bireylerin mutlu hissetmelerini sağlamak için olumlu karar verdikleri görülmektedir. V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %19'u, S.B. dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %24'ü ilgili sorun hakkında karar alırken ön yargılarının etkisi altında kalmadan, insanlar arasında ırk, dil, din vb. ayırım gözetmeden ve insan haklarına uygun biçimde karar alabilecekleri şeklinde yorumlanmaktadır. Karşılaştırılan her iki öğretim programında 3 puan alan öğrencilerin kendi öğrenim gördükleri program içerisindeki yüzdelerinin genele oranla oldukça düşük olduğu görülmekte ve her iki öğretim programı arasında büyük bir fark görülmemektedir. Ancak ilgili demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranış kazandırması açısından S.B. dersi öğretim programının (2005) daha etkili olduğu yorumu yapılabilir.

“İş Başvurusu” adlı öyküde ölçülmek istenen Demokrat Yurttaş Nitelikleri hakkındaki öğrenci görüşlerinin belirlenmesi için ölçekte 6 adet önermenin yer aldığı bir tabloya yer verilmiştir. Öğrencilerin tabloda yer alan önermelere ilişkin görüşleri şu şekildedir.

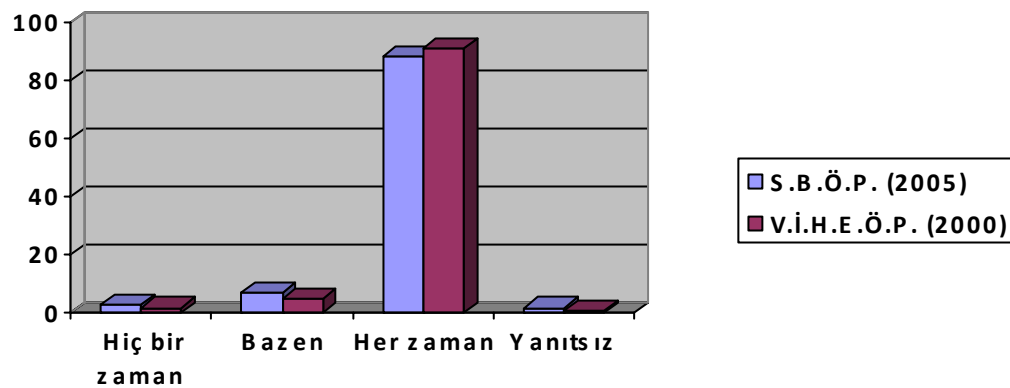

Şekil 27: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler Diğer İnsanlara Karşı Önyargılı Davranmalıdırlar” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri

“Bireyler diğer insanlara karşı ön yargılı davranmalıdırlar” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %28’si hiçbir zaman, %49’u bazen, %22’si de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %1’i ilgili önerme hakkında görüş belirtmemişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %43’ü hiçbir zaman, %42’si bazen, %13’ü de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %2’i ilgili önerme hakkında görüş belirtmemişlerdir.

V.İ.H.E. dersi (2000) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin %28’i, Sosyal Bilgiler (2005) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin ise %43’ü bireylerin diğer insanlara karşı hiçbir zaman önyargılı davranmamaları gerektiği biçiminde görüş bildirmişlerdir.

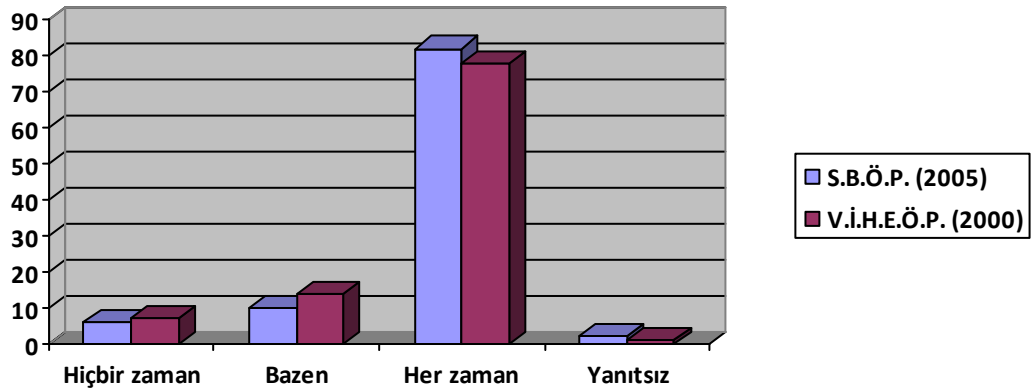

Şekil 28. Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler İnsan Haklarına Saygılı Davranmalıdırlar” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri

“Bireyler insan haklarına saygılı davranmalıdırlar” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %2’si hiçbir zaman, %5’i bazen, %91’i de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %1’i ilgili önerme hakkında görüş belirtmemişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %3'ü hiçbir zaman, %7'si bazen, %88'i de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %2'i ilgili önerme hakkında görüş belirtmemişlerdir.

V.İ.H.E. dersi (2000) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin %91'i, Sosyal Bilgiler (2005) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin ise %88'i bireylerin her zaman insan haklarına saygılı davranmaları gerektiği biçiminde görüş bildirmişlerdir.

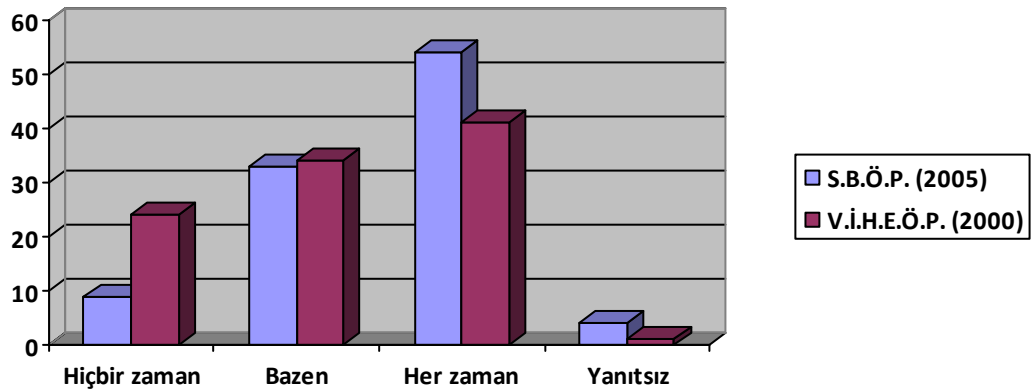
Şekil 29: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “İnsanlar Arasında Ayrımcılık Yapılmamalıdır.” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri

“İnsanlar arasında ayrımcılık yapılmamalıdır” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %7'si hiçbir zaman, %14'ü bazen, %78'i de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %1'i ilgili önerme hakkında görüş belirtmemişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi (2005) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin %6'sı hiçbir zaman, %10'u bazen, %82'i de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %2'i ilgili önerme hakkında görüş belirtmemişlerdir.

V.İ.H.E. dersi (2000) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin %78'i, Sosyal Bilgiler (2005) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin

ise %82'si insanlar arasında hiçbir zaman ayrımcılık yapılmaması gerektiği biçiminde görüş bildirmişlerdir.

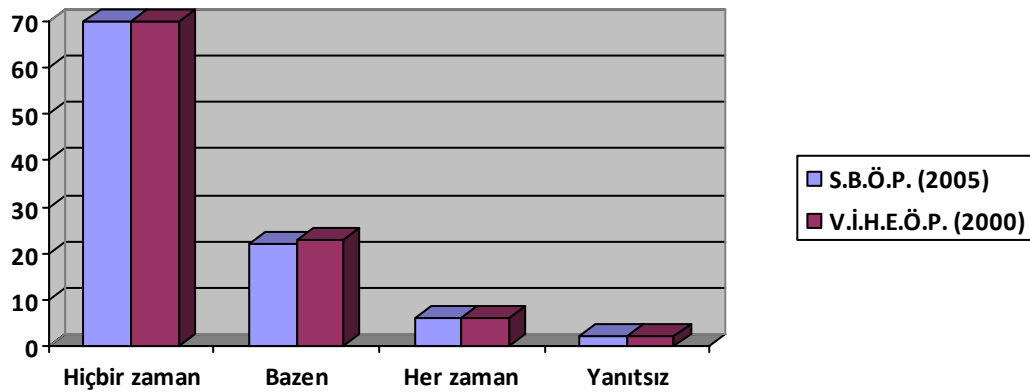

Şekil 30: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireylerin Geçmiş Yaşantıları Tanımadıkları İnsanlara Karşı Olan Davranışlarını Etkilememelidir” Önermesi İle İlgili Öğrenci Görüşlerinin Yüzdeleri

“Bireylerin geçmiş yaşantıları diğer insanlara karşı olan davranışlarını etkilememelidir” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %24’ü hiçbir zaman, %34’ü bazen, %41’i de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %1’i ilgili önerme hakkında görüş belirtmemişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %9’u hiçbir zaman, %33’ü bazen, %54’ü de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %4’ü ilgili önerme hakkında görüş belirtmemişlerdir.

V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %41’i, Sosyal Bilgiler öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin ise %54’ü bireylerin geçmiş yaşantıları diğer insanlara karşı olan davranışlarını etkilememesi gerektiği biçiminde görüş bildirmişlerdir.

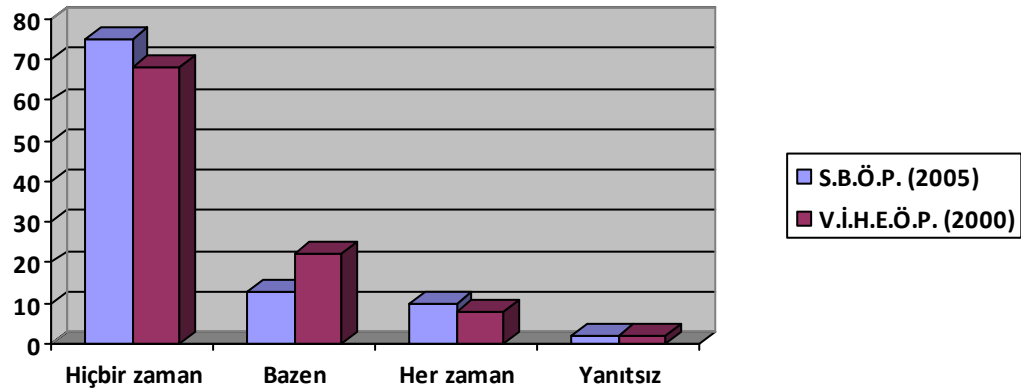

Şekil 31: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “Bireyler Olumsuzluklar Yaşamamak İçin İnsan Hakları İhlâllerinde Bulunabilirler” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri

“Bireyler olumsuzluklar yaşamamak için insan hakları ihlâlerinde bulunabilirler” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %70’i hiçbir zaman, %23’ü bazen, %6’sı da her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %1’i ilgili önerme hakkında görüş belirtmemişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %70’i hiçbir zaman, %22’si bazen, %6’sı da her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %2’i ilgili önerme hakkında görüş belirtmemişlerdir.

Hem V.İ.H.E. dersi (2000) hem de Sosyal Bilgiler dersi (2005) öğretim programında öğrenim gören öğrencilerin %70’i, bireylerin olumsuzluklar yaşamamak için hiçbir zaman insan hakları ihlâllerinde bulunmamaları gerektiği biçiminde görüş bildirmişlerdir.

Şekil 32: Öğrenim Gördükleri Öğretim Programına Göre Öğrencilerin “İnsanlar Arasında Renk, Dil, Din Farklılıklarına Göre Ayrımcılık Yapılabilir” Önermesi İle İlgili Görüşlerinin Yüzdeleri

“İnsanlar arasında renk, dil, din farklılıklarına göre ayrımcılık yapılabilir” önermesi ile ilgili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %68’i hiçbir zaman, %22’si bazen, %8’i de her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %2’si ilgili önerme hakkında görüş belirtmemişlerdir.

Aynı önermeyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin %75’i hiçbir zaman, %13’ü bazen, %10’u da her zaman biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %2’i ilgili önerme hakkında görüş belirtmemişlerdir.

V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilerin %68’i, Sosyal Bilgiler öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin ise %75’i insanlar arasında renk, dil, din farklılıklarına göre hiçbir zaman ayrımcılık yapılmaması gerektiği biçiminde görüş bildirmişlerdir.

Aşağıda, ailedeki birey sayısı, ailenin gelir durumu, anne ve babanın öğrenim durumları değişkenleri açısından öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranma ve niteliklere ilişkin görüş puanlarına ait betimsel istatistiklerine yer verilmiştir.

Çizelge 15'te Ailedeki birey sayısı değişkenine ve öğrencilerin öğrenim gördükleri öğretim programına göre DYNUD ortalama puanları ve standart sapmaları sunulmuştur.

Çizelge 15. Ailedeki Birey Sayısı ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Ailedeki Birey Sayısı	6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler 2005 Öğretim Programı			7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi 2000 Öğretim Programı			Toplam		
	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss
4 ve altı	129	8,64	1,76	91	8,45	1,86	220	8,56	1,80
5	80	8,72	2,23	73	8,08	1,87	153	8,41	2,09
6 ve yukarı	45	8,44	2,04	61	7,75	1,87	106	8,04	1,96

Çizelge 15'de de görüldüğü gibi 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilere ilişkin olarak, ailedeki birey sayısı 4 ve aşağısı olan öğrencilerin Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma (DYNUD) puanları $\bar{X} = 8.64$, ailedeki birey sayısı 5 olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 8.72$ ve ailedeki birey sayısı 6 ve yukarısı olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 8.44$ 'tür. V.İ.H.E. dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilere ilişkin olarak, ailedeki birey sayısı 4 ve aşağısı olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 8.45$, ailedeki birey sayısı 5 olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 8.08$ ve ailedeki birey sayısı 6 ve yukarısı olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 7.75$ olarak bulunmuştur.

Çift yönlü varyans analizi, bu üç grubun Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma toplam puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir [$F_{(2-473)} = 1.88 p > .05$].

Analiz sonuçlarına göre 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrenciler ile 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmuştur, [$F_{(1-473)} = 7.50$ $p < .05$]. Bu fark 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında (2005) öğrenim gören öğrencilerin lehinedir. 2000 programında öğrenim gören öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 8.09$ iken 2005 programında öğrenim gören öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 8.60$ 'tır.

Öğrenim görülen programın ve ailede bulunan birey sayısının Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma puanı üzerindeki ortak etkisi anlamlı bulunmamıştır [$F_{(2-473)} = 0.86$ $p > .05$] (Çizelge 16).

Çizelge 16. Ailedeki Birey Sayısı ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma Puanlarının ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Birey Sayısı	13,98	2	6.99	1.88	.153	.008
Program	27,87	1	27.87	7.50	.006	.016
B x P	6,44	2	3.22	.86	.421	.004
Hata	1756,00	473	3.71			
Toplam	35627,00	479				

Çizelge 17'de Ailedeki birey sayısı değişkenine ve öğrencilerin öğrenim gördükleri öğretim programına göre DYNİG ortalama puanları ve standart sapmaları sunulmuştur.

Çizelge 17. Ailedeki Birey Sayısı ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine İlişkin Görüş Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Ailedeki Birey Sayısı	6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler 2005 Öğretim Programı			7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi 2000 Öğretim Programı			Toplam		
	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss
4 ve altı	109	44,3	7,21	80	41,8	5,64	189	43,3	6,70
5	75	41,5	7,56	62	41,6	5,54	137	41,5	6,70
6 ve yukarı	35	41,6	6,50	46	42,1	5,41	81	41,9	5,87

Çizelge 17'de de görüldüğü gibi 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilere ilişkin olarak, ailedeki birey sayısı 4 ve aşağısı olan öğrencilerin Demokrat Yurttaş Niteliklerine İlişkin Görüş (DYNİG) puanları $\bar{X} = 44.3$, ailedeki birey sayısı 5 olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 41.5$ ve ailedeki birey sayısı 6 ve yukarısı olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 41.6$ 'dır. 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilere ilişkin olarak ailedeki birey sayısı 4 ve aşağısı olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 41.8$, ailedeki birey sayısı 5 olan öğrencilerin puanları $\bar{X} = 41.6$ ve ailedeki birey sayısı 6 ve yukarısı olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 42.1$ olarak bulunmuştur.

Bu üç grubun DYNİG toplam puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F_{(2-401)} = 2.39, p > .05$]. Aynı zamanda 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrenciler ile 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır, [$F_{(1-401)} = .890, p > .05$]. Öğrenim görülen programın ve ailede bulunan birey sayısının Demokratik Yurttaşlık Niteliklerine İlişkin Görüşleri üzerindeki ortak etkisi anlamlı bulunmamıştır [$F_{(2-401)} = 2.28, p > .05$] (Çizelge 18).

Çizelge 18. Ailedeki Birey Sayısı ve Programa Göre Demokrat Yurттаş Niteliklerine İlişkin Görüş Puanlarının ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Birey	203,09	2	101,54	2,39	,093	,012
Program	37,77	1	37,77	,890	,346	,002
BireyXProgram	193,60	2	96,80	2,28	,104	,011
Hata	17020,04	401	42,44			
Toplam	750989	407				

Çizelge 19'da Ailenin aylık geliri değişkenine ve öğrencilerin öğrenim gördükleri öğretim programına göre DYNUD ortalama puanları ve standart sapmaları sunulmuştur.

Çizelge 19. Ailenin Aylık Geliri ve Programa Göre Demokratik Yurттаşlık Niteliklerine Uygunluk Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Ailenin Aylık Geliri	6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler 2005 Öğretim Programı			7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi 2000 Öğretim Programı			Toplam		
	N	X	Ss	N	X	Ss	N	X	Ss
500 YTL ve altı	30	7,46	1,676	51	7,70	1,591	81	7,61	1,616
501-999 YTL	65	8,81	2,149	67	8,16	1,830	132	8,48	2,013
1000-1499 YTL	60	8,76	1,977	36	8,88	1,878	96	8,81	1,932
1500 YTL ve üstü	41	9,07	2,114	23	8,82	2,059	64	8,98	2,081

Çizelge 19'da da görüldüğü gibi 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilere ilişkin olarak, ailelerinin aylık geliri 500 YTL ve aşağısı olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 7.46$, ailelerinin aylık geliri 501-999 YTL olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 8.81$, ailelerinin aylık geliri 1000-1499 YTL arası olan öğrencilerin DYNUD

puanları $\bar{X} = 8.76$ ve ailelerinin aylık geliri 1500 YTL ve üstü olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 9,07$ 'dir.

Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilere ilişkin olarak, ailelerinin aylık geliri 500 YTL ve aşağısı olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 7,70$, ailelerinin aylık geliri 501-999 YTL olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 8,16$, ailelerinin aylık geliri 1000-1499 YTL arası olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 8,88$ ve ailelerinin aylık geliri 1500 YTL ve üstü olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 8,82$ 'dir.

Dört grubun Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma toplam puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F_{(3-365)} = 7.571$, $p < .05$]. Gelir düzeyi artarken, öğrencilerin DYNUD puanları da artmaktadır. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrenciler ile Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin DYNUD toplam puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır, [$F_{(1-365)} = .398$, $p > .05$]. Öğrenim görülen programın ve ailenin toplam gelirinin DYNUD puanları üzerindeki ortak etkisi anlamlı bulunmamıştır [$F_{(3-365)} = 1.146$, $p > .05$]. (Çizelge 20).

Çizelge 20. Ailenin Aylık Geliri ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma Puanlarının ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Program	1,474	1	1,474	,398	,528	,001
Gelir	84,099	3	28,033	7,571	,000	0,059
ProgramXGelir	12,729	3	4,243	1,146	,330	0,09
Hata	1351,407	365	3,702			
Toplam	28192,00	373				

Çizelge 21'de Ailenin aylık geliri değişkenine ve öğrencilerin öğrenim gördükleri öğretim programına göre DYNİG ortalama puanları ve standart sapmaları sunulmuştur.

Çizelge 21. Ailenin Aylık Geliri ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine İlişkin Görüş Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Ailenin Aylık Geliri	6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler (2005) Öğretim Programı			7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi (2000) Öğretim Programı			Toplam		
	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss
500 YTL ve altı	26	39,88	8,286	37	40,97	5,262	63	40,52	6,637
501-999 YTL	61	43,26	7,143	62	42,03	5,050	123	42,64	6,183
1000-1499 YTL	43	44,58	6,680	31	43,12	5,737	74	43,97	6,302
1500 YTL ve üstü	38	43,86	6,975	22	40,72	6,943	60	42,71	7,071

Çizelge 21'de de görüldüğü gibi 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilere ilişkin olarak, ailelerinin aylık geliri 500 YTL ve aşağısı olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 39,88$, ailelerinin aylık geliri 501-999 YTL olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 43,26$, ailelerinin aylık geliri 1000-1499 YTL arası olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 44,58$ ve ailelerinin aylık geliri 1500 YTL ve üstü olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 43,86$ 'dır.

7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilere ilişkin olarak, ailelerinin aylık geliri 500 YTL ve aşağısı olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 40,97$, ailelerinin aylık geliri 501-999 YTL olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 42,03$, ailelerinin aylık geliri 1000-1499 YTL arası olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 43,12$ ve ailelerinin aylık geliri 1500 YTL ve üstü olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 40,72$ 'dir.

Dört grubun DYNİG toplam puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F_{(3-312)} = 3.181$, $p < .05$]. Gelir düzeyi artarken, öğrencilerin toplam DYNİG puanları da artmaktadır.

7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrenciler ile 6.-7.Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrenciler DYNİG toplam puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır, [$F_{(1-312)} = 2.387$, $p > .05$]. Öğrenim görülen programın ve ailenin toplam gelirin DYNİG toplam puanları üzerindeki ortak etkisi anlamlı bulunmamıştır [$F_{(3-312)} = 44.521$, $p > .05$] (Çizelge 22).

Çizelge 22. Ailenin Aylık Geliri ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine İlişkin Görüş Puanlarının ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Program	99,523	1	99,523	2,387	,123	,008
Gelir	397,75	3	132,583	3,181	,024	,030
ProgramXGelir	133,563	3	44,521	1,068	,363	,010
Hata	13006,02	312	41,686			
Toplam	592933	320				

Çizelge 23'te Babanın öğrenim durumu değişkenine ve öğrencilerin öğrenim gördükleri öğretim programına göre DYNUD ortalama puanları ve standart sapmaları sunulmuştur.

Çizelge 23. Babanın Öğrenim Durumu ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Babanın Öğrenim Durumu	6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler (2005) Öğretim Programı			7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi (2000) Öğretim Programı			Toplam		
	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss
İlkokul	61	8,32	1,546	103	7,87	1,774	164	8,04	1,702
Ortaokul	59	8,38	1,991	51	7,80	1,939	110	8,11	1,980
Lise	68	8,83	1,928	53	8,54	1,866	121	8,71	1,899
Yükseköğrenim	62	9,06	2,275	16	9,37	1,821	78	9,12	2,182

Çizelge 23'de de görüldüğü gibi 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilere ilişkin olarak, babaları ilkökul mezunu olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 8,32$, babaları ortaokul mezunu olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 8,38$, babaları lise mezunu olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 8,83$ ve babaları yükseköğrenim mezunu olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 9,06$ 'dır.

7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi (2000) öğretim programında öğrenim gören öğrencilere ilişkin olarak, babaları ilkökul mezunu olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 7,87$, babaları ortaokul mezunu olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 7,80$, babaları lise mezunu olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 8,54$ ve babaları yükseköğrenim mezunu olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 9,37$ 'dir.

Baba eğitim durumu açısından dört grubun Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma toplam puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F_{(3-465)} = 6.292$, $p < .05$]. Bu bulguya göre, yukarıdaki çizelge 23 incelendiğinde babanın eğitim durumu artarken, öğrencilerin DYNUD toplam puanları da artmaktadır. Gruplar arasındaki farkın kaynağını araştırmak amacı ile Post Hoc analizi yapılmıştır. Bu analize göre, 0.05 anlamlılık düzeyinde,

babaları ilkokul mezunu olan öğrenciler ile babaları lise ve yüksek öğrenim mezunu olmuş öğrencilerin DYNUD toplam puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Ayrıca babaları ortaokul mezunu olan öğrenciler ile yüksek öğrenim mezunu olan öğrencilerin DYNUD toplam puanları arasında da anlamlı bir fark vardır. Çizelge 24 post hoc analizi sonuçlarına göre tasarlanmıştır.

Çizelge 24. Post Hoc Analizi Sonuçları

Eğitim Düzeyi	Ortalama	Ortaokul	Lise	Üniversite
İlkokul	8,101	-	*	*
Ortaokul	8,097		-	*
Lise	8,693			-
Yükseköğrenim	9,220			

- : Aralarındaki fark anlamsız

*: Aralarındaki fark anlamlı

7.-8. sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrenciler ile 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilerin DYNUD toplam puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır, [$F_{(1-465)} = 1.650, p > .05$]. Öğrenim görülen programın ve baba eğitim durumunun DYNUD toplam puanları üzerindeki ortak etkisi anlamlı bulunmamıştır [$F_{(3-465)} = .701 p > .05$] (Çizelge 25).

Çizelge 25. Babanın Öğrenim Durumu ve Programa Göre Demokratik Yurttaşlık Niteliklerine Uygun Davranma Puanlarının ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Program	5,957	1	5,957	1,650	,200	,004
Baba	68,149	3	22,716	6,292	,000	,039
ProgramXBaba	7,588	3	2,529	,701	,552	,004
Hata	1678,72	465	3,610			
Toplam	35238	473				

Çizelge 26'da Babanın öğrenim durumu değişkenine ve öğrencilerin öğrenim gördükleri öğretim programına göre DYNİG ortalama puanları ve standart sapmaları sunulmuştur.

Çizelge 26. Babanın Öğrenim Durumu ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine İlişkin Görüş Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Babanın Öğrenim Durumu	6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler (2005) Öğretim Programı			7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi (2000) Öğretim Programı			Toplam		
	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss
İlkokul	54	42,05	6,156	85	41,94	5,689	139	41,98	5,853
Ortaokul	46	42,04	7,530	44	41,15	4,655	90	41,61	6,272
Lise	58	42,37	8,424	42	41,52	6,507	100	42,02	7,654
Yükseköğrenm	58	45,15	6,455	15	43,26	3,788	73	44,76	6,031

Çizelge 26'da da görüldüğü gibi 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilere ilişkin olarak, babaları ilkökul mezunu olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 42,05$, babaları ortaokul mezunu olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 42,04$, babaları lise mezunu olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 42,37$ ve babaları yükseköğrenim görmüş olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 45,15$ 'dir.

7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilere ilişkin olarak, babaları ilkökul mezunu olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 41,94$, babaları ortaokul mezunu olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 41,15$, babaları lise mezunu olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 41,52$ ve babaları yükseköğrenim görmüş olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 43,26$ 'dır.

Baba eğitim durumu açısından, dört grubun DYNİG toplam puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F_{(3-394)} = 1.872, p > .05$]. Aynı zamanda 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi (2000) öğretim

programında öğrenim gören öğrenciler ile 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi (2005) öğretim programında öğrenim gören öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır, [$F_{(1-394)} = 1.668, p > .05$]. Öğrenim görülen programın ve baba eğitim durumunun DYNİG puanları üzerindeki ortak etkisi anlamlı değildir [$F_{(3-394)} = 0.233, p > .05$] (Çizelge 27).

Çizelge 27. Babanın Öğrenim Durumu ve Programa Göre Demokratik Yurttaşlık Niteliklerine İlişkin Görüş Puanlarının ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Program	70,144	1	70,144	1,668	,197	,004
Baba	236,190	3	78,730	1,872	,134	,014
ProgramXBaba	29,430	3	9,810	,233	,873	,002
Hata	16570,007	394	42,056			
Toplam	740377	402				

Çizelge 28'de Annenin öğrenim durumu değişkenine ve öğrencilerin öğrenim gördükleri öğretim programına göre DYNUD ortalama puanları ve standart sapmaları sunulmuştur.

Çizelge 28. Annenin Öğrenim Durumu ve Programa Göre Demokratik Yurttaşlık Niteliklerine Uygun Davranma Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Annenin Öğrenim Durumu	6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler (2005) Öğretim Programı			7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi (2000) Öğretim Programı			Toplam		
	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss
İlkokul	111	8,51	1,98	143	7,94	1,73	254	8,19	1,87
Ortaokul	60	8,52	1,92	48	8,31	1,90	108	8,43	1,91
Lise ve üzeri	74	8,99	2,02	20	9,20	2,33	94	9,03	2,08

Çizelge 28'de de görüldüğü gibi 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilere ilişkin olarak, anneleri ilkökul mezunu olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 8,51$, anneleri ortaokul

mezunu olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 8.52$, anneleri lise ve üzeri öğrenim görmüş olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 8.99$ 'dur.

7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilere ilişkin olarak, anneleri ilkokul mezunu olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 7,94$, anneleri ortaokul mezunu olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 8,31$, anneleri lise ve üzeri öğrenim görmüş olan öğrencilerin DYNUD puanları $\bar{X} = 9,20$ 'dir.

Çift yönlü varyans analizi, bu üç grubun Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma toplam puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F_{(2-450)} = 5.171$ $p < .05$]. Anne eğitim düzeyi artarken öğrencilerin DYNUD puanları da artmaktadır. Farkın kaynağını araştırmak için post hoc analizi kullanılmıştır. Bu analiz sonucunda lise ve üzeri eğitim almış annelerin çocuklarının DYNUD puanları ($\bar{X} = 9.09$), anneleri ilkokul eğitimi almış çocukların DYNUD puanlarından ($\bar{X} = 8.22$) anlamlı bir şekilde yüksektir. Diğer gruplar arasındaki fark anlamlı değildir.

Diğer yandan 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrenciler ile 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F_{(1-450)} = .750$ $p > .05$]. Öğrenim görülen program ve anne eğitim düzeyinin, DYNUD puanı üzerindeki ortak etkisi de anlamlı bulunmamıştır [$F_{(2-450)} = 1.194$ $p > .05$] (Çizelge 29)

Çizelge 29. Annenin Öğrenim Durumu ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranma Puanlarının ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Program	2,748	1	2,748	,750	,387	,002
Anne	37,914	2	18,957	5,171	,006	,022
ProgramXAnne	8,753	2	4,376	1,194	,304	,005
Hata	1649,646	450	3,666			
Toplam	34041,000	456				

Çizelge 30'da Annenin öğrenim durumu değişkenine ve öğrencilerin öğrenim gördükleri öğretim programına göre DYNİG ortalama puanları ve standart sapmaları sunulmuştur.

Çizelge 30. Annenin Öğrenim Durumu ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine İlişkin Görüş Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Annenin Öğrenim Durumu	6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler (2005) Öğretim Programı			7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi (2000) Öğretim Programı			Toplam		
	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss
İlkokul	99	42,33	7,12	122	41,32	5,78	221	41,78	6,42
Ortaokul	47	41,96	6,99	38	42,18	5,36	85	42,06	6,28
Lise ve üzeri	66	44,89	7,56	18	43,89	4,44	84	44,68	7,00

Çizelge 30'da da görüldüğü gibi 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrencilere ilişkin olarak, anneleri ilkökul mezunu olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 42,33$, anneleri ortaokul mezunu olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 41,96$, anneleri lise ve üzeri öğrenim görmüş olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 44,89$ 'dur.

7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrencilere ilişkin olarak, anneleri ilkökul

mezunu olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 41,32$, anneleri ortaokul mezunu olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 42,18$, anneleri lise ve üzeri öğrenim görmüş olan öğrencilerin DYNİG puanları $\bar{X} = 43,89$ 'dur.

Çift yönlü varyans analizi, bu üç grubun Demokrat Yurttaş Niteliklerine İlişkin Görüş toplam puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F_{(2-384)} = 3.517$ $p < .05$]. Anne eğitim düzeyi artarken öğrencilerin DYNİG puanları da artmaktadır. Farkın kaynağını araştırmak için post hoc analizi kullanılmıştır. Bu analiz sonucunda lise ve üzeri eğitim almış annelerin çocuklarının DYNİG puanları ($\bar{X} = 44.39$), anneleri ilkokul ($\bar{X} = 41.83$) ve ortaokul ($\bar{X} = 42.07$) eğitimi almış çocukların DYNİG puanlarından anlamlı bir şekilde yüksektir. Diğer gruplar arasındaki fark anlamlı değildir.

Diğer yandan 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretim programında (2000) öğrenim gören öğrenciler ile 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (2005) öğrenim gören öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F_{(1-384)} = .546$ $p > .05$]. Öğrenim görülen program ve anne eğitim düzeyinin, DYNİG puanı üzerindeki ortak etkisi de anlamlı bulunmamıştır [$F_{(2-384)} = .286$, $p > .05$] (Çizelge 31).

Çizelge 31. Annenin Öğrenim Durumu ve Programa Göre Demokrat Yurttaş Niteliklerine İlişkin Görüş Puanlarının ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Program	23,293	1	23,293	,546	,460	,001
Anne	299,990	2	149,995	3,517	,031	,018
ProgramXAnne	24,436	2	12,218	,286	,751	,001
Hata	16376,546	384	42,647			
Toplam	720225	390				

BÖLÜM IV

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

SONUÇLAR

Bu araştırmanın sonuçları aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir.

1. Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranış kazandırması açısından 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (2005) ile 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Öğretim Programı (2000) arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (2005) lehinedir. Demokrat Yurttaş Niteliklerine Uygun Davranış kazandırması açısından 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı daha etkilidir.
2. Demokrat Yurttaş Niteliklerine İlişkin Olumlu Görüş kazandırması açısından 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Öğretim Programı arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.
3. Demokrat yurttaşın sahip olması beklenen;
 1. Görüşlerini hiçbir etki altında kalmadan söyler,
 2. Başkalarının düşüncelerini özgürce açıklamalarını engelleyecek davranışlardan kaçınır,
 3. Önyargılarının etkisinde kalmadan davranır,
 10. Sorumluluklarını bilir,
 11. Sorumluluklarını yerine getirir
 14. İnsan haklarına uygun davranır,
 15. Yasalar karşısında herkesin eşit olduğunu bilme bilir,
 16. İnsanlar arasında ırk, dil, din vb. hiçbir ayırım gözetmez.

niteliklerine uygun davranış kazandırma açısından 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (2005), 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi (2000) Öğretim Programına göre daha etkilidir.

4. Demokrat Yurttaşın sahip olması beklenen;

14. "İnsan haklarına uygun davranır,
16. Etik anlayış sahibidir,
23. Bir Dünya vatandaşı olduğunun farkındadır.

niteliklerine uygun davranış kazandırma açısından 7-8 Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Öretim Programı (2000), 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (2005)'na göre daha etkilidir.

5. Demokrat yurttaşın sahip olması beklenen;

1. Görüşlerini hiçbir etki altında kalmadan söyler,
2. Başkalarının düşüncelerini özgürce açıklamalarını engelleyecek davranışlardan kaçınır,
3. Önyargılarının etkisinde kalmadan davranır,
10. Sorumluluklarını bilir,
11. Sorumluluklarını yerine getirir
18. İnsanlar arasında ırk, dil, din vb. hiçbir ayırım gözetmez.

niteliklerine ilişkin olumlu görüş kazandırma açısından 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (2005), 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi (2000) Öğretim Programına göre daha etkilidir.

6. Demokrat Yurttaşın sahip olması beklenen;

14. İnsan haklarına uygun davranır,
15. Yasalar karşısında herkesin eşit olduğun bilir.

niteliklerine ilişkin olumlu görüş kazandırması açısından 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Öğretim Programı (2005), 6.-7. Sınıf Soysal Bilgiler Öğretim Programı (2005)'na göre daha etkilidir.

7. Ailedeki birey sayısı ile öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranışlar ve niteliklere ilişkin olumlu görüşler kazanmaları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

8. 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Öğretim Programı (2000)'nda öğrenim gören öğrencilerin ailelerindeki birey sayısı arttıkça demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranış toplam puanları düşmektedir.
9. Ailenin gelir düzeyi ile öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranışlar ve niteliklere ilişkin olumlu görüşler kazanmaları arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Bu farka göre ailelerin gelir düzeyleri yükseldikçe öğrencilerin Demokrat Yurttaş niteliklerine uygun davranış niteliklerine ilişkin görüş puanları artmaktadır.
10. Babanın öğrenim düzeyi ile öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranış puanları arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Bu bulguya göre babanın öğrenim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranış puanları da artmaktadır.
11. Babanın öğrenim düzeyi ile öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine ilişkin görüş puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.
12. Annenin öğrenim düzeyi ile öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranış ve niteliklere ilişkin olumlu görüş puanları arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Bu farka göre annenin öğrenim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin Demokrat Yurttaş niteliklerine uygun davranış ve niteliklere ilişkin görüş puanları artmaktadır.
13. Öğretim programları ile ailedeki birey sayısının, ailenin gelirin, anne ve babanın öğrenim durumlarının öğrencilerin demokrat yurttaş niteliklerine uygun davranma ve niteliklere ilişkin görüş puanları üzerindeki ortak etkileri anlamlı bulunmamıştır.

ÖNERİLER:

1. Yurttaşlık Eğitimi'nin ara disiplinler aracılığıyla gerçekleştirilmesi yaklaşımı ile programda ayrı bir ders olarak yer alması yaklaşımı arasındaki farkın çok büyük olmadığı görülmüştür. Bu nedenle izlenen yeni yaklaşımın süreç içerisinde etkili olarak gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin belirlenmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmaların sonuçlarına göre de eğer yaklaşımdan kaynaklı bir sorun bulunmaktaysa, Yurttaşlık Eğitimi'nde üçüncü bir yaklaşım olan hem ders olarak hem de bütün programlarda yer alması yaklaşımı denenmelidir.
2. Yurttaşlık Eğitimi'nin öğretim programları aracılığıyla gerçekleştirilmesinin yanında program dışı etkinlikler ve okulda kendiliğinden gelişen etkileşimler ile desteklenmesinin gerektiği düşünülmektedir.
3. Bir ülkede demokrasinin gerçekleştirilmesi ve sürekliliği için demokrasinin bireylerin yaşam biçimi haline dönüştürülmesi gerekmektedir. Öğrencilerin demokrasiyi bir yaşam biçimi haline getirebilmeleri amacıyla ailede ve okulda demokrat ortamlar oluşturulmalıdır. Bu nedenle demokratik bir okul ve sınıf ortamı oluşturabilecek demokrat öğretmenlere gereksinim duyulmaktadır. Bu gereksinimin karşılanması amacıyla da öğretmen yetiştiren kurumların, öğretmen adaylarına yönelik programlarını demokratik ilkeler açısından gözden geçirmeleri gerekmektedir.
4. Yurttaşlık eğitiminin etkili biçimde gerçekleştirilmesi, günlük yaşamla ilişkilendirmeler yapılması, örnek durumlardan ve aktif öğretim yöntemlerinden sınıf ortamında faydalanılması ile doğrudan ilgilidir. Bu tür çalışmaların etkili biçimde gerçekleştirilebilmesi için de yurttaşlık eğitiminin en çok ilişkilendirildiği Sosyal Bilgiler dersinin haftalık ders saati arttırılmalıdır.

5. Ailenin demokrat yurttaşlar yetiştirmedeki öneminden dolayı okullarda aile katılımının da sağlanacağı insan hakları, demokrasi ve yurttaşlık alanlarında projeler gerçekleştirilmelidir. Öğrenci-Okul-Aile işbirliğine önem verilmelidir.
6. Ailelerin gelir düzeylerinin demokrat yurttaş yetiştirmede etkili olduğu sonucundan yola çıkılarak gelir düzeyi düşük olan öğrencilerin maddi gereksinimlerinin yaşamları üzerindeki etkisinin azaltılması için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından projeler gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, H. Ö. (2003). *Kültür Pedagojisi*. Ankara: Naturel Yayıncılık.
- Alkın, S. Gözütok, F. D. (23-25 Haziran 2008). International Conference on Education Sciences ICES-08'de sunuldu. Kıbrıs.
- Altunya, N. (2003). *Vatandaşlık Bilgisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Arıkan, F. (2002). *Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Eğitim Programı'nın Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Aybay, R. (2004). *Vatandaşlık Hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydoğan, İ. ve Kukul, F. (2002). Öğretmenler İle Öğretim Üyelerinin Demokratik Davranışlarının Analizi. *Eğitim Araştırmaları*, 3(11), 23-32.
- Barth, J.L ve Demirtaş, A. (1997). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara:YÖK Dünya Bankası.
- Binbaşıoğlu, C. (2003). *Eğitim ve Öğretim Üzerine Yazılar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Birzéa, C., Kerr, D., Mikkelsen, R., Froumin, I., Losito, B., Pol, M., Sardoc, M., Harrison, C. ve Baumgartl, B. (2004). All-European Study on Education for Democratic Citizenship Policies. Council of Europe–COE web:<http://www.coe.int/T/E/Com/Files/Themes/ECD/-34k> adresinden 25.12.2006 tarihinde alınmıştır.
- Büyükkaragöz, S. (1990). *Demokrasi Eğitimi*. Ankara:Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

DfES. (Department for Education and Skills). (2004). A CPD Handbook: Chapter 1: Making Sense of Citizenship. Citizenship Foundation. Web:<http://www.citizenshipfoundation.org.uk/lib-res-pdf/0193.pdf>. adresinden 01.10.2006 tarihinde alınmıştır.

Doğanay A. (2002). C. Öztürk ve D. Dilek. (Editörler). Sosyal Bilgiler Öğretimi., *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara. PegamA Yayıncılık.

Emir S. ve Altun, A. (20-21 Mayıs 2004).*Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Demokratik İlkeleri Kazandırma Durumları İle İlgili Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri*. Uluslar Arası Demokrasi Eğitimi Sempozyumunda sunuldu, Çanakkale.

Erden, M. (1996). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Alkım Yayınevi.

Ersoy, A. Figen. (2007). *Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Gömlüksiz, M. (1988). *Demokratik Sınıf Ortamı Açısından Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Elemanları ve Öğrencilerinin Davranışlarının Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Gözütok, F.Dilek. (1995). *Öğretmenlerin Demokratik Tutumları*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.

Gözütok, F. Dilek. (1999). "Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi" 4. Ulusal Eğitim Bildirileri 1. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, No.1076.

Gözütok, F. Dilek. (9-11 Ocak 2003). *Hukuk İlihtili Yurttaşlık Eğitimi*. Türkiye Barolar Birliğinin Düzenlediği Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi Konulu Uluslar arası toplantıda sunuldu, Ankara.

Gözütok, F. Dilek. (2006). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Ekinoks Yayınevi.

Gülmez, M. (2001). *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Ankara: Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.

Gündüz, M.ve Gündüz, F. (2002). *Yurttaşlık Bilinci*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Güngördü, E. (2002). *Coğrafya'da Öğretim Yöntemleri, İlkeler ve Uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayıncılık

Güven, S. (2002). *İlköğretim 7. ve 8. Sınıflarda Okutulmakta Olan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Dersini Veren Öğretmenlerin Nitelikleri ve Derste Karşılaştıkları Problemler*.Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Karasar, N. (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Karataş, İ. (2002). *Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programlarında Vatandaşlık Eğitimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kepenekçi (Karaman), Y., Gökçe, E. (23 Mart 2001). Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin Genel ve Özel Amaçları ile Hedef Davranışları Üzerine Bir İnceleme. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Öğretim Programının Değerlendirilmesi Yuvarlak Masa Toplantısı, TODAİE, Ankara.

Kepenekçi (Karaman), Y. (2005). *A Study of Effectiveness of Human Rights Education in Turkey*. Journal of Peace Education.

Kıncal, R. Y. (10-12 Mayıs 2000). *İlköğretim Öğretmenlerinin Davranışlarının Demokratiklik Düzeyi*. II. Ulusal Öğretmen Yetiştirme Sempozyumunda sunuldu, Çanakkale.

Lawson, H. (2001). Active Citizenship in schools and the community. *The Curriculum Journal*, 12(2), 163.

Martorella, P. H. (1998). *Social Studies for Elementary School Children: Developing Young Citizens*. (Second edition). New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

MEB. (1930). *İlkmektep Müfredat Programı*. İstanbul: Devlet Matbaası.

MEB. (1936). *İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

MEB. (1948). İlkokul Programı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

MEB. (1968). *İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

MEB. (2000). *Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

MEB. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6.-7. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu*.

Mulhan, M. (2007). *İlköğretim 7. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Kavramlarının Öğrenilmesinde Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Faktöre ile Eğitim-Öğretim Uygulamalarının Etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

NCSS (1992). A Vision of Powerful Teaching and Learning in Social Studies: Building Social Understanding and Civic Efficacy. National Council for the Social Studies

Web: <http://databank.nsc.org/article.php> adresinden, 12.06.2006 tarihinde alınmıştır.

NCSS (1998) Social Studies for Early Childhood and Elementary School Children Preparing for the 21st Century. National Council for the Social Studies

Web: <http://socialstudies.org/positions/elementary> adresinden 12.06.2006 tarihinde alınmıştır.

NCSS (2002). Creating Effective Citizens. National Council for the Social Studies web: <http://databank.nssc.org/article.php> adresinden, 24.06.2006 tarihinde alınmıştır.

NCSS (2005). *Curriculum Standards for Social Studies: I. Introduction*. Web: <http://socialstudies.org/standards/introduction>, adresinden 12.10.2006 tarihinde alınmıştır. .

Otluca, M. (1996). *Demokratik Eğitim İlkelerinin 1968 İlkokul Programına Yansımaları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Özbudun, E. (1993). *Demokrasi İçin Eğitim*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

Öztürk, C. ve Dursun, D. (2002). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2002). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller*. Ankara. PegemA Yayınları.

Patrick, J. J. (1999). *The Concept of Citizenship in Education for Democracy*. Indiana Üniversitesi

Web: <http://www.indiana.edu/%7Essdc/citconding.htm> adresinden 29.10.2006 tarihinde alınmıştır.

Puolimatka, T. (1996). *Democracy, Education and The Critical Citizen*. *Philosophy of Education*. Web: http://www.ed.uiuc.edu/EPS/PES-yearbook/96_docs/puolimatka.html adresinden 16.12. 2006 tarihinde alınmıştır.

Quigley, C. N. (2000). Global trends in civic education. Center for Civic Education Web: http://www.civiced.org/articles_indonesia.html adresinden, 05.07.2006 tarihinde alınmıştır.

Özbaran, S. (1998). *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*. İzmir: Dokuz Eylül Yayıncılık.

Özbek, R. (20-21 Mayıs 2004). Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyine İlişkin Öğretmen Öğrenci Tutumlarının Değerlendirilmesi. Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumunda sunuldu, Çanakkale

Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sarıcan, E. (2006). *1998 ile 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Vatandaşlık Değerleri Açısından Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Selvi, K. (20-21 Mayıs 2004). *Vatandaşlık ve İnsan Hakları Dersinin Amaç ve İçeriğinin Değerlendirilmesi*. Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumunda sunuldu, Çanakkale.

Sunal, C. S. ve Hass, M. E. (2002). *Social Studies for the Elementary and Middle Grades a Constructivist Approach*. Boston: Allyn and Bacon.

Sönmez, V. (1994). *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*. Ankara: Pegem Yayın.

Tezcan, M. (1995). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Sevinç Matbaası.

Torney-Purta, J. ve Vermeer, S. (2004). *Developing Citizenship Competencies From Kindergarten Through Grade 12: A Background Paper for Policymakers and Educators*. Education Commission of the States

web:<http://www.ecs.org/html/projectsPartners/nclc/docs/DevelopingCompetencies.pdf> adresinden 12.12.2006 tarihinde alınmıştır.

Ulusavaş, M. (1991). “*Demokrasi Eğitimi ilkesi Açısından Eğitim Sistemine Bakış*” İzmir 1. Eğitim Kongresi Bildirileri. Buca Eğitim Fakültesi Yayınları.

Üstel, F. (1999). *Yurttaşlık ve Demokrasi*. Ankara: Dost Yayınları.

Üstel, F. (2003). *Makbul Vatandaşın Peşinde: II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Varış, F. Gürkan, T. Gözütok, F.D. Pektaş, S. Babadoğan, C. Gürbüzürk, O. (1998). *Eğitim Bilimine Giriş*. İstanbul: Alkım Kitapevi

Vural, M. (2005). *İlköğretim Okulu Ders Programları ve Öğretim Kılavuzları*. Erzurum: Yakutiye Yayıncılık.

Yeşil R. (2001). *İlköğretim Düzeyinde Okul ve Ailenin Demokratik Davranışlar Kazandırmadaki Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Yeşil, R. (2002). *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

EKLER**EK 1. Uzman Görüş Formu****EK 2. “Okuyorum-Düşünüyorum-Yanıtlıyorum” adlı Ölçek****EK 3. Dereceli Puanlama Anahtarı****EK 4. İzin Belgesi**

UZMAN GÖRÜŞ FORMU

Sayın Uzman,

1. Literatür taraması sonucunda, aşağıda yer alan formda, "Demokrat Yurttaş" niteliklerine sahip olan bireylerin göstermesi beklenen davranışlar belirlenmiştir. Sizden 13-14 yaşındaki öğrencilerin sahip olmaları düşünülen her bir maddeyi aşağıdaki boyutlardan uygun olanı işaretleyerek puanlamanız beklenmektedir. Yapacağınız puanlama ile maddeler kendi arasında önem sırasına konulacaktır. Katkılarınız için şimdiden teşekkürler.

BOYUTLAR	Önem düzeyi çok düşük (1)	Önem düzeyi düşük (2)	Orta Düzeyde Önemli (3)	Önem düzeyi yüksek (4)	Önem düzeyi çok yüksek (5)
Demokrat Yurttaş Niteliklerine Sahip Birey,					
1. Görüşlerini hiçbir etki altında kalmadan açıkça söyler.					
2. Başkalarının düşüncelerini özgürce açıklamalarını engelleyecek davranışlardan sakınır.					
3. Önyargılarının etkisinde kalmadan davranır.					
4. Karar alma sürecine etkin olarak katılır.					
5. Çoğunluğun aldığı karara karşı saygılıdır.					
6. Haklarını bilir.					
7. Haklarını kullanır.					
8. Çevresindeki olayları eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirir.					
9. İşbirliği içinde çalışır.					
10. Sorumluluklarını bilir					
11. Sorumluluklarını yerine getirir.					
12. Kendisini sürekli geliştirme çabası içindedir.					
13. Kendi görüş ve davranışlarında da yanılabilceğini kabul eder.					
14. İnsan haklarına uygun davranır.					
15. Yasalar karşısında herkesin eşit olduğunu bilir.					
16. Etik anlayış sahibi olma.					
17. Bilimsel yöntemler kullanılarak ulaşılmış gerçekleri kabul eder.					
18. İnsanlar arasında ırk, dil, din vb hiçbir ayırım gözetmez.					
19. Haksızlıklara karşı eleştirilerde bulunur.					
20. Sorun çözme becerisine sahiptir.					
21. Davranışlarının sonuçlarını görebilir ve sorumluluğunu alır.					
22. Siyasal ve hukuksal okuryazarlık becerisine sahiptir.					
23. Bir dünya vatandaşı olduğunun farkındadır.					

2.Sizce bu formda yer alan maddelerin dışında yer verilmesini gerekli gördüğünüz "Demokrat Yurttaşlık" nitelikleri var mıdır? Varsa lütfen belirtiniz.

EK-2

OKUYORUM-DÜŞÜNÜYORUM-YANITLIYORUM ÖLÇEĞİ

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Cinsiyetiniz: KIZ () ERKEK ()

Yaşınız:

Okulunuz:

Sınıfınız:

Kardeş sayınız:

Ailedeki birey sayısı:

Ailenizin aylık geliri:

Babanızın en son mezun olduğu okul: İlkokul ()

Ortaokul ()

Lise ()

Yüksekokul ()

Üniversite ()

Annenizin en son mezun olduğu okul: İlkokul ()

Ortaokul ()

Lise ()

Yüksekokul ()

Üniversite ()

Sevgili Öğrenciler,

Bu ankette 4 adet öykü bulunmaktadır. Öyküleri okuyunuz ve öykülerden sonra yer alan ilgili soruları yanıtlayınız. Yanıtlarınızı soruların altlarındaki boş alanlara yazınız. Çalışmaya verdiğiniz destekten dolayı teşekkür ederim.

AYŞE GÜNGÖR'ÜN ZOR KARARI

Ayşe Güngör, eşinden ayrılmış, iki çocuk annesi bir kadındır. On yıldır da özel bir şirkette muhasebeci olarak çalışmaktadır. Çalıştığı şirketin yönetim kurulunun değişmesinden sonra işlerin eskisi kadar yolunda gitmediğini fark etmiştir. Yönetim kurulu başkanı Korhan Bey şirketin hesabını özel işlerinde kullanmakta ve bu durum hakkında yönetim kurulu üyelerini bilgilendirmemektedir. Bu durumu fark eden Ayşe Güngör yönetim kurulu başkanı Korhan Bey'le görüşerek harcamalar konusunda diğer üyeleri de bilgilendirmesi gerektiği görüşünü paylaşmış ancak hiç beklemediği bir tepki ile karşılaşmıştır. Korhan Bey, Ayşe Güngör'ün sadece işlerini yapmasının gerektiğini, idari boyutlara karışmanın onun sorumluluğu olmadığını yoksa başkan olarak işine son vereceğini söylemiştir. Bu durum karşısında Ayşe Güngör yönetim kurulu üyelerini haberdar edip etmemesi konusunda kararsız kalmıştır. Sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini düşünmektedir ancak Korhan Bey isterse Ayşe Güngör'ü hiçbir tazminat vermeden işten çıkarabilir. İşten atılırsa ailesinin geçimini sürdürebileceği bir kaynağı kalmayacaktır.

1. Öykünün konusunu kendi cümlelerinizle yazınız.

.....

.....

.....

.....

2. Siz, Ayşe Güngör'ün yerinde olsaydınız, görüşünüzü yönetim kuruluna açıklama konusunda ne karar verirdiniz? Kararınızın nedenlerini aşağıdaki boşluğa açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Siz, Korhan Bey'in yerinde olsaydınız, Ayşe Güngör'ün görüşünü yönetim kuruluna açıklayıp açıklamaması konusunda nasıl davranırdınız? Kararınızın nedenlerini aşağıdaki boşluğa açıklayınız.

.....

.....

4. Aşağıdaki tabloda yer alan cümleleri okuyunuz. Bu cümlelerle ilgili görüşünüzü uygun sütun işaretleyerek (X) belirtiniz.

DAVRANIŞLAR	HİÇBİR ZAMAN	BAZEN	HER ZAMAN
Bireyler, görüşlerini hiçbir etki altında kalmadan açıklayabilmelidirler.			
Bireyler, kendilerini olumsuz etkileyecek olsa da başkalarının düşüncelerini özgürce açıklamalarına izin vermelidirler.			
Bireyler, olayları eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirebilmelidirler.			
Her birey sorumluluklarını bilmelidir.			
Her birey sorumluluklarını yerine getirmelidir.			
Bireyler, görüşlerini açıkladıkları durumlarda olumsuz etkilenebilecekse sessiz kalmalıdır.			
Bireyler, kendilerinin olumsuz etkileneceği durumlarda başkalarının düşüncelerini açıklamalarını engellemelidirler.			
Bireyler, kendilerinin olumsuz etkilenecekleri durumlarda sorumluluklarını yerine getirmemelidirler.			
Bireyler sorumluluklarının neler olduğunu bilmek zorunda olmamalıdır.			

DOKTOR SİNAN

Sinan AKSOY, ülkesinin içinde bulunduğu ekonomik krizden dolayı yabancı bir ülkenin verdiği bursu kazanarak öğrenim hayatını yurt dışında tamamladı. Dünya çapında tanınan çok ünlü bir doktor olduktan sonra ülkesine geri döndü. Uzun yıllar süren çalışmalarından sonra belki Nobel'e bile aday olabileceği bir ilâç keşfetmişti. Bu ilâcı kendi ülkesinde üretilip yurtdışına satarak ülkesinin ekonomik krizden kurtulmasını sağlamayı planlıyordu. Asya ve Afrika kıtalarında görülen önemli bir hastalığın tek çaresi olan bu ilâcın üretilip satılması ile Doktor Sinan'ın ülkesindeki ekonomik kriz çözümlenebilirdi, ancak bu hastalığın kurbanı olan Afrikalı fakir insanlar ilâcın maliyetinin yüksek olmasından dolayı ilâcı ithal edemeyeceklerdi. Doktor Sinan ilâcın maliyetini düşürürse de ülkesinin içinde bulunduğu ekonomik kriz daha da büyüyecekti. Doktor Sinan ne karar vereceğini bilmiyordu.

1. Öykünün konusunu kendi cümlelerinizle yazınız.

.....

.....

.....

2. Siz, Doktor Sinan'ın yerinde olsaydınız, ilaç fiyatını düşürüp düşürmemek konusunda ne karar verirdiniz? Kararınızın nedenlerini aşağıdaki boşluğa açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Aşağıdaki tabloda yer alan cümleleri okuyunuz. Bu cümlelerle ilgili görüşünüzü uygun sütun işaretleyerek (X) belirtiniz.

DAVRANIŞLAR	HİÇBİR ZAMAN	BAZEN	HER ZAMAN
Bireyler, insan haklarına uygun davranmalıdırlar.			
Bireyler kendi ülkeleri dışında insan haklarına karşı gerçekleşen olumsuzluklarla da ilgilenmelidirler.			
Bireyler olumsuzluklar yaşamamak için insan haklarını çiğneyebilirler.			
Dünya'nın neresinde olursa olsun insan haklarına karşı yaşanan olumsuzluklar her bireyi ilgilendirmemelidir.			
Bireyler, Dünya genelinde kabul gören değerlere uygun davranışlar sergilemelidirler.			
Bireyler olumsuzluklar yaşamamak için etik kurallara uygun davranmayabilir.			

ULUBEY KASABASI

Küçük bir kasaba olan Ulubey'de halkın çoğu aynı fabrikada çalışmaktaydı. Zaten kasabada bu fabrikadan başka da fabrika yoktu. Fabrikanın sahibi İlhan Bey kasabanın her şeyi olmuştu. Kasabada yaşayan hemen herkes onun fabrikasından geçimini sağlıyordu. İlhan Bey sadece kasabalıyı fabrikasında çalıştırmakla kalmıyor, hayır işlerinde de katkıda bulunuyordu.

Bir süre sonra kasabada anlaşılabilir şekilde çocuklar hastalanmaya başladı. Kasabalı bu hastalığın sebebini bulamayınca ilden sağlık görevlileri çağırıldı. Yapılan araştırmalar sonucunda fabrikanın ürettiği atık maddelerin çevreye yayıldığı ve çocukların bu sebepten hastalandığı fark edildi. Yasalara göre çevreyi kirletmenin cezası ağır hapis cezası idi. Hastalanan iki çocuğun ailesi İlhan Bey'e gerekli cezanın verilmesi için dava açtı. Davaya bakan hâkim yanında binlerce kişi çalıştıran ve kasabanın gelişmesini sağlayan İlhan Bey'e vereceği ceza ile tüm kasabanın hayatını değiştirebilirdi. Bir yandan da davacı ailelerin ve hasta çocukların geleceğini düşünüyordu. Hakim henüz bir karar verememişti.

1. Öykünün konusunu kendi cümlelerinizle yazınız.

.....

.....

.....

.....

2. Siz, Hâkim'in yerinde olsaydınız, İlhan Bey'e ceza verip vermeme konusunda ne karar verirdiniz? Kararınızın nedenlerini aşağıdaki boşluğa açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Aşağıdaki tabloda yer alan cümleleri okuyunuz. Bu cümlelerle ilgili görüşünüzü uygun sütun işaretleyerek (X) belirtiniz.

DAVRANIŞLAR	HİÇBİR ZAMAN	BAZEN	HER ZAMAN
Yasalar karşısında herkese eşit davranılmalıdır.			
Her birey sorumluluklarını bilmelidir.			
Her birey sorumluluklarını yerine getirmelidir.			
Bireyler toplumun çıkarlarını göz önünde bulundurarak yasalara aykırı davranabilirler.			
Toplum için önemli kişiler yasalar karşısında korunmalıdır.			
Bireyler sorumluluklarının neler olduğunu bilmek zorunda olmamalıdır.			

İŞ BAŞVURUSU

Erdoğan Bey büyük bir otelin sahibidir. Kendisine yardımcı olması için işe yeni bir otel müdürü almak istedi fakat uygun bir müdür bulmak çok zordu. Uygun özellikleri taşıyan sadece bir kişi bulabilmişti. Fakat Samuel adındaki bu kişi Afrikalı idi. Erdoğan Bey'in Afrikalı insanlara karşı herhangi bir önyargısı yoktu ama Bay Samuel'i işe almaktan çekiniyordu. Çünkü müşterilerinin birçoğu Afrikalıları sevmiyorlardı. Eğer Samuel otelde çalışırsa müşterilerinin başka otellerle anlaşarak onunla çalışmayabileceklerini düşünüyordu.

Erdoğan Bey, Samuel kadar uygun niteliklere sahip birini bulamamıştı ancak müşterilerini kaybetme pahasına Samuel'i işe alıp almama konusunda kararsız kalmıştı.

1. Öykünün konusunu kendi cümlelerinizle yazınız.

.....

.....

.....

.....

2. Siz, Erdoğan Bey'in yerinde olsaydınız, Samuel'i işe alıp almama konusunda ne karar verirdiniz? Kararınızın nedenlerini aşağıdaki boşluğa açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Aşağıdaki tabloda yer alan cümleleri okuyunuz. Bu cümlelerle ilgili görüşünüzü uygun sütun işaretleyerek (X) belirtiniz.

DAVRANIŞLAR	HİÇBİR ZAMAN	BAZEN	HER ZAMAN
Bireyler diğer insanlara karşı önyargılı davranmalıdırlar.			
Bireyler insan haklarına saygılı davranmalıdırlar.			
İnsanlar arasında ayrımcılık yapılmamalıdır.			
Bireylerin geçmiş yaşantıları tanımadıkları insanlara karşı davranışlarını etkilememelidir.			
Bireyler olumsuzluklar yaşamamak için insan hakları ihlallerinde bulunabilirler.			
İnsanlar arasında renk, dil, din farklılıklarına göre ayrımcılık yapılabilir.			

DERECELİ PUANLAMA ÖLÇEĞİ

ÖYKÜLER	İNCELEME BOYUTLARI	DAVRANIŞ-PUAN	
I. ÖYKÜ (AYŞE GÜNGÖR'ÜN ZOR KARARI)	Okuduğunu anlama	Öykünün konusu açıklanmamış (0 PUAN)	
	Ayşe Güngör'ün kararı	Görüşümü açıklamazdım. Çünkü işten tazminat almadan atılmak istemezdim. (1 PUAN)	Görüşümü açıklardım çünkü bu durumda sessiz kalırsam mutsuz olacaktım. (2 PUAN)
	Yönetim kurulu başkanı Korhan Bey'in kararı	Görüşünü açıklamasını istemezdim çünkü işten atılmak durumunda kalabilirim (1 PUAN)	Görüşünü açıklamasına izin verirdim. Zor durumdaki bir kadının işine son verip mutsuz olmasına neden olmak istemem. Bu durum beni de mutsuz eder. (2 PUAN)
II. ÖYKÜ DOKTOR SİNAN	Okuduğunu anlama	Öykünün konusu açıklanmamış (0 PUAN)	
	Doktor Sinan'ın Kararı	İlacın fiyatını düşürmezdim çünkü önce ülkemin kurtulmasını isterdim. (1 PUAN)	İlacın fiyatını düşürürdüm çünkü fakir Afrikalı insanların ilacı alabilecek durumlarının olmamasından dolayı yakınlarını kaybedip mutsuz olmalarını istemem. Bu durum beni de mutsuz eder. (2 PUAN)

DERECELİ PUANLAMA ÖLÇEĞİ			
ÖYKÜLER	İNCELEME BOYUTLARI	DAVRANIŞ-PUAN	
III. ÖYKÜ ULUBEY KASABASI	Okuduğunu anlama	Öykünün konusu açıklanmamış (0 PUAN)	Öykünün konusu açıklanmış (1 PUAN)
	Hakim'in Kararı	İlhan Bey'e ceza vermezdim çünkü kasabalı her şeyi ona borçludur. (1 PUAN)	İlhan Bey'e ceza verirdim çünkü çocuğu hastalanan ailelerin mutsuz olmalarını beni de mutsuz eder. (2 PUAN)
IV. ÖYKÜ İŞ BAŞVURUSU	Okuduğunu anlama	Öykünün konusu açıklanmamış (0 PUAN)	Öykünün konusu açıklanmış (1 PUAN)
	Erdoğan Bey'in Kararı	Samuel'i işe almazdım çünkü müşterilerimi kaybetmek istemem yoksa ben işimden olurum. (1 PUAN)	Samueli işe alırdım çünkü paraya gereksinimi olabilir. Hayatını mutlu biçimde devam ettirebilmesi için para kazanması gerekiyor. Onun parasız olması beni mutsuz eder. (2 PUAN)

